

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra sociální pedagogiky

Parentifikace jako koncept syndromu předků u budoucích pomáhajících pracovníků

Diplomová práce

Autor: Bc. Tereza Šedová
Studijní program: B 7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Sociální pedagogika
Vedoucí práce: Mgr. Gabriela Slaninová, Ph.D.
Oponent práce: PaedDr. Monika Žumárová, Ph.D.

Zadání diplomové práce

Autor: Tereza Šedová

Studium: P17P0746

Studijní program: N7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Sociální pedagogika

Název diplomové práce: **Parentifikace jako koncept syndromu předků u budoucích pomáhajících pracovníků**

Název diplomové práce AJ: Parentification as a concept of ancestral syndrome in future assisting workers

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Cílem diplomové práce bude s oporou o odbornou literaturu popsat a analyzovat mezigenerační vztahy se zřetelem k parentifikaci v prostředí rodin, dále pomáhající profese v tomto kontextu a ve výzkumném šetření pak identifikovat vybrané aspekty parentifikace u budoucích pomáhajících pracovníků - žen. Ve vztahu k cíli práce bude zvolena kvalitativní výzkumná strategie, metodou sběru dat bude polostrukturovaný rozhovor a genogram, v rámci analýzy dat bude využito prvků zakotvené teorie.

Garantující pracoviště: Katedra sociální pedagogiky,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Gabriela Slaninová, Ph.D.

Oponent: PaedDr. Monika Žumárová, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 6.11.2014

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala pod vedením vedoucí diplomové práce Mgr. Gabriely Slaninové, Ph.D. samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 11. 4. 2019

Bc. Tereza Šedová

PODĚKOVÁNÍ

Srdečné poděkování patří Mgr. Gabriele Slaninové, Ph.D., vedoucí mé práce, za velmi vstřícný a laskavý přístup i mnoho cenných doporučení. Ráda bych též projevila vděk své rodině a partnerovi za jejich podporu během celého studia. Za ochotu a důvěru si zaslouží poděkování také účastnice výzkumného šetření.

ANOTACE

ŠEDOVIÁ, Tereza. *Parentifikace jako syndrom předků u budoucích pomáhajících pracovníků*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2019. 101 s. Diplomová práce.

Diplomová práce se zabývá mezerami v rolích s akcentem k fenoménu parentifikace (parentification) u žen, které jsou studentkami oborů spadajících do oblasti pomáhajících profesí. Téma je dááno do souvislosti s konceptem transgeneračního přenosu. Cílem diplomové práce je s oporou o odbornou literaturu popsat a analyzovat mezigenerační vztahy se zřetelem k parentifikaci v prostředí rodin, dále pomáhající profese v tomto kontextu a ve výzkumném šetření pak identifikovat vybrané aspekty parentifikace u budoucích pomáhajících pracovníků - žen. Vzhledem k cíli práce je zvolena kvalitativní výzkumná strategie. Metodou sběru dat je polostrukturovaný rozhovor a genogram, v rámci analýzy dat je využito prvků zakotvené teorie.

Klíčová slova: mezery v rolích, parentifikace, PBSP, pomáhající profese, transgenerační přenos, rodinný systém

ANNOTATION

ŠEDOVÁ, Tereza. *Parentification as a concept of ancestral syndrome in future assisting workers*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2019. 101 pp. Master Thesis.

This Master thesis deals with the holes in roles in context of the phenomenon of parentification of women who are students of helping professions. This subject is often connected to the concept of transgenerational transmission. The aim of this thesis is to describe and analyze intergenerational relationships with focus on parentification in family environment as well as in the context of helping professions. The research part is focused on identification of selected aspects of parentification in future helping professionals – in women. The research has been conducted using qualitative research strategy. The data have been collected through semi-structured interview and genogram and analyzed using grounded theory.

Keywords: holes in roles, parentification, PBSP, helping professions, transgenerational transmission, family system

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že diplomová práce je uložena v souladu s rektorským výnosem č. 13/2017 (Řád pro nakládání s bakalářskými, diplomovými, rigorózními, dizertačními a habilitačními pracemi na UHK).

Datum:

Podpis studenta:

OBSAH

ÚVOD	9
1 STAV POZNÁNÍ A TEORETICKÝ BACKGROUND	11
2 RODINNÝ SYSTÉM V KONTEXTU NAPLŇOVÁNÍ ZÁKLADNÍCH ŽIVOTNÍCH POTŘEB DÍTĚTE	14
2.1 Pojetí rodinného systému	14
2.2 Vztahová vazba v souvislosti s PBSP	16
2.3 Transgenerační přenos	20
3 MEZERY V ROLÍCH S AKCENTEM K FENOMÉNU PARENTIFIKACE	23
3.1 Role v rodinném systému s ohledem k nedokončené separaci	23
3.2 Mezery v rolích v souvislosti s péčí proti směru času	25
3.3 Parentifikace jakožto převzetí rodičovské role dítětem	28
3.4 Spousifikace a transdebitace aneb zmatení rolí	31
4 POMÁHAJÍCÍ PROFESE SE ZŘETELEM K OSOBNOSTI POMÁHAJÍCÍHO A VZTAHU PROFESIONÁLA KE KLIENTOVI.....	32
4.1 Pojetí pomáhajících profesí a kompetence z nich vyplývající.....	32
4.2 Pomáhání a jeho paradoxy s ohledem k syndromu pomocníka.....	33
5 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ	36
5.1 Cíl výzkumu a výzkumné otázky.....	36
5.2 Výzkumný design	37
5.2.1 Metoda získávání kvalitativních dat	38
5.2.2 Metoda zpracování a analýzy dat.....	39
5.3 Výzkumný vzorek – charakteristika a kritéria výběru respondentů, průběh šetření.....	40
5.4 Analýza získaných dat	41
ZÁVĚR	81
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	86
PŘÍLOHY	91

ÚVOD

Diplomová práce se zabývá mezigeneračními vztahy se zřetelem k parentifikaci v prostředí rodin. Zájem bude v tomto kontextu směřován také k vzájemné souvislosti mezi tímto fenoménem a studiem pomáhajících profesí. Dle Hellingera (2000) je láska mezi rodiči a dětmi ovlivňována zejména tím, jakým způsobem jsou v rodinném systému rozděleny funkce a poměrem mezi dáváním a přijímáním. Tento druh citového pouta je na rozdíl od ostatních specifický tím, že se zdárně vyvíjí pouze tehdy, pokud mezi dáváním a přijímáním udržujeme nerovnost – rodiče dávají a děti přijímají. Přesto se lze setkat s případy, kdy je v rodině tento tradiční rámec „dávání“ kvalitativně porušen. V některých situacích rodič nedostatečně zahrnuje své potomky láskou, podporou a péčí. Může však také docházet k tzv. parentifikaci, tento fenomén je charakterizován záměnou rolí mezi rodičem a dítětem, které z části přebírá jeho kompetence. Dítě tak vyplňuje tzv. mezery v rolích, které mohou velmi silně narušovat hranice rodinného systému.

Výběrem tématu bychom chtěli poukázat na jev, který si dle našeho názoru zaslouží větší pozornost zejména v samotných rodinách a mezi studenty pedagogických oborů. Problematika zmatení rolí a prostředí rodiny vůbec nás osobně zajímá, v neposlední řadě se také pojí se studijním oborem Sociální pedagogika. Vzhledem k budoucímu profesnímu uplatnění např. jako sociální pracovník, asistent pedagoga, pracovník v nízkoprahových službách nebo dětských domovech bude interakce s dětmi a dospívajícími nevyhnutelná, proto bychom se rádi o výměně rolí, zj. parentifikaci dozvěděli více a vyvodili závěry v kontextu studia pomáhajících profesí u našich respondentů. V kontextu uvedených oborů považujeme rovněž za nezbytné těchto znalostí využít např. k delegování na odbornou pomoc za účelem poskytnutí adekvátního poradenství, pokud se jedinci dostanou do takové situace, ve které jejich rodinný systém nemá správně definované hranice.

Cílem diplomové práce je s oporou o odbornou literaturu popsat a analyzovat mezigenerační vztahy se zřetelem k parentifikaci v prostředí rodin, dále pomáhající profese v tomto kontextu a ve výzkumném šetření pak identifikovat vybrané aspekty parentifikace u budoucích pomáhajících pracovníků - žen. Mezi tyto aspekty řadíme 1) přítomnost deficitů v naplňování základních vývojových potřeb v rodině otce a matky respondentek způsobené fyzickým či psychickým chyběním rodičovských osob, 2) chybění v saturaci potřeb u respondentek, 3) soucit s potřebnými osobami v

rodinách respondentek. Na kontext parentifikace s volbou pomáhající profese nahlížíme dle receptivity respondentek orientované především navenek (pro naše potřeby vymezenou jako ochotu pomáhat komukoli a kdykoli) a nižší schopnosti akceptovat pomoc zvnějšku.

S ohledem k cíli práce si klademe tyto otázky: Jak respondenti reflektují vztahy s významnými druhými? Jak reflektují komunikaci a interakci v rodině? V jaké podobě se v rodinách respondentů a u respondentů samotných objevuje téma naplňování potřeb, soucit s potřebnými? Jaké role naši respondenti v rámci rodiny vědomě či nevědomě nesou? Jakým způsobem respondenti vnímají pomoc, která je směřována k nim samým a naopak tu, kterou vkládají do druhých lidí?

Vycházíme z výzkumného předpokladu, že naši respondenti jsou studentky pomáhajících profesí, spojuje je věková blízkost a mají zkušenost s výměnou sociálních rolí v rodině. Vzhledem k cíli práce je zvolena kvalitativní výzkumná strategie. Metodou sběru dat je polostrukturovaný rozhovor a genogram, v rámci analýzy dat je využito prvků zakotvené teorie.

Tato práce by mohla být přínosem samotným respondentům, kteří si ne vždy musí uvědomovat, že se s parentifikací ve svém životě setkali a že díky tomu pěstují „nezdravý“ vztah se svými rodiči. Stejně tak může naše práce pomoci právě rodičům uvědomit si, zda ve svém rodinném systému udržují žádoucí bilanci mezi dáváním a přijímáním. Naší snahou je obohatit také studenty učitelských či nečitelských oborů, kteří se ve svém budoucím zaměstnání budou setkávat s žáky a studenty, u nichž lze tento fenomén vyzorovat. Aby jim dokázali poskytnout efektivní poradenskou podporu nebo je správně odkázali na pomoc psychologickou. Práce by mohla být přínosem i odborné společnosti, neboť se zaměřuje na netradiční korelaci mezi fenoménem parentifikace a studiem pomáhajících profesí. Informace si budou moci odnést čtenáři se zájmem o téma rodiny, mezigeneračních vztahů a parentifikace.

1 STAV POZNÁNÍ A TEORETICKÝ BACKGROUND

Práce v nejobecnější rovině vychází z podstaty rodinného systému a jeho vnitřního i vnějšího fungování. Pojem rodina dle Krause (2015, s. 19) představuje „sociální skupinu, která prošla a prochází vlastním vývojem, a to v souladu se společensko-politickými a kulturními změnami.“ V tomto kontextu například Sobotková (2012) hovoří o rodinném systému, který lze charakterizovat jako celek složený z jednotlivých částí, jež na sebe vzájemně působí a vytváří mezi sebou reciproční vztahy. *Při práci s rodinou to znamená vidět ji jako složitý celek, ale nepřehlížet jednotlivé členy rodiny i širší sociální okolí a vlivy působící na rodinu.*“ (Sobotková, 2012, s. 22) Plaňava (2000, s. 43) menší části rodinného systému nazývá subsystémy, neboli „jednotkami spojenými generační příslušností, pohlavím či zájmy. V rámci struktury rodiny se utvářejí koalice a aliance, z nichž je pro fungování rodiny nejdůležitější aliance rodičovská.“ Pro potřeby naší práce chápeme rodinu jako autonomní skupinu osob tvořenou manželským, rodičovským popřípadě také sourozeneckým subsystémem. Rodinu pojímáme jako celek a zároveň respektujeme individualitu jednotlivých členů systému. Determinující je na obou úrovních vliv aktuální situace a změn ve společnosti.

Velmi důležitým poselstvím rodiny, a zejména však rodičů, je uspokojovat základní životní potřeby svých dětí. Pokud má dítě saturovány potřeby místa, sycení, podpory, ochrany a limitů je na nejlepší cestě za životním cílem dozrát ve šťastného člověka. *Tyto potřeby však musí být naplněny ve správný čas, správným způsobem a správnými lidmi.*“ (Pesso, Boyden-Pesso a Vrtbovská, 2009, s. 60) Pokud tyto podmínky nejsou u jakékoliv potřeby naplněny, objevují se v historii jedince deficity, které se mohou projevit v různém věku. Tato deprivace, stejně jako různé formy utrpení, nemoci, nešťastné události či opakující se vzorec chování při výběru partnera se mohou prostřednictvím transgeneračního přenosu předávat následujícím generacím. Tento pojem uvádí Titl (2014, s. 94) v pozoruhodném kontextu historických událostí minulého století: „Po 2. světové válce se začalo do centra pozornosti dostávat trauma lidí postižených holocaustem a vliv tohoto traumatu na další generace.“

Ve vztahu k cíli práce je žádoucí definovat pojem mezery v rolích. Dle autorů Pesso, Boyden-Pesso a Vrtbovská (2009, s. 106) se jedná o „mezery v rodinném organismu, v síti vztahů mezi členy rodiny, taková mezera automaticky vyvolává

pocit, že zde něco chybí, něco by bylo třeba udělat, aby díra byla spravena.“ Pro účely této práce jsme v souladu s jejich názorem, že děti dokáží vypořádat mezeru v roli a patřičně se do ní vcítit a vnořit (zaplnit ji samy sebou). Jsou například schopné „*mentálně se postavit*“ a své matce symbolicky roli zemřelého otce, svého dědečka, nahradit. Takové chování matka v dané situaci ocení a svou pochvalou nezdravé chování svého dítěte posílí. Tento jev Pivodová a Lacinová (2016) nazývají zmatením rolí, při kterém mezi rodičem a dítětem dochází k výměně rolí v psychické či instrumentální podobě.

Středem našeho zájmu je popsat a analyzovat fenomén parentifikace. Tuzemské autorky Pivodová a Lacinová (2016) se shodují se zahraničními Hooper (2007) a Saha (2016), že při parentifikaci dochází k převzetí rolí a povinností dospělého dítětem. V souladu s nimi chápeme tento jev jako formu zanedbávání, která zasahuje a narušuje dětský vývoj. Důsledkem se u jedince mohou objevit maladaptivní vztahy, potíže s přichylností a nesprávné pojetí sebe sama v rodině. Mezi specifika zahrnutá do všech modelů parentifikace patří předpoklad rodičovské role dítěte, zvrácení rolí a narušení generačních hranic. (Chase, 1999; Hooper, 2007) Pro potřeby naší práce vycházíme z definice Chase (1999, s. 5) „*Parentifikace v rodině zahrnuje funkční a/nebo emoční roli, při níž dítě obětuje vlastní potřebu pozornosti, pohodlí a vedení, aby pečovalo o rodiče a jeho potřeby.*“¹ Dále se ztotožňujeme s tím, že k výměně a plnění rodičovské role dítětem dochází zejména v době náročných životních situací. Výměna rolí může mít rozsáhlé negativní následky, dopad parentifikace je dáván do souvislosti se sebeúctou, resiliencí a úrovní zralosti. Tyto aspekty jsou determinovány mírou vnímání odpovědnosti a schopnosti dítěte vyrovnat se s nežádoucí situací. (Saha, 2016) K tomuto fenoménu se váže pojem pečování proti směru času, zde vycházíme z Chvály a Trapkové (2009, s. 186), kteří tvrdí, že: „*je třeba, aby životní energie proudila po směru času od starších generací k mladším, a aby tomu nebylo naopak.*“ Ztotožňujeme se též s Tóthovou (2011, s. 85), která fenomén pojí s transgeneračními emočními dluhy vznikajícími tehdy, „*pokud se rodinná péče otočí proti směru plynutí generací.*“ Děti, jejichž základní životní potřeby nejsou v adekvátní míře naplňovány,

¹ Pozn.: „*Despite numerous descriptions of theories, concepts, and definitions, it is generally believed that parentification in the family entails a functional and/or emotional role reversal in which the child sacrifices his or her own needs for attention, comfort, and guidance in order to accommodate and care for logistical or emotional need of the parent.*“

v takovém případě neúměrně věku, měrou či způsobem pečují o svého rodiče, na úkor vlastního zdravého vývoje.

Fenomén parentifikace bude zkoumán v kontextu studia pomáhajících profesí u našich respondentů. Zde vycházíme z Pessa, Boyden-Pesso a Vrtbovské (2009, s. 108): *„Pokud jsou mezery v rolích trvalé a dlouhodobé, dítě začne postupně a nevědomě klást odpor, když by mělo být příjemcem. Stane se předčasným poskytovatelem a tato role se mu velmi zalíbí. Předčasně rozvine empatii a soucit s druhými, líbí se mu postavení toho silného, kdo může pomoci dospělému. Je pravděpodobné, že se jednou bude věnovat pomáhající profesi.“* Povolání, jejichž hlavní náplní je pomáhat lidem, nazýváme pomáhajícími profesemi. Řadíme mezi ně například lékaře, zdravotní sestry, pedagogy, sociální pracovníky, psychology či kněze. Lze je obecně kategorizovat do oblasti zdravotnické, výchovně-vzdělávací a sociální. Velmi významný prvek zde sehrává vztah mezi profesionálem a klientem. (Kopřiva, 2016; Jankovský, 2018) Naší snahou je analyzovat oblast, která dosud není dostatečně probádána, o čemž svědčí zejména minimum realizovaných výzkumů. Mezi ně se řadí například výzkumná studie Pivodové a Lacinové (2016), která se zabývá zj. spousifikací. V kontextu parentifikace však považujeme okolnosti vzniku těchto fenoménů za obdobné, jsou jimi: absence rodičů, neúplná rodina, disharmonie mezi rodiči, závislosti, mladší sourozenci, nemoc rodiče/sourozence, násilí/zneužívání v rodině. Hodláme identifikovat aspekty parentifikace, které se objevují u našich respondentů a zjistit možný kontext s volbou profese.

2 RODINNÝ SYSTÉM V KONTEXTU NAPLŇOVÁNÍ ZÁKLADNÍCH ŽIVOTNÍCH POTŘEB DÍTĚTE

Cílem kapitoly je popsat nejširší pole působnosti naší práce, které představuje prostředí rodiny, resp. rodinného systému a jeho subsystémů. Poukážeme na důležitost rané vztahové vazby mezi matkou a kojencem a s tím související syčení základních životních potřeb v kontextu Pesso Boyden System Psychomotor (PBSP). V závěru bude pozornost věnována tématu transgeneračního přenosu, jakožto přenosu pozitivních případně negativních jevů, přecházejících z generace na generaci.

2.1 Pojetí rodinného systému

Pojem systém lze vyjádřit českým ekvivalentem „soustava“, „vyjadřuje vnitřně členitý celek, soubor prvků ve vzájemných vztazích a ve vzájemném působení.“ (Sobotková, 2012, s. 22) Ke každému systému je nutno přistupovat individuálně, s respektem k jeho vnitřním i vnějším vazbám a vzájemným souvislostem. Rodinu je tak důležité vnímat jako celek, ale i součet jednotlivých členů a střed působení vnějších vlivů. Kramer (1980 in Sobotková, 2012, s. 24) s tolerancí k nemanželským párům definoval rodinu jako: „skupinu lidí se společnou historií, současnou realitou a budoucím očekáváním vzájemně propojených transakčních vztahů. Kdykoli mezi blízkými lidmi existují intenzivní a kontinuální psychologické a emocionální vazby, může být užíván pojem rodina, i když jde o nesezdaný pár, o náhradní rodinu atd.“

V současné době nabývá lidí, kteří žijí sami, tzv. „singles“, v důsledku toho rodina v tradičním slova smyslu ve společnosti zastává stále slabší pozici. Lidé, žijící osaměle však mají prokazatelně horší úroveň fyzického i duševního zdraví a dožívají se nižšího věku. Přechodnou formu tvoří „LATs“ (living apart together), to lze do českého jazyka přeložit jako „partneři na půl cesty“. Ti společně nesdílí domácnost, avšak stýkají se kdykoliv chtějí a věnují se tomu, co se jim právě líbí. Matoušek a Pazlarová (2014, s. 13) tuto rozmanitost komentují slovy: „V současnosti v zemích patřících do naší civilizace souběžně existuje množství forem rodinného soužití zahrnující všechny myslitelné kombinace biologického příbuzenství, legalizovaných

i nelegalizovaných vztahů mezi dospělými i mezi dospělými a dětmi či mezi samotnými dětmi.“

Potřeba významných druhých je přirozenou součástí každého člověka, lidé si potřebují dokazovat svůj význam tím, že se svými blízkými sdílejí vlastní zkušenosti, plány či starosti. Přestože počet potomků v rodinách klesá, potřeba prodloužení si vlastní existence prostřednictvím dětí je stále velmi silná, „*je to vlastně jedna z obecně dostupných cest k přesažení horizontu vlastní smrti.*“ A ačkoli ani církevní sňatek v nynější době nezaručuje trvalost soužití, jediným nezrušitelným poutem mezi lidmi se obvykle stává právě to rodičovské. (Matoušek a Pazlarová, 2014, s. 12)

Hovoříme-li o rodinném systému, máme na mysli soustavu, která „*se společně rozkládá v prostoru a čase, v biologickém a sociálně-historickém kontextu.*“ (Sobotková, 2012, s. 23) Charakteristická je její organizační složitost, reciprocita vztahů, možnost proměn a vývoje v důsledku reagování na podněty různé povahy. Aby si rodinné systémy udržely svoji stabilitu, musí být v případě změn dostatečně flexibilní. Nastane-li mnoho proměn odehrávajících se rychle, situace může vyústit v nežádoucí zmatek. Funkčnost systému tak vyžaduje správnou bilanci mezi udržováním stability a přizpůsobením se vzniklým změnám. Rodinná struktura je tvořena souborem neviditelných požadavků, který řídí způsob chování jednotlivých členů rodiny. Dynamika rodinného systému je určována na základě transakčních vzorců, které podmiňují jak, kdy a ke komu se mají jedinci chovat. (Minuchin, 2013; Sobotková, 2012)

Podstatou rodinného systému jsou rodinné interakce, „*dynamické způsoby komunikace členů rodiny a to, jak se k sobě navzájem členové rodiny vztahují.*“ Například v poradenství primárně nezáleží na závažnosti problému, ale na tom, do jaké míry postihuje fungování rodiny. Interakce mezi jedinci v rodině je zásadním faktorem utvářejícím jedinečnou atmosféru rodiny. (Sobotková, 2012, s. 46) K tématu interakcí v rodině se vyjadřují i Matoušek a Pazlarová (2014), který je dává do spojitosti s ritualizovanými událostmi, v rámci nichž mají repetitivní charakter a pevně se váží na role členů rodiny. Interakce lze chápat i v kontextu otevřenosti či uzavřenosti rodiny projevující se navenek. Uzavřené rodiny sice mohou do určité míry vnímat pocit bezpečí, časem se však stanou rigidními a neflexibilními. Specifický je útlum rozvoje jednotlivých členů, nízká schopnost čelit stresu a zranitelnost pramenící z absence podpůrné sítě sociálních vazeb. Otevřené rodiny jsou považovány za adaptabilnější, snáze přijímají nové zkušenosti a informace

z okolí, dokáží nahrazovat nefunkční vzorce a kompenzovat své slabosti za pomoci podpůrné sítě sociálních vztahů. (Sobotková, 2012)

Rodinný systém realizuje konkrétní úkoly prostřednictvím svých vnitřních subsystémů. Minuchin (2013, s. 56) mezi ně v obecné rovině řadí jednotlivé příslušníky, muže a ženu, matku a dítě, generace, pohlaví, zájmové skupiny a rodinné funkce. „*Každý jedinec náleží k různým subsystémům, v nichž má různé stupně moci a učí se jiným dovednostem.*“ Užší pojetí předkládá Sobotková (2012), která rozlišuje tři stupně subsystémů - manželský (popř. partnerským), rodičovský a sourozenecký. Nejpodstatnější součástí je koalice manželská, závisí na ní fungování celé rodiny, představuje zdroj rozhodování, řešení konfliktů, plánování, ale také jistoty. Rodičovský subsystém vzniká již otěhotněním, jeho význam zastává ve společnosti stále důležitější postavení. Sourozenecká realita formuje vztahy s vrstevníky, jedince učí spolupráci, tvorbě kompromisů, zdravému soutěžení a vzájemné podpoře.

2.2 Vztahová vazba v souvislosti s PBSP

Vztahová vazba neboli přimknutí (původně z ang. Attachment) je pojmem anglického psychiatra J. Bowlbyho. Ten byl přesvědčen, „*že reálné rané dětské prožitky ve vztahu s rodiči mohou zásadně určit vývoj dítěte.... Předložil své úvahy o tom, že existuje biologicky založený systém vztahové vazby, který zodpovídá za silný emocionální vztah mezi matkou a dítětem.*“ (Brisch, 2011, s. 29) V současnosti je tato teorie jedna z nejlépe podložených mnohými empirickými longitudinálními výzkumy. Matoušek a Pazlarová (2014, s. 30) termín definují jako „*specifickou emocionální vazbu lidského mláděte na blízkou, pečující osobu.*“ Primárně se zabývá zásadními ranými vlivy na emocionální vývoj dítěte, neboť zdroj základní důvěry v sebe i okolí spočívá v časně a adekvátní reakci rodiče na potřeby dítěte, nejčastěji signalizované pláčem. Tato skutečnost determinuje zdravý psychický vývoj dítěte. Ainsworthová (1966 in Matoušek a Pazlarová, 2014) pozorovala reakce dětí na krátkodobé opuštění matkou a pojmenovala čtyři varianty specifické emoční vazby u dětí. Jistá vazba se projevuje steskem směrem k blízké osobě, po jejímž návratu dítě vyhledává vzájemný kontakt a brzy se uklidní. U nejisté vyhýbavé vazby dítě osobu nepostrádá a po opětovném shledání ji ignoruje. Pokud dítě osobu postrádá a po jejím návratu se neuklidní, jedná se o nejistou ambivalentní vazbu. V posledním případě hovoříme o nejisté dezorganizované vazbě, která se projevuje proměnlivými

reakcemi, u kterých se může dítě po návratu blízké osoby „zaseknout“. (Brisch, 2011; Matoušek a Pazlarová, 2014)

S ohledem k cíli práce využijeme Brischovu (2011) typologii vztahové vazby a zaměříme pozornost na vazebné chování s obrácením rolí. Hovoříme o tzv. „přechodu k rodičovství“, neboť specifikem je výměna rolí mezi dítětem a vztahovou osobou. Potomek v takové situaci věnuje své pečující osobě neadekvátní péči a přebírá za ni zodpovědnost, čímž omezuje nebo vědomě obětuje možnost vlastního zkoumání světa. Dítě ve vztahu k rodiči projevuje laskavost a nadměrnou starostlivost, která je doprovázena kontrolou. S tím je spojován strach z reálné ztráty vazebné osoby v důsledku rozvodu, sebevraždy či smrti. Při nedůsledném pozorování bychom tento vztah mohli zaměnit s jistou citovou vazbou, která se též projevuje zohledňováním potřeb svých blízkých, avšak v tomto případě při interakci mezi matkou a dítětem panuje výrazná reciprocita.

Výzkumy týkající se attachmentu se v poslední době soustředí na to, zda je typ vztahové vazby rodičů předáván dalším generacím. A pokud tomu tak je, jakým způsobem k této skutečnosti dochází. Vedle této transgenerační perspektivy je zájem také směřován k vývoji vzorce vztahové vazby během všech fází životního cyklu. Tomu, zda vztahová vazba podléhá transgeneračnímu přenosu mezi předky a jejich potomky se mimo jiné věnuje inovativní londýnský výzkum Miriam a Howarda Steeleových. Z výsledků výzkumů plyne, že v 70 % případů nalezneme soulad mezi vztahovou vazbou u rodičů a později u jejich dětí. (Brisch, 2011) Poněkud vágně se k této problematice vyjadřuje Teuschel (2017), který tvrdí, že transgenerační vliv je v tomto případě zcela zřejmý.

Za důležité považujeme zmínit možnost poruch vztahové vazby, u kterých je *„zásadní to, že na rané potřeby blízkosti a ochrany v situacích ohrožení a při aktivování vazebných potřeb v situacích, které vyvolávají strach, přicházela v extrémním rozsahu neadekvátní, nedostatečná nebo rozporuplná odpověď.“* (Brisch, 2011, s. 57-58) Takové situace nastávají například v důsledku ústavní péče u dětí či vážné nemoci rodiče. Následkem poruchy attachmentu se u potomků může objevit porucha pozornosti, hyperaktivita, poruchy chování, potíže v sociálních vztazích či agresivita. Dospělí jedinci, kteří vyrůstali v nesrdečném a odtažitém vztahu se svými rodiči, mohou v budoucnosti procházet různým vývojem. Opětovně mohou podle vzoru svých rodičů udržovat vztahy distancované, avšak v některých

případech mají tendenci svůj deficit lidské blízkosti z dětství vybalancovat a v nových vztazích nedostatek kompenzovat. (Brisch, 2011; Teuschel, 2017)

Pro popis základních životních potřeb dítěte využijeme psychoterapeutickou metodu PBSP. Za konceptem PBSP, který se rozvíjel začátkem 60. let 20. století, stojí Albert Pesso a jeho žena Diane Boyden-Pesso. Systematický výcvik této metody je dostupný v USA, Nizozemí, Německu, Velké Británii, Švýcarsku, Belgii a díky Michaelu Vančurovi též v České republice. Základním principem je znovuprožití zapomenutých zážitků prostřednictvím emocionální pohybové a zvukové improvizace. PBSP vychází z principů vztahové vazby, neboť autoři Pesso, Boyden-Pesso a Vrtbovská (2009, s. 55) uvádí, že „*optimální podmínky vývoje jsou založeny na vztahu s nejbližším pečovatelem, který od počátku naplňuje potřeby dítěte.*“ Zásadní je tedy období raného dětství a adolescence, poněvadž lidský mozek dozrává až kolem 25. roku věku. Trojice autorů zastává názor, že člověk se rodí s vrozenými lidskými možnostmi, které jsou ve své genetické výbavě totožné všem bez rozdílu. Pokud má jedinec milující rodiče, od nichž se mu dostává optimální péče, dosahuje později zdravé autonomie, pocitu naplnění, harmonie a rovnováhy. Pokud šťastné dětství neprožije, zažívá zoufalství, frustraci, osamění a pocity nedostatku. Dle Pessa je „*možnost 'být šťastný' v životě člověku vrozena a každý člověk je prostřednictvím svých potřeb veden k tomu, aby štěstí dosáhl.*“ (2009, s. 59)

Aby mohl člověk dospět ve zralou a harmonickou osobnost, je potřeba ve správný čas, adekvátním způsobem a prostřednictvím kompetentních lidí naplnit pět základních životních potřeb. PBSP definuje potřebu místa, sycení, podpory, ochrany a limitů. Potřeba místa má pro dítě zcela zásadní význam, musí se cítit jako podstatná a chtěná součást tohoto světa, kterým je náležitě respektován. Její naplnění probíhá prostřednictvím citové výměny mezi matkou a dítětem a vzájemným očním kontaktem. „*Takové dítě se cítí doma samo v sobě. Může pak být doma kdekoliv na světě.*“ (Pesso, Boyden-Pesso a Vrtbovská, s. 69) Dítě, které nemá uspokojenou tuto potřebu, není nikde doma, je bludným poutníkem, který nemá své pevné kořeny. Takoví jedinci se snaží nalézt svůj původ, často se uchylují k Bohu, chtějí někam patřit, v nejzazším okamžiku však může být tímto vysvoboditelem smrt. Potřeba sycení v doslovném smyslu zachovává lidský život, je naplňována pocitem fyzické či emocionální plnosti. Na symbolické úrovni hovoříme také o lásce, pozornosti či komunikaci. Dítě, které se rodí bezmocné, potřebuje fyzickou podporu hlavy či zad, symbolicky v jedinci podporujeme sebedůvěru a samostatnost. To představuje právě

potřeba podpory. Ochranou rozumíme štít proti nebezpečí, jedinec potřebuje definovat vnější hranice, tato potřeba se na symbolické úrovni dotýká také ochrany lidských a dětských práv. Potřeba mezí či limitů je důležitá kvůli základním vrozeným silám – tvoření a ničení. Díky milující interakci dítě potřebuje pochopit, že tyto síly nejsou nekontrolovatelné, rodiči by tyto tendence měly být vhodně regulovány. Projevy chování by měly být přijímány s porozuměním a respektem, avšak vhodně limitovány a definovány.

Pokud základní potřeby nejsou v jakékoliv oblasti dostatečně a ve správném čase naplněny, objevují se v historii jedince deficity, které se *„vzájemně sčítají a kombinují, mohou nastat v různém věku klienta.“* (Pesso, Boyden-Pesso a Vrtbovská, 2009, s. 94, 97) Pokud dítě pláče, neboť má hlad, jeho potřeba by měla být naplněna sycením potravou, láskou a pozorností. Tím u něho vzniká záznam uspokojivého zážitku, že pocit hladu je problém, který se dá řešit a není na něho samo, má kolem sebe milující osoby. Pokud je odezva na potřebu neadekvátní (málo potravy, pozdní uspokojení, negativní emoce) dítě prožívá frustraci, jeho sebepojetí je negativně ovlivněno a hledá tak náhradní způsob uspokojení, například ocucávání peřiny, dospělým již nevěří. *„Časem bude kontrolovat vše okolo sebe, hlídat a prosazovat svoji vůli za všech okolností a zcela bezhraničním způsobem. Jeho záznam mu říká: dospělým nevěř, ty jsi nejlepší, nad tebe není.“*

Deficit sycení vede v extrémních případech k vyhladovění, jindy však ke kupení a hltání jídla. Takový jedinec nedokáže definovat potřeby, nepocituje uspokojení, v dětství se také mohou objevit tendence krást a shromažďovat. Deficit podpory přináší pocit nejistoty, neklid, nízkou sebedůvěru a sebeúctu. V dětství se projevuje častými pády, tendencí ke zraněním a nočními můrami o hlubokých pádech do neznámého prostoru. Deficit ochrany souvisí s pocitem bezmoci a neschopnosti, zranitelností, strachem a úzkostlivostí. Na druhou stranu tito lidé bývají nezdravě otevřeni k okolí. Následkem deficitu limitů jsou sklony k destruktivitě, potíže s rozlišením reality a fantazie, bezohlednost, lačnost a problémy se sexualitou. (Pesso, Boyden-Pesso a Vrtbovská, 2009)

V momentě, kdy dítěti nejsou naplňovány některé základní potřeby, dochází k deprivacnímu syndromu. Deprivace je dle Vágnerové (2014, s. 43) *„stav, kdy některá z objektivně významných potřeb není uspokojována v dostatečné míře, přiměřeným způsobem a po dostatečně dlouhou dobu.“* Mezi základní druhy neblahého vlivu na děti patří právě zanedbávání potřeb a ubližování dítěti. Pokud

rodič nebere ohledy na potřeby dítěte, jedná se o poruchu rodičovství, která vede k dysfunkci celé rodiny. Mezi její charakteristiky mimo jiné patří absence hranic mezi členy rodinného systému či nejasná pravidla a kompetence. Takové skutečnosti mohou vést k psychopatologii jednotlivých členů, projevující se například abúzem návykových látek, neurózami, depresemi či asociálním chováním. (Matoušek a Pazlarová, 2014; Sobotková, 2012)

2.3 Transgenerační přenos

Význam slova transgenerační je vyvozován od předpony „trans“ z ang. překladu „přes“. „*Transgenerační je tedy to, co se předává přes generace. Vědomě, a pochopitelně i podvědomě,*“ jak tvrdí Tenenbaum (2018, s. 71). Odkazuje na písmo z Bible, podle kterého synům trnuly zuby, neboť jejich otcové jedli nezralé hrozny. Již v té době se také slýchalo, že Bůh trestá vinu otců na jejich dětech, vnucích i pravnucích. Vědomí prvotního hříchu je tedy přítomno ve všech náboženstvích. Titl (2014) tento proces spojuje s přenosem forem utrpení, nemocí, tragických událostí ale také výběrem partnerů. Willy Barral (2011 in Tenenbaum, 2018, s. 105) pozoruhodně dodává, že se „*přenášejí z jednoho života do druhého a infiltrují naše potomky, protože my nejsme schopni je vyřešit.*“ Navzdory tomu sám Tenenbaum (2018) hovoří nejen o negativních, nýbrž i pozitivních vzpomínkách, jež se různými cestami obnovují u potomků rodové linie. Hellinger (2000, s. 108) již na přelomu století transgenerační přenos popsal prostřednictvím vztahu mezi rodiči a dětmi: „*Je-li utrpení rodičů slepě vyrovnáváno utrpením dětí, pak utrpení přechází z generace na generaci a nikdy nekončí.*“

Kořeny současného transgeneračního myšlení sahají až k dílu Sigmunda Freuda, ve kterém nalezneme „transgenerační transmisi“, která byla spojována s předáváním kulturního či fylogenetického dědictví. Zásadním přínosem se stala, rozvinutím Freudových myšlenek, práce Nicolase Abrahama a Marie Törökové, kterou pojmenovali teorií krypty. Vychází z předpokladu neukončeného procesu truchlení, u kterého v důsledku traumatu nedojde k žádoucímu vyjádření smutku. V takovém okamžiku vznikne „krypta vytěsnění“, která je překážkou pro zdravý vývoj jedince. Situaci, která popisuje hlubší přenos transgeneračních traumat, dvojice autorů nazývá teorií fantoma. Jedná se o nevědomý proces, návrat něčeho nesnesitelného, co nebylo v předchozích generacích vyřešeno. Vliv fantoma po

generace postupně slábne, až se krypta rozplyne. Po 2. světové válce byl zájem o tuto problematiku prohlouben traumatem lidí zasažených holocaustem a prokazatelným vlivem na jejich potomky. V současnosti se s touto tematikou setkáme zejména v práci psychoanalytiků, kteří se zabývají rodinnou terapií. (Teuschel, 2017; Titl, 2014; Tóthová, 2011)

Tenenbaum (2018, s. 74) zdůrazňuje nekonečnou historii a význam mnoha předchozích generací: „*Transgenerační přenos jedince se odvíjí ze dvou rodových linií, patrně od počátku věků. Všechny žijící bytosti jsou článkem dlouhého řetězce, jehož paměť je ztracená, ale který se stále prodlužuje. Praprарarodiče našich praprарarodičů hrají stejně jako naši rodiče velkou roli v tom, co se z nás stane.*“ Rodová dědičnost ovlivňuje naši psychiku, zdraví i osobnost, do které postupně dozráváme. Každé miminko uvnitř sebe skrývá historii všech svých předků, to nazýváme genealogickým nevědomím. Fyzické a psychické dědictví v rámci transgeneračního přenosu je vnímáno jako neviditelné otisky v osobnosti jedince. Proces transgenerace se vždy týká celého rodu, jeho společného vědomí a zejména společného nevědomí. V tomto kontextu lze transgenerační přenos kategorizovat na vědomý a nevědomý. Vědomý přenos představuje všechny uvědomované prvky rodinného dědictví, například zkušenosti předků, příběhy, zvyky, tradice a rodinné mýty. Nevědomý proces je tvořen neukončenými či tabuizovanými přenosy rodinné historie po mnoho generací. Mezi neuvědomované události se často řadí předčasná otěhotnění, náhlé potraty, tragická úmrtí, ztráta kontaktu s rodiči či onemocnění. (Tenenbaum, 2018; Tóthová, 2011)

Tabuizace emocí, která je v některých případech součástí výchovného přístupu vede ke ztrátě kontaktu se svým citovým životem. Tento proces Tenenbaum (2018, s. 80) nazývá „tíživým tichem“. Jako paralelu volí podzemní řeku, která dlouho plyne, avšak jednou se vynoří na povrch. Pocity se v tomto případě hromadí a způsobují nemoci, deprese, pád do finančních problémů či kumulaci nehod. Takové události se však dějí pro jedince zcela nepochopitelně, „*vše co bylo jedné generaci skryto, se znovu objeví u potomka, který vůbec nechápe, proč trpí.*“ Z obou rodových linií člověk dědí nevědomou paměť v podobě hodnot, povolení a zákazů, událostí, emocí, tajemství, neodtruchlených zármutků, dramát či tragédií. Tentýž autor o transgeneračním přenosu hovoří ve velice hlubokých a fascinujících souvislostech: „*Sezónní deprese jsou většinu času spojené s rodovým dědictvím a objevují se v době kolem výročí úmrtí nebo rodinného traumatu... Když předkové trpěli zimou, hladem,*

těžkostmi exilu, hrůzou, neustálým strachem ze smrti, jejich potomci trpí znovu, a to na těle i na duši. Jde o trávicí obtíže, nespavost, poruchy příjmu potravy, úzkosti, deprese.“ (Tenenbaum, 2018, s. 85, 111) Ožítí traumat tedy spojuje s psychosomatikou. Pokud se rodové tajemství resp. původ obtíží odhalí, je vždy nezbytná terapie.

Příčinou uvěznění jedince v rodinné minulosti je dle Tóthové (2011, s. 78) v obecné rovině neukončený traumatický proces či neuzdravení emocí. Hovoří také o „*nesplacených dluzích minulých generací (např. rodinné násilí, tabuizační mechanismy, mezigenerační koalice, parentifikace)*.“ Tenenbaum (2018) za původ trasgeneračního procesu uvádí raná traumata jako násilí, zneužívání, zanedbávání či opuštění. Ve výzkumném bádání byl zájem směřován k myším samečkům, kteří byli vystaveni působení nepříjemného zážitku spolu s nelibým zápachem. Zjistilo se, že na tentýž zápach reagovali jejich potomci ve třech dalších generacích silnými záškuby. Jednalo se tak o reálně přenesenou senzoricou paměť. Důsledkem transmise je „*dysfunkce určité dimenze fungování rodiny či některého jejího člena (např. psychosomatická konverze, syndromy výročí, koincidence tragických událostí)*.“ (Tóthová, 2011, s. 78)

V rámci individuální psychologie se s podstatou transgeneračního procesu běžně pracuje. Člověk se díky rodové historii dostává do nežádoucích situací a „*teprve odvaha zachovat se jinak vede ke korektivní zkušenosti, která snižuje dluh nahromaděný repeticí nezdravých vzorců.*“ (Tóthová, 2011, s. 75) Tímto jevem se však primárně zabývá transgenerační psychologie, která by měla napomáhat znovuobjevení rodinné historie, skryté scénáře převést do logického celku a tak dojít poznání skutečného původu členů rodiny. Tato disciplína nepřisuzuje rodině zodpovědnost za její minulost, avšak za to, jak s ní nakládá. Cílem transgenerační psychologie je schopnost smířit se s minulými generacemi, což jejich potomkům zaručí větší svobodu bez přenášení rodinných dluhů. (Tóthová, 2011)

3 MEZERY V ROLÍCH S AKCENTEM K FENOMÉNU PARENTIFIKACE

Záměrem této kapitoly je popsat téma rolí a jejich hranic v prostředí rodiny. Okrajově se zmíníme o průběhu zdravé separace dětí od rodičů. Větší pozornost bude však věnována zmatení rolí v rodině, tzv. „rodičovskému dítěti“ a péči proti směru času. Detailně analyzujeme problematiku parentifikace, jakožto výměny rolí mezi osobou rodiče a dítětem. Důraz bude kladen na různá pojetí a kategorizaci.

3.1 Role v rodinném systému s ohledem k nedokončené separaci

Dle Lovasové (2006, s. 6) *„Každý člověk hraje ve společnosti určitou společenskou roli a chování podle dané role je od něj společností očekáváno. Tak je tomu i v rodině.“* V životě prožíváme mnoho rolí, které se váží na místo, společnost nebo naše jednání. Role matky či syna jsou trvalá životní poslání, oproti tomu například vedoucí táborového oddílu je role časově i místně proměnná. Jednotlivá očekávaná chování se vzájemně ovlivňují a kombinují, jejich soubor tvoří jedinečnost každého z nás. V dokonalém případě by měl být zdravý dospělý jedinec se všemi rolemi ztotožněn a měly by utvářet celistvou osobnost. U dětí se obecně předpokládá, že budou do určitého věku na rodičích závislé a budou přijímat jejich lásku a péči. Od pečujících osob se očekává, že budou uspokojovat základní životní potřeby dítěte a věnovat mu adekvátní pozornost. Též jejich emoční a sociální zralost či ekonomická nezávislost. Důležitými členy rodinného systému jsou prarodiče, kteří bývají vyrovnanější a mnohdy jsou představiteli stability. Problém nastává ve chvíli, kdy jedinec nechce nebo nedokáže svoji roli přijmout a zdárně plnit. U nevyzrálých osobností, které nedokáží vykonávat několik různých rolí souběžně, dochází ke konfliktu rolí. Taková situace vede k frustraci a přináší negativní následky celému rodinnému systému. (Géringová, 2011; Lovasová, 2006)

Sociální role a jejich rozdělení v rodině jsou důležitým faktorem, který ovlivňuje bilanci mezi rodinou a profesní linií rodičů. Ve většině případů je dělba rolí založena na sociálních stereotypch, zejména z genderového hlediska. Žena preferuje péči o domácnost před vlastní kariérou, muži, živiteli rodiny je naopak primárně přisuzováno zaměstnání. (Sokačová, 2006) Pro dnešní dobu je však charakteristická žena, která se pokouší vytvořit kompromis mezi rodinným životem

a vlastní kariérou tak, aby ani jedno nebylo upozaděno. „Ženy tak v průběhu života kolísají sem a tam mezi rozpornými póly emancipace a opětovného připoutání ke starým připsaným rolím. Odráží se to i v jejich vědomí a chování.“ (Beck, 2004, s. 184) Ženy už nejsou ekonomicky závislé na mužích, význam jejich role živitele rodiny je tak oslabený. Nárůst rozvodovosti a obvyklé svěření dítěte do péče matky vedou ke krizi otcovství a změně sociálního postavení muže v rodině. Již není dominantní osobou rodiny, někdy ani aktivním partnerem. Navzdory tomu se však mnozí otcové domnívají, že své povinnosti, vydělávat peníze, rozhodovat při rodinných konfliktech a být přítomni při rodinných aktivitách, plní. (Augustyn, 2004; Lovasová, 2006) Dobré rodičovství je dle Matouška & Pazlarové (2014, s. 18) definováno jako: „výkon rodičovské role či rolí, který dětem zajišťuje postačující podmínky pro vývoj. To znamená, že rodič naplňuje základní potřeby dítěte a dítě neohrožuje.“ Minuchin (2013, s. 56) striktně odděluje role v rodině a neuvažuje nad myšlenkou jejich výměny v systému: *Dítě musí hrát roli syna, stejně jako otec musí hrát roli otce.*“

Hranice mezi jednotlivými rolemi jsou determinovány fungováním jednotlivých subsystémů. Dle Sobotkové (2012, s. 35) jsou to: „*neviditelné linie mezi jednotlivými subsystémy rodinného systému, např. hranice vymezující jedince, hranice manželské koalice, hranice kolem subsystému dětí.*“ Lze tedy konstatovat, že v obecné rovině určují fungování celé rodiny. Vnější hranice chrání integritu rodiny, zatímco vnitřní linie rozlišuje jednotlivé subsystémy. Každý z nich by měl být ušetřen od působení ostatních subsystémů, do manželského vztahu by neměli vstupovat příbuzní ani děti. Naopak k vývoji sociálních vztahů mezi vrstevníky a sourozenci je zapotřebí co nejmenších zásahů rodičů. Hranice rolí by měly být stanoveny pevně, avšak s možností individuální flexibility. „*Hranice rodičovského systému se vytvoří tím, že matka poví staršímu dítěti: 'Ty nejsi rodičem svého mladšího bratra. Pokud jezdí na kole po silnici, tak o tom pověz mně, a já to s ním proberu.'* Zahnuje-li rodičovský subsystém dítě s rodičovskou rolí, vymezí se hranice tím, že matka dětem řekne: *'Po dobu, co budu v obchodě, to tu bude vést Anička.'*“ (Minuchin, 2013, s. 56)

S vývojem rodinných rolí souvisí schopnost žádoucího osamostatnění dětí od rodičů. Tento proces je nazýván separací. V některých případech pečující osoby neumožní svým potomkům dostatečnou životní autonomii a pěstují tak jejich závislost na rodičích i v neadekvátním věku. „*Častá jsou onemocnění rodičů ve*

chvíli, kdy se spontánně začínají prosazovat požadavky dětí na jejich přiměřeně časovanou separaci...“ tvrdí Trapková & Chvála (2009, s. 175). Tací rodiče obvykle sami zůstávají závislí na svých rodičích, přestože již založili prokreační rodinu. U těchto jedinců neproběhl zdárně proces separace od rodičů, a proto ji nedokáží umožnit ani vlastním potomkům. Poruchy separace jsou dávány do vzájemného vztahu s absencí dostatečného počtu zralých mužů v nynější populaci.

Významným aspektem ovlivňujícím osamostatňování dětí je naplnění potřeby podpory. Důležitá je harmonie ve vztahu otce a matky, jakožto vzor soužití pro své potomky. Jedinec s nízkým sebevědomím a nestabilním rodinným zázemím nemá důvěru ve šťastný život, a proto *„únik do nemoci, do světa fantazie, k drogám nebo jiné formy sociální patologie jsou pak docela pochopitelnou variantou, jak naložit s celkovou životní nejistotou a bezvýhodností.“* (Trapková & Chvála, 2009, s. 180) Z praxe vyplývá, že muži v těchto situacích častěji tíhnou k požívání alkoholu. Silně také prožívají dospívání synů, nedokáží se vyrovnat se sesazením z dominantní pozice jediného muže rodiny. Taková situace může v krajním případě vyústit v závažné zdravotní obtíže doposud zdravého jedince. Dokončení separace není podmíněno dokonce ani fyzickým odchodem dětí z domu. (Trapková & Chvála, 2009)

3.2 Mezery v rolích v souvislosti s péčí proti směru času

Termín mezery v rolích je specifikem PBSP, ve kterém je definován jako *„mezery v rodinném organismu, v síti vztahů mezi členy rodiny, taková mezera automaticky vyvolává pocit, že zde něco chybí, něco by bylo třeba udělat, aby díra byla spravena.“* (Pesso, Boyden-Pesso & Vrtbovská, 2009, s. 106) Autoři primárně pojmenovali trojici základních životních posláních – pracovat, milovat a realizovat spravedlnost. Práce je vyjadřována úsilím jedince, které vede k přežití jeho samého i jeho dětí. Milování vyjadřuje lásku jakožto energii, která vede k přežití potomstva, k zachování druhu. Tato dvě posláních jsou primárním zájmem lidské společnosti již od dob Sigmunda Freuda. Ve třetím úkolu je spravedlnost uskutečňována snahou o správnost, řád a pořádek. Souvisí s životními zkušenostmi a rodinnou historií jedince, což ovlivňuje jeho zdárný vývoj. *„Aby byla naplněna spravedlnost, je třeba, aby věc byla správně dokončena, v řádu a tak, jak vyžadovala.“* (Pesso, Boyden-

Pesso & Vrtbovská, 2009, s. 105) Teorie mezer v rolích je založena na vývojové zákonitosti, dle Pessa je vnímání a náprava mezer geneticky vrozeným principem.

Pro uspokojivé dokončení jakékoliv aktivity nesmí přežívat žádné „vakuum“. Potřeba správnosti a spravedlnosti by jedince nutila vynaložit další energii k zaplnění oné mezery. *„Problém nastane, když dítě, jehož vývojovým úkolem je přijímat, růst, být dítětem, zažívá takové mezery v rolích svých blízkých, že začne předčasně vydávat energii a tyto mezery zaplňovat.“* (Pesso, Boyden-Pesso & Vrtbovská, 2009, s. 106) Takové chování se může automaticky a nevědomě projevat ve vztahu k osobám blízkým, nýbrž i k ostatním, které prožívají ztrátu či trauma. Dítě má již od raného dětství v genech zakódováno, že bude potřebovat péči obou rodičů. Malé děti jsou vysoce senzitivní a snadno mezeru v roli vycítí. Například pokud jejich matce v dětství zemřel otec, zcela nevědomě se „mentálně postaví“ do jeho role a symbolicky ji nahradí. Takové chování rodič ocení a jednání dítěte tím posílí. Zájem o dobro ostatních a snaha pomáhat je součástí zdravé psychiky každého jedince. Je však určující, zda se tato iniciativa objeví v adekvátní době, nebo je vyvolána příliš brzy. Jedinec nejprve potřebuje být dítětem, přijímat a zrát. V opačném případě *„dítě začne předčasně vydávat energii, a tím jako by se blokovala cesta možnosti přijímat.“* (Pesso, Boyden-Pesso & Vrtbovská, 2009, s. 107) V situaci, kdy jsou již mezery v rolích trvalé, dítě nevědomě vzdoruje, pokud má samo péči přijímat. Věku neúměrná role pomocníka se mu líbí, neboť zastává postavení silné osoby, která dokáže pomoci dospělému jedinci. *„Je pravděpodobné, že se jednou bude věnovat pomáhající profesi.“* (Pesso, Boyden-Pesso & Vrtbovská, 2009, s. 108)

Dle Pessova schématu mezery v rolích vznikají například absencí jednoho rodiče či neuspokojivým výkonem rodinné role. Dítě na vědomé i nevědomé úrovni vnímá vakuum na konkrétním místě, neboť má v genech zakódováno, že by věci měly podléhat určitému řádu a dít se správně. Mozek automaticky reaguje přirozeným „zaplněním“ mezery v psychice dítěte, které utěšuje osamělou matku či nahrazuje nepřítomného otce. Pokud je tento systém aktivní příliš brzy, jedinec ještě není dostatečně zralý a schopen pomáhat vhodnou mírou. Dochází k nezdravému vývoji bez žádoucích limitů rodinných subsystémů. Tato vrozená iniciativa se snaží obnovit bilanci jedince, projevuje se tzv. „gen mesiáše“, altruisty, zachránce druhých. *„Dítě se nevědomě začne vnitřně považovat za neomezeně mocného a potřebného, jediného a veledůležitého. Původní možnost správné realizace role už*

není najednou možná, dítě ji zaplní samo sebou a už tam nikoho nepustí.“ (Pesso, Boyden-Pesso & Vrtbovská, 2009, s. 110)

Citlivé děti často přebírají od oslabené matky péči o domácnost, redukují kontakty s vrstevnickou skupinou a pod tíhou zodpovědnosti se chovají ukázněně. Pokud mají pocit, že se stav jejich matky horší, jsou zaplaveny pocity viny. V krajních případech se u nešťastné matky může objevit vážná nemoc, která rodičovské pouto ještě posílí. Děti o rodiče pečují na úkor vlastní autonomie a zdravého vývoje svého života. Je však *„naprosto nemístné označovat osamostatňování dětí v tomto věku za sobectví.*“ (Trapková & Chvála, 2009, s. 178) Dle Minuchina (2013, s. 92) je *„rozdělení rodičovské moci s ohledem na dítě je zcela přirozeným poměrem ve velkých rodinách, v rodinách jednoho rodiče či v rodinách, kde oba rodiče chodí do zaměstnání.*“ Takový systém v rodině může fungovat bez potíží, tzv. „rodičovské dítě“ péčí o sourozence rozvíjí zodpovědnost a nezávislost ještě dříve, než je k tomu věkově způsobilé. Problém nastává, pokud v rodině není jasně stanovena autorita, nebo se rodiče svých povinností zříkají a *„ponechají dítě coby hlavní zdroj výchovy, kontroly a rozhodování. V takovém případě mohou nároky na rodičovské dítě narážet na jeho vlastní dětské potřeby a přesahovat jeho schopnosti.*“

Výměna rolí mezi dítětem a rodičem bývá spojována s péčí proti směru času, kterou Trapková a Chvála (2009, s. 185, 186, 137) definují jako *„stav, kdy se rodiče věnují starší generaci do té míry, že nemohou být dostatečně k dispozici svým dětem.*“ Pro účely naší práce však tento pojem chápeme tak, že péče nesměruje od rodičů k jejich dětem, nýbrž opačně. Naším cílem není analyzovat vztah dospělých jedinců a jejich stárnoucích rodičů. Vycházíme proto z tvrzení, že *„k tomu, aby rod ve svých dětech pokračoval, je třeba, aby jeho životní energie proudila po směru času od starších generací k mladším, a aby tomu nebylo naopak.*“ Dvojice autorů pojímá rodičovství za zdroj životních sil tehdy, pokud *„proudí po směru času z rodičů na děti a oživuje pevné části stromu, který pak plně kvete a plodí.*“ Ztotožňujeme se též s Tóthovou (2011, s. 85), ta tento fenomén dává do souvislosti s transgeneračními emočními dluhy, které podle ní vznikají, *„pokud se rodinná péče otočí proti směru plynutí generací, a my nacházíme emočně i fyzicky přetížené děti, které místo toho, aby bylo postaráno o ně, s hlubokou oddaností léčí rány svých vyčerpaných rodičů.*“

Pesso (2003) je v souladu s Trapkovou a Chválou (2009), že dítě dobrovolně pomáhá svému rodiči v náročné životní situaci v naději, že znovu bude schopen pečovat o něho a jeho životní potřeby budou jednou naplněny. Doufá, že se způsob péče otočí správným směrem a že „*rodič jedno dne 'vyroste' a bude moci tuto laskavost opětovat a stane se takovým, jakého si ho dítě původně přálo a vysnilo.*“ Takové dítě „*umí odvádět pozornost od zdroje matčiny starosti tím, že se samo postaví doslova za každou cenu do zorného úhlu matky, někdy zlobením, jindy stonáním.*“ (Trapková & Chvála, 2009, s. 186) Otočení péče v rodinném systému vzniká zejména tehdy, pokud se rodiče z nějakých důvodů o své děti nemohli starat. Platí, že dítě, které od svých rodičů dostávalo nejméně lásky a jehož základní životní potřeby nebyly optimálně naplněny, o ně mnohdy pečuje na úkor vlastního vývoje po celý svůj život. (Trapková & Chvála, 2009)

3.3 Parentifikace jakožto převzetí rodičovské role dítětem

Na podstatě definice tohoto fenoménu se mnozí autoři (např. Garber, 2011; Hooper, 2007; Pivodová & Lacinová, 2016; Saha, 2016) shodují. Pojímají ho jako přebírání rodičovských rolí dítětem. Termín lze vyvodit z ang. „child as a parent“ – „parentification“. Saha (2016) poukazuje na skutečnost, že se tomu děje v době náročných životních situací. Hooper (2007) ve své definici klade důraz na zákonité porušení hranic rodinného systému. V širší rovině však údajně jednoznačná shoda mezi definicemi nepanuje. Mezi charakteristické prvky lze řadit dítě v rodičovské roli, obrácení rolí a narušení generačních hranic. Navzdory tomu Tóthová (2011) rozlišuje koncept parentifikace na jedné straně a převrácení rolí na straně druhé. V prvním případě se dítě stává rodičem ve smyslu péče o něho. Druhá možnost zahrnuje komplexnější jev, kdy dítě v širším smyslu pečuje o celou rodinu. Chase (1999) se svou ucelenou definicí dotýká funkční a emoční role parentifikace a hovoří o péči o potřeby rodiče na úkor pozornosti vlastní. Garber (2011) staví parentifikaci, resp. poruchu rodinných rolí do souvislosti s rozvodem rodičů. Hellinger (2007, s. 117) parentifikaci chápe jako „*sycení emočních a psychologických potřeb, které rodič explicitně či implicitně vyžaduje od dítěte, u něhož byla tato služba hluboce internalizována... pak se z dětí stávají rodiče a z rodičů děti – úlohy se obracejí.*“ Dle Tóthové (2011) má každá role skryté načasování determinované mírou biologické, emocionální a psychosociální zralosti. O parentifikaci hovoříme,

dostává-li se dítě v rodinném systému na postavení rodiče a péče o něho podmiňuje lásku pečující osoby.

Dle Hooper (2007) více než 3 miliony dětí každým rokem trpí nějakou formou týrání, za nejčastější typ je považováno zanedbávání. Právě parentifikace často bývá chápána jako forma nedostatečné péče o dítě. Minuchin a kol. (1967, s. 223 in Hooper, 2007) hovoří o tom, že se „*rodiče vzdávají výkonných funkcí a delegují úlohy na předčasně dospívající dítě nebo zcela psychologicky a/nebo fyzicky opouští rodinu.*“ Dítě přichází na svět s vědomím toho, jak má probíhat výkon jednotlivých rolí – matky, otce, prarodičů, sourozenců apod. Pokud si to však emocionální stav rodiny žádá, je připraveno jakoukoliv z těchto rolí předčasně zastat. Potomek již v roce a půl svého života rozpozná, že je něco nedokončené či nesprávné. Tuto situaci se vlastními silami pokouší vyřešit. (Tóthová, 2011) Dle Pivodové & Lacinové (2016, s. 2) je příčinou parentifikace vysoká rozvodovost v populaci. Děti z neúplných rodin zažívají dlouhodobý partnerský konflikt, což je dostává do závažné životní situace. V takové chvíli se velmi těžko udržují žádané linie mezi rodinnými subsystemy a kompetencemi jednotlivých členů. „*Může se stát, že dítě začne přebírat kompetence jakkoli „chybějícího“ rodiče. Může například vydělávat na brigádách peníze a platit účty za elektřinu, nebo také nakupovat alkohol či cigarety pro svého rodiče, nebo se může starat o mladší sourozence, např. s nimi dělat úkoly.*“ Minuchin a kol. (1967) mezi projevy dále zmiňuje reakce na emocionální potřeby někoho z rodiny, role „mírotvorce“, přípravu pokrmů či finanční úkony.

Parentifikace se vyznačuje tím, že dítě je různými způsoby nabádáno k tomu, aby plnilo potřeby svého rodiče. Ty mohou mít fyzický či psychický charakter. Často je takové chování pojeno s nemocí, depresemi či závislostí pečující osoby na návykových látkách. Z výzkumů plyne, že vyšší pravděpodobnost výměny rolí v rodině mají matky, o které častěji pečují dcery. Zejména rodiče, jejichž výchova nebyla optimální a naplňující, mohou mít sklony k tomu, vyžadovat po vlastních dětech splnění jejich neukojených potřeb. Mimo parentifikace jsou popisovány podobné jevy, které nazýváme adultifikací a infantilizací. Adultifikace se projevuje předčasným dospíváním dítěte, jehož chování je vůči rodiči partnerské. U infantilizace je dětský vývoj rodičem potlačen, neboť v první řadě potřebuje být středem pozornosti on sám. (Garber, 2011)

Tradičně je parentifikace dělena do dvou kategorií – emocionální a instrumentální. (Hooper, 2007; Pivodová & Lacinová, 2016) Instrumentální způsob péče o své rodiče zahrnuje například přípravu pokrmů, domácí práce, nakupování či finanční záležitosti. Sám o sobě představuje nižší riziko pro psychosociální vývoj jedince. Dítě svými aktivitami snižuje rodičovskou zodpovědnost pečujících. Převzetí role a odpovědnosti za materiální úkony vede k pocitu užitečnosti dítěte a zároveň k redukci stresu rodičů. Pokud se však chování dítěte neseťká s adekvátním uznáním nebo je dlouhodobého charakteru, dochází k negativním důsledkům instrumentální parentifikace. Reagování na emoční potřeby rodiče nazýváme emocionální formou, která pro obě osoby mívá velmi vážné následky. Zaplnění psychické prázdnoty v rodině samotným dítětem není optimálním řešením náročné situace. K tomu dochází prostřednictvím postavení se do role partnera rodiče či jeho podpory. V trvalém časovém horizontu má však toto jednání negativní vliv na vývoj dítěte, neboť vede k potlačování jeho vlastních životních potřeb. Narušena je zejména jeho schopnost vytvářet zdravé sociální vazby. (Hooper, 2007; Pivodová & Lacinová, 2016)

Negativní důsledky parentifikace jsou dávány do souvislosti s teorií attachmentu, která vede k jejich hlubšímu pochopení. Pomáhá proces výměny rolí vyjasnit, neboť zahrnuje vztah dítě-rodič a umožňuje širší pohled na následky spojené s parentifikací. Má výrazný vliv na sociální i emocionální zrání, díky čemuž hrozí psychopatologický vývoj jedince. Důsledky tohoto fenoménu bývají negativní, dlouhodobé a projevují se v průběhu celého života. Nemají dopad pouze na dítě samotné, nýbrž na celou rodinu, jeho budoucí partnery i děti. V adolescenci může jedinci činit problémy budování vztahů a překonání vývojově náročných období. Z narušení dětského vývoje plynou též problémy s přichylností, nejistá citová vazba, obtížné osamostatňování se a špatná diferenciací sebe sama v orientační i prokreační rodině. V dospělosti může prožitá parentifikace vyvolat strach z toho mít děti, anebo vést k jejímu přenosu na další generace. Konkrétně se můžeme setkat s následky charakteru duševních onemocnění, depresí, úzkostí, abúzu návykových látek, pocitů viny, nízkého sebevědomí, poruch chování či sklonů k sebevraždě. (Chase, 1999; Hooper, 2007, Pivodová & Lacinová, 2016)

Saha (2016) popisuje výzkum tohoto jevu v dlouhodobě dysfunkčních rodinách a jeho negativní důsledky. Studie byla zaměřena na povahu dopadů parentifikace v oblasti sebeúcty, resilience a úrovně zralosti. Z výsledků vyplynulo,

že důsledky zmatení rolí v rodině jsou ovlivňovány mírou vnímání odpovědnosti dítěte a jeho schopnost vyrovnat se s maladaptivními situacemi. Nejsilnějším faktorem je však povaha rodinného systému jako takového. Sebeúcta, resilience a úroveň zralosti jsou determinovány minulými zkušenostmi, systémem sociální podpory jedince a jeho schopností řešit náročná životní období. Pokud se adolescent cítí kompetentní zvládat nepříznivé situace, dokáže pozitivně ovlivnit úroveň sebeúcty i míru zralosti. Je důležité, aby rodiče vnímali povahu rolí a výši odpovědnosti, které jsou přiměřené věku dítěte a tuto mez nepřekračovali.

3.4 Spousifikace a transdebitace aneb zmatení rolí

Pivodová & Lacinová (2016, s. 2) hovoří o spousifikaci, která vychází z ang. „spouse“, v překladu „partner“. *„Dítě je v roli partnera svému rodiči,“* nebo jejich vztah může být kamarádský. Dle Tóthové (2011, s. 90) se jedná o *„vytvoření mezigenerační koalice s dítětem za účelem naplnění intimních, emočních a vztahových potřeb rodiče.“* Vzniká jako následek rozplynutí mezigeneračních hranic mezi subsystémem manželským a dětmi, které se tak staví do pozice partnera jednoho z rodičů. Mezi okolnosti vzniku se řadí hádky v rodině, závislost, neúplná rodina, workoholismus, nemoc rodiče, postižení sourozence či násilí a zneužívání v rodině. Spousifikace se projevuje přebíráním zodpovědnosti za rodiče, financováním potřeb jeho i domácnosti, vykonáváním domácích prací a potřebných oprav. Dítě pomáhá s péčí o prarodiče či sourozence a nahrazuje samotnému rodiči intimitu partnera. Rodič si přichází pro útěchu, radu, sdílí s dítětem své starosti. V některých případech srovnává vlastnosti dítěte se svým partnerem a neprávem na něho svaluje vinu za svá trápení. Hranici mezi pojmy popisuje Tóthová (2011, s. 90): *„Na rozdíl od parentifikace, kdy se dítě stává 'rodičem rodiče', se v případě spousifikační dynamiky dítě stává 'partnerem rodiče'.“* Pojmy bývají zastřešovány termínem „zmatení rolí“, společnou jim je výměna rolí mezi rodičem a dítětem v psychické či instrumentální podobě. (Pivodová & Lacinová, 2016; Tóthová, 2011)

S parentifikací též souvisí pojem transdebitace, jež popsal Komárek (2000). Jedná se o teorii ontologického dluhu, který představuje závazek za péči rodičů, který však nemůže být splacen proti proudu času, péčí o své rodiče. Může být vyrovnán pouze pečováním o vlastní děti, po směru času, tím se vytvoří nový ontologický dluh, který v budoucnu splatí vnoučata. (Tóthová, 2011)

4 POMÁHAJÍCÍ PROFESE SE ZŘEATELEM K OSOBNOSTI POMÁHAJÍCÍHO A VZTAHU PROFESIONÁLA KE KLIENTOVI

Cílem této kapitoly je seznámení s pomáháním a jeho paradoxy, hranicí mezi altruismem a egoismem, ale zejména pomáhajícími profesemi jako takovými. Zájem bude též směřován k osobnosti pomáhajícího pracovníka, jeho předpokladům a kompetencím. Popíšeme fenomén nazývaný syndrom pomocníka a v závěru se budeme věnovat praktickému působení pomáhajících pracovníků v kontextu parentifikace.

4.1 Pojetí pomáhajících profesí a kompetence z nich vyplývající

V současnosti je nutnost lidské osobnosti být odpovědný ve všech dimenzích o mnoho důležitější nežli v dobách dřívějších. Takové jednání znamená „*být odpovědný k sobě samému, k okolnímu světu a zejména pak k druhým lidem...*“ (Jankovský, 2018, s. 11) Tyto roviny zcela přirozeně souvisí s činností pomáhajících profesí. Tentýž autor hovoří o nejrůznějších povoláních, pro která je charakteristická práce s lidmi. Obecně je dělí na zdravotnická, výchovně-vzdělávací a sociální. Kopřiva (2016, s. 14) jmenuje několik hlavních povolání, „*jejichž hlavní náplní je pomáhat lidem: lékaři, zdravotní sestry, pedagogové, sociální pracovníci, pečovatelky, psychologové. Stejně jako jiná povolání má každá z těchto profesí svou odbornost, tj. sumu vědomostí a dovedností, které je třeba si pro výkon daného povolání osvojit.*“ Guggenbühl-Craig (2007, s. 7) mezi profese, jež pomáhají „*lidem nešťastným, nemocným nebo těm, kteří ztratili orientaci,*“ řadí nad rámec zmíněného také duchovní. Setkáváme se s mnohými povoláními, které sic také pomáhají, není to však stěžejním cílem, nýbrž vedlejším efektem. (Géringová, 2011)

Od pomáhajících profesí očekáváme spontánní prosociální jednání, které se projevuje ochotou pomáhat a empatickým přístupem, který vede ke sdílení problémů. Zde hraje roli tzv. afiliace neboli pozitivní vztah k lidem, jejich vřelé přijetí a upřímná vzájemnost. (Jankovský, 2018) V porovnání s ostatními povoláními hraje nejdůležitější roli vztah mezi profesionálem a jeho klientem. Ve všech pomáhajících profesích je „*hlavním nástrojem pracovníka jeho osobnost. Pacient potřebuje věřit*

svému lékaři a cítit lidský zájem od své ošetřovatelky, žák si chce vážit svého učitele, klienti by rádi důvěřovali sociální pracovníci.“ (Kopřiva, 2016, s. 14) Klient by měl být vnímán takový, jaký je. Společný čas by měli trávit rádi, plni zájmu, „*vyměňovat si emoce, pocity a myšlenky.*“ (Guggenbühl-Craig, 2007, s. 37)

Pro pomáhající profese jsou charakteristické požadavky na vzdělání, význam praktických zkušeností a důraz na etický kodex. Důležité je též cílení na individuální potřeby jedince, specifické osobnostní předpoklady a dobré komunikační schopnosti. Je zde vysoké riziko syndromu vyhoření. (Michalík, 2011) Stejně jako všechny role i ta pomáhajícího pracovníka má konkrétní pravidla a očekávání. Géringová (2011, s. 36) se ptala na jeho ideální vlastnosti v kruzích svých studentů. Z osobního šetření vzešlo šest vlastností, nejčastěji odvětili, že „*by měl být ochotný, vldný, klidný a vyrovnaný, empatický, 'zapálený' pro věc, měl by mít rád svou práci.*“ Naproti tomu Matoušek (2008) definuje čtyři předpoklady a kompetence, kterými by měl pomáhající pracovník disponovat. Prvním je zdatnost a inteligence, což klade důraz na správnou životosprávu, ale zároveň i na rozum a celoživotní učení. V druhé řadě hovoří o přitažlivosti, ve smyslu odborníkovy pověsti, přístupu a jednání. Dále důvěryhodnost, kterou získá svou diskrétností a upřímností. Posledním bodem jsou komunikační dovednosti, jako základ vztahu s klientem a následné žádoucí pomoci. Géringová (2011, s. 36) se věnuje limitům ve vzdělávání budoucích pomáhajících pracovníků a tvrdí, že „*téměř nebo úplně chybí vzdělávání zaměřené na rozvoj a budování osobnosti, jako je například učení se zvládat stres a krizové situace, komunikovat ve skupině, pracovat v týmu, předcházet vyhoření.*“ Studenti také nejsou dostatečně informováni o možnostech intervizní svépomoci a terapeutické podpoře.

4.2 Pomáhání a jeho paradoxy s ohledem k syndromu pomocníka

Podle Matouška (2008) existuje pomoc prvního a druhého stupně, které dále determinují dvě kategorie pomáhajících. Na první úrovni se uplatňují sociální pracovníci, psychologové či psychiatři, kteří pomáhají při sociálních a emočních potížích. Na druhé úrovni je lidem pomáháno z náročné životní situace a v krajním případě z krize. Takovou pomoc poskytují například lékaři, policisté, probační úředníci či pedagogové. O dvou paradoxech profesionálního pomáhání píše Kopřiva (2016). První pojednává o pochopení pro každého, zahrnuje schopnost empatie,

upřímný zájem a přijetí, hledání kladných rysů jedince. Americký výzkum prokázal, že psychologové při své práci preferují klienty, kteří jsou mladí, atraktivní a inteligentní. Takoví jedinci pak představují snazší cestu k úspěchu. Též je prokázáno, že lidé raději pomáhají v dětských domovech v porovnání se starými či postiženými lidmi. Někteří to vnímají za činnost neproduktivní, která společnosti již neprospěje. Tento paradox též zahrnuje pomoc osobám, které se setkali se zneužíváním, domácím násilím, lhaním, šikanou, zanedbáváním. Profesionál však nesmí klienty hodnotit a mravně soudit. Každý pomáhající pracovník je citlivý k určitému tématu, které vyplývá z jeho osobních zkušeností a životní historie. Přijetí a pochopení vlastní slabosti však může přinést profesní výhodu. Druhý paradox přináší paralelu lásky k bližnímu jako zboží. Zamýšlí se nad morálním dilematem, zda je možné přijímat za pomoc potřebným finanční odměnu. Na tuto problematiku navazují myšlenky Géringové (2011, s. 19), která polemizuje nad hranicí altruismu a egoismu. Dle autorky se názory na pomáhání různí, na jedné straně stojí altruismus jako nezištná pomoc svému bližnímu, v opozici je existence tohoto fenoménu zcela zpochybňována. V druhém případě je altruismus chápán jako skrytá verze egoismu, kterou jedinec uspokojuje vlastní potřeby uznání. *„Altruistický a egoistický čin odlišuje různá motivace. Jestliže je vykonán prospěšný čin s úmyslem získání lásky, respektu nebo nějaké formy vděčnosti, není tento čin chápán jako altruistický,“* neboť nebyl vykonán ve snaze o užitek někoho druhého. Altruismus sám o sobě je determinován mírou empatie konkrétního jedince.

Schmidbauer (2015, s. 15) zavedl pojem „syndrom pomocníka“, Jankovský (2018) se k tomuto fenoménu přiklání a jinak ho nazývá „mesiášským komplexem“. *„Slovo syndrom znamená souběh různých znaků, které tvoří určitý obraz, obraz určitého (chorobného) procesu.“* Principem syndromu pomocníka je neschopnost projevit vlastní city a potřeby, což se stává trvalou součástí osobnosti. Setkáváme se s ním u osob, které mají nutkavou potřebu ostatním obětavě pomáhat a zachraňovat je. Nutno podotknout, že o to dotyční mnohdy ani nestojí. Takový jedinec si cestu pomáhající profese vybírá kvůli saturaci vlastních neukojených potřeb. Je hnán extrémní motivací k uspokojení své vyšší potřeby seberealizace. To, že syndromu pomocníka odborníci věnují pozornost, může v praxi napomáhat duševní hygieně pomáhajících pracovníků a budovat jejich stabilní motivaci. Právě sociální pedagogové jsou nyní důsledněji vedeni k reflexi vlastní profesní motivace. Ke

zdravému působení pomáhajících profesionálů též přispívá role supervize, která je v současnosti též na vzestupu. (Jankovský, 2018; Schmidbauer, 2015)

PBSP používá pojem „mesiášský gen“, jehož myšlenkami se zabývá Siřínek (2013). Tento gen údajně stojí vedle primárních tendencí agrese a sexuality. Obecným principem jedinců je dokončování nedokončeného na základně vlastní intuice. Nervový systém automaticky tíhne k prožitku celistvosti. Takové jednání lze považovat za projev spravedlnosti, tak dítě automaticky vstupuje do chybějící role v rodinném systému. „*Ve vývojově rané podobě jde pak o nevědomé puzení prožívat se v těch rolích, které v relevantních vztahových systémech chybí, s potenciálním psychopatologickým dopadem.*“ Dobří rodiče zásobují dítě náklonností, podněty a ochranou ve správný čas a determinují tak žádoucí vývoj ega. V ideálním případě je však dětem předávána i generačnost, „*teprve přirozeně probíhající generační cykly mohou druhu zabezpečit účinné přizpůsobení.*“ (Siřínek, 2013, s. 171, 172)

Teorie parentifikace, jakožto výměny rolí mezi rodičem a dítětem, je velmi užitečná při intervenci u mnohých klientů. Potvrzení a uvědomění si transgeneračního přenosu jim i jejich rodinám napomáhá k prolomení bludných kruhů v jejich rodinné historii. Pomáhající pracovník, jenž se v dětství setkal s parentifikací, bude pravděpodobně hluboce empatický ke klientově nenaplněnému dětství. Ví, že jeho vývoj nemohl probíhat žádoucím způsobem, péči po směru času a jeho základní životní potřeby zůstaly nenaplněny. Pokud však tento jev u klienta není objeven a náležitě se s ním nepracuje, může to zanechat neblahé následky. Cílem procesu „deparentifikace“ je oživit sebezkušenosti a potřeby, jež byly rodinným systémem potlačeny ve chvíli, kdy dítě pečovalo o své rodiče. Klienti se poté učí pracovat s mírou vlastní empatie, aby dokázali utvářet reciproční vztahy nevyžadující podřízenost, nýbrž vzájemný respekt. (Dicaccavo, 2006)

5 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ

Cílem této kapitoly je představit stěžejní body a teoretická východiska, která jsou oporou následujícího empirického šetření. Popíšeme hlavní i dílčí výzkumné otázky a definujeme primární cíl. Věnovat se budeme teorii kvalitativní metodologie, jež bude využita jako výzkumná strategie. Blíže se zaměříme na metodu získávání, zpracování i analýzy dat. Na závěr bude pozornost směřována ke konkrétnímu výzkumnému vzorku. Charakterizujeme soubor respondentů a kritéria jejich výběru. Zanalyzován bude samotný průběh šetření, tedy získávání dat pomocí dotazníků a polostrukturovaných rozhovorů.

Teoretická východiska našeho výzkumu se opírají o skutečnost, že respondentky aktuálně studují a směřují k uplatnění v oblasti pomáhajících profesí. Tyto mladé ženy jsou též spojovány věkovou blízkostí a osobní zkušeností výměny sociálních rolí v rodinném systému. Dále vycházíme z tvrzení, že fenomén parentifikace se úzce pojí s mezerami v rolích. Péči o své rodiče obvykle vykonávají děti, které nemají optimálně saturovány základní životní potřeby, jež chápeme v souladu s PBSP. Dítě, které předčasně pečuje proti směru času o své rodiče začíná „*předčasně vydávat energii, a tím jako by se blokovala cesta možnosti přijímat. Je pravděpodobné, že se jednou bude věnovat pomáhající profesi.*“ (Pesso, Boyden-Pesso & Vrtbovská, 2009, s. 107, 108) Opíráme se však o fakt, že profesionálové, kteří parentifikaci prožijí jsou do své odborné praxe vybaveni hlubší empatií ke klientově nenaplněným potřebám. (Dicaccavo, 2006)

5.1 Cíl výzkumu a výzkumné otázky

Cílem výzkumného šetření je identifikovat vybrané aspekty parentifikace u budoucích pomáhajících pracovníků - žen. Pokusíme se o aplikování nabytých teoretických konstruktů k získání cenného výzkumného obsahu a jeho následné analýze.

Vědecko-výzkumným problémem je výskyt parentifikace v rodinném systému. V kontextu s cílem práce pak rezonuje hlavní výzkumná otázka: **Jaké aspekty parentifikace se objevují u budoucích pomáhajících pracovníků – žen?** Sekundárně nás zajímá vztah tématu parentifikace a volby pomáhající profese.

V souladu s hlavní výzkumnou otázkou a s ohledem k cíli práce formulujeme tyto dílčí výzkumné otázky:

DVO1: Jak respondentky reflektují vztahy vyjádřené komunikací a interagováním v jejich rodinách?

DVO2: Jak respondentky reflektují naplňování potřeb svých rodičů stran jejich rodiči?

DVO3: Jak respondentky reflektují naplňování potřeb svých rodičů vzájemně mezi sebou?

DVO4: Jak respondentky reflektují naplňování svých potřeb stran jejich rodičů?

DVO5: Kdo byl v rodinách respondentek tzv. „potřebnou“ osobou, jaký typ péče vyžadoval a kdo o tuto osobu pečoval?

DVO6: Jak respondentky aktuálně vnímají a akceptují pomoc druhým lidem?

DVO7: Jak respondentky aktuálně vnímají a akceptují pomoc, kterou jim nabízí jejich okolí?

Struktura dotazníku a rozhovoru viz příloha.

5.2 Výzkumný design

Vzhledem k povaze práce je zvolena kvalitativní výzkumná strategie. Jedná se o flexibilní metodu, u které je na počátku stanoveno výzkumné téma a otázky, jež se v průběhu šetření mohou měnit a přizpůsobovat. „*Práce kvalitativního výzkumníka je přirovnávána k činnosti detektiva. Výzkumník vyhledává a analyzuje jakékoli informace, které přispívají k osvětlení výzkumných otázek, provádí deduktivní a induktivní závěry.*“ (Hendl, 2016, s. 46) Mezi přednosti výzkumu zaměřeného na kvalitu, nikoliv množství, výsledků se řadí například detailní popis, hlubší porozumění a hledání vzájemných vztahů. Za slabé stránky lze považovat mimo jiné časovou náročnost analýzy výzkumného materiálu či vliv osobnosti a postojů výzkumníka na výsledky. Získané poznatky možno též velmi těžko zobecnit a vztáhnout na jiný výzkumný vzorek, tím hůře na celou populaci.

Miovský (2006, s. 18) na základě klíčových charakteristik nazývá kvalitativní metodu v psychologických vědách přístupem „*využívajících principů jedinečnosti a neopakovatelnosti, kontextuálnosti, procesuálnosti a dynamiky... Který pro popis, analýzu a interpretaci nekvantifikovaných či nekvantifikovatelných vlastností*

zkoumaných psychologických fenoménů naší vnitřní a vnější reality využívá kvalitativních metod.“ Přestože se může zdát, že kvalitativní šetření je souborem subjektivních dojmů, spatřujeme pozitivum zejména v hloubce poznání individuálního jevu, který se snažíme probádat.

5.2.1 Metoda získávání kvalitativních dat

Dle Hendla (2016, s. 168) *„hlavní skupinu metod sběru dat v empirickém výzkumu tvoří naslouchání vyprávění, kladení otázek lidem a získávání jejich odpovědí. Dotazování obecně zahrnuje různé typy rozhovorů, dotazníků, škál a testů.*“ I my jsme pro účely naší práce jako metodu sběru dat zvolili v první fázi dotazník, v druhé polostrukturovaný rozhovor. Pro lepší představu jsme též využili genogram, jako grafické zpodobnění rodinných linií a vzájemných vztahů. Dotazník obsahoval uzavřené otázky s možností odpovědi pomocí čtyřstupňové škály.

Následující polostrukturovaný rozhovor, též semistrukturované interview je žádoucím kompromisem mezi strukturovaným a nestrukturovaným dotazováním. Výzkumník má předem stanoveny okruhy otázek, jejichž pořadí je však flexibilní. Lze také v průběhu rozhovoru zařadit otázky, které vyvstanou z kontextu odpovědí a lépe tak porozumět souvislostem. *„Výhodou polostrukturovaného interview je především to, že dokáže eliminovat nevýhody obou zbývajících variant metody interview (nestrukturovaného a plně strukturovaného) a vytěžit současně maximum jejich výhod.*“ (Miovský, 2006, s. 161) Díky této skutečnosti se tato metoda stává velmi vhodným a užitečným nástrojem poznání kvalitativní povahy.

Pro plnohodnotné získání dat z interview jsme využili audiozáznamu, který výpovědi respondentů uchoval v originální zvukové podobě. Dle Miovskeho (2006, s. 197) *„zvukový záznam navíc zachycuje veškeré kvality mluveného slova, tedy sílu hlasu, délku pomlky, různé doprovodné zvuky či řečové vady atd. Tyto kvality nám záznam metodou tužka-papír nenabídne. Záznam je zcela nestranný a je na něm vše tak, jak se odehrálo.*“ Tato metoda nám tedy umožnila zachytit autenticitu výzkumného materiálu. Pro hlubší porozumění respondentovi nám slouží zachycené projevy pozitivních i negativních emocí. Výzkumník tak má prostor vnímat nonverbální komunikaci jedince a aktivně naslouchat. I tyto detaily byly nápomocny při následné analýze dat.

5.2.2 Metoda zpracování a analýzy dat

Data z audiozáznamu je v první řadě nezbytné převést z mluveného projevu do textové podoby. Pro potřeby naší práce využijeme proces nazývaný doslovná transkripce. Jedná se o přesný přepis informací, který je časově velmi náročný. Tištěná podoba nám však lépe umožní zvýrazňovat, komentovat a srovnávat jednotlivé fragmenty textu a napomůže tak zvýšit efektivitu analýzy. (Hendl, 2016)

V rámci analýzy dat bylo využito prvků zakotvené teorie, která je typicky vytvořena a provizorně verifikována pomocí analýzy nashromážděného materiálu o zkoumané oblasti. Na rozdíl od kvantitativní strategie není primárně stanovena teorie, která se poté ověřuje. *„Začínáme zkoumanou oblastí, fenoménem a necháváme, aby se v průběhu výzkumu mohlo 'vynořit' to, co je v této oblasti významné, aniž to dopředu předjímáme či jakkoli označujeme.“* (Mioviský, 2006, s. 226) Nejvýznamnější předností zakotvené teorie je možnost sloučení dat, která lze získat různými způsoby jejich sběru. V našem případě například dotazníkem, semi-strukturovaným interview a genogramem. Metoda sama o sobě je flexibilním a tvůrčím nástrojem, výzkumník může pravidla šetření uzpůsobovat vlastním potřebám. Plastičnost však na druhé straně vyžaduje vedení pečlivých záznamů a důraz na kontrolu validity dat. V průběhu šetření se *„pozornost věnuje zvláště jednání a interakcím sledovaných jedinců a procesům v daném prostředí.“* (Hendl, 2016, s. 128)

V kontextu zakotvené teorie bylo využito kódování, čímž dle Mioviského (2006, s. 228) rozumíme *„operace, pomocí nichž jsou zjištěné údaje analyzovány, konceptualizovány a opět skládány novými způsoby, což je ústředním procesem tvorby nové teorie.“* Kódování si tak lze představit jako způsob analýzy zjištěných údajů, ze kterého vychází jednotlivé záznamy kódování. Následuje kategorizace dat dle jejich významu, čímž lze zahájit tzv. otevřené kódování. Konceptualizace představuje proces hledání skrytých významů a hlubšího porozumění. Jednotlivé jednotky porovnáváme, třídíme a seskupujeme, tak vznikají kategorie. Ty jsou však pojímány za prozatímní, v průběhu mohou být modifikovány. Kategorie a popř. subkategorie jsou pojmenovávány zastřešujícími názvy, které by měly být originální, lze využít i autentických výrazů z výpovědí respondentů. (Mioviský, 2006)

5.3 Výzkumný vzorek – charakteristika a kritéria výběru respondentů, průběh šetření

Náš výzkumný vzorek sestávající z mladých žen ve věku 20-25 let byl primárně vybrán na základě několika výzkumných předpokladů. Mimo ženské pohlaví a věkovou blízkost bylo zásadní studium v oblasti pomáhajících profesí. Konkrétně se jednalo o vysokoškolské studentky neučitelských pedagogických oborů. Dle Miovského (2006) jsme zvolili prostý záměrný výběr účastnic empirického šetření. Jedná se o obvyklou metodu, při níž se klade důraz na splnění kritérií potenciálních respondentů, určující je zároveň jejich ochota ke spolupráci.

Pro prvotní zmapování zkušenosti respondentek s mezerami v rolích jsme použili metodu orientačního dotazníku vlastní konstrukce, která nám efektivně a v krátkém časovém intervalu zprostředkovala základní informace o patnácti účastnicích šetření a jejich rodinách. Otázky byly uzavřené, škálového charakteru se čtyřmi stupni možných odpovědí od „harmonický“ po „disharmonický“. Zjišťovaly kvalitu vztahů a komunikace v rodové linii otce i matky. Mapovány byly vztahy respondentek s jejich rodiči až po generaci jejich prarodičů. Na základě tohoto dotazníku bylo vybráno šest žen, které ve svých odpovědích vykazovaly disharmonii ve vztahu jejich rodičů a zároveň vlastní harmonii k oběma, nebo alespoň k jednomu z rodičů. Tato skutečnost poukázala na možnost mezery v roli, jenž by mohla být vyjadřována péčí proti směru času.

V druhé stěžejní fázi probíhaly polostrukturované rozhovory s jednotlivci. Naším zájmem bylo setkat se na příjemném místě, kde bude možné navázat důvěrnou konverzaci. Interview probíhaly dle přání účastnic v prostředí domova či v méně frekventovaných kavárnách. Důraz byl kladen na etiku, respondentky byly ujištěny o mlčenlivosti, anonymitě a vyzvány k maximální upřímnosti, pokud by některé z témat mohlo navodit negativní či zarmoucenou atmosféru. Obdržely informaci, že mohou kdykoli v průběhu šetření od participace na výzkumu odstoupit. Žádná z respondentek tohoto nevyužila. Též byly požádány o možnost pořízení audiozáznamu pro kvalitnější vyhodnocení dat. Všechny souhlasily za podmínky, že nahrávky poslouží výhradně badatelům a nebudou nikde zveřejněny. Tento nárok plně akceptujeme. Průběhy rozhovorů hodnotíme pozitivně, nesetkali jsme se s žádnými nepříjemnostmi, doufáme, že kladně hodnotí průběh a atmosféru komunikace i samy respondentky. Téma rodiny a vztahů vůbec je samo o sobě velmi

osobní a citlivé. Jsme velmi vděční za ochotu, se kterou respondentky ke vzájemné spolupráci přistupovaly. Ze zmíněných důvodů nejsou doslovné přepisy rozhovorů součástí příloh práce, transkripce jsou však k dispozici u autorky textu. Respondentky svolily s využitím fragmentů rozhovoru v komentářích zachycujících průběh analýzy dat. Rovněž tento nárok plně respektujeme. V práci byly části interview využity tak, aby nebylo možné identifikovat konkrétní jedince.

5.4 Analýza získaných dat

Data, která byla za pomoci polostrukturovaných rozhovorů získána a převedena do textové podoby byla nyní analyzována. Jednotlivé kategorie jsou představeny v odpovídajícím pořadí dle dílčích výzkumných otázek. Následně je zodpovězena hlavní výzkumná otázka, která přináší informace o aspektech parentifikace přítomných u budoucích pomáhajících pracovníků – žen. Sekundárně také poukazuje opakování tohoto typu jednání v rodinách respondentek.

DVO1: Jak respondentky reflektují vztahy vyjádřené komunikací a interagováním v jejich rodinách?

Kategorie č. 1: Harmonie vs. disharmonie v rodinách respondentek.

Tuto kategorii jsme rozdělili na subkategorie s cílem poukázat na realizaci vztahů v rodinách respondentek.

Subkategorie č. 1: Konfliktní interakce rodičů.

Kódy:

- V poslední době spolu moc nevycházejí.
- Jednou se na všem dohodnou, podruhé zas ne.
- Co si pamatuju, tak se dost hádali.
- S bráchou jsme dost často slyšeli, jak se hádají.
- Nezajímají se jeden o druhého.
- Stále si něco vyčítají, nemluví spolu.
- Urážky, nadávky, křik.
- Pak se hodně hádali.

- Ke konci vztahu už to dost drhlo.
- Taťka na mamku dost žárlil.
- Nikdy jsem žádné projevy náklonnosti neviděla.
- Hádky, nevěra, rozvod.
- Rodiče spolu víc jak 10 let nejsou v kontaktu.
- Poslední dobou to mezi nimi moc dobré není.
- Rodiče se často hádají.
- Komunikace mezi nimi drhne, často si nerozumí.
- Psychicky ji týral.

Převládající disharmonie ve vztahu rodičů byla předpokladem mezery v roli u všech pěti respondentek. Z této skutečnosti tak nelze usuzovat žádné závěry. Přesto jsou vyjádření účastnic cenná a lze je později komparovat s kvalitou vztahů předchozích generací. D. a J. spojuje významný společný znak, jejich rodiče jsou rozvedení. D. reflektuje aktuální stav slovy: „*touto dobou spolu rodiče nejsou víc jak 10 let v kontaktu,*“ tomu prý předcházely časté hádky, nevěra a následný rozvod. J. vyzdvihuje hádky „*hlavně kvůli financím.*“ M. rodinnou situaci popisuje pouze prostřednictvím vlastních vzpomínek, otec jí zemřel v době, kdy ještě navštěvovala základní školu. „*Pamatuju si to matně, vím, že před náma se bavili dá se říct normálně, ale pak jsme s bráchou dost často slyšeli, jak se hádají.*“ U A. si lze povšimnout, že vztah jejich rodičů prošel vývojem, ke kterému se pojí negativní změny: „*V poslední době spolu moc nevycházejí.*“ U potřeby místa a sycení respondentka klade důraz na fakt, že kdysi byly saturovány dostatečně až nadlimitně, avšak nyní málo. Radikálně se o vztahu svých rodičů vyjadřuje P.: „*Jejich vztah je velice disharmonický, nezajímají se jeden o druhého, stále si něco vyčítají, nemluví spolu.*“ Jejich manželství je prý opředeno urážkami, nadávkami a křikem. Respondentky vykazují totožnou míru harmonie, resp. disharmonie při obecném popisu vztahu rodičů a konkrétně u jejich vzájemné komunikace. Pohybují se na škále od „spíše neharmonické“ po „disharmonické“. Obecně lze konstatovat, že kvalita manželské komunikace je velmi důležitým faktorem, jež determinuje povahu celého vztahu.

Subkategorie č. 2: Ambivalence ve vztahu matka – dcera.

Z níže uvedených kódů vyplývají protipóly, resp. dimenze vztahu, které můžeme charakterizovat jako pozitivní vs. negativní.

Kódy:

- Překonaly jsme období, kdy byl náš vztah opravdu špatný.
- Náš vztah je velmi špatný.
- Celý život jsem si říkala, že kdyby nebylo mámy, tak je nám všem dobře.
- Máma je sama o sobě problém.
- S mamkou už nemám takový dobrý vztah jako jsem měla.
- Mamka je pro mě autorita a kamarádka v jedné osobě.
- Říkáme si všechno.
- Nejvíc se asi pořád spoléhám na mamku.
- Hodně mě ve všem podporuje. Vaříme si, uklízíme nebo si povídáme, děláme kraviny.
- V mejch očích byla jako dokonalá máma.
- Hodně mě podporovala mamka.
- Myslím, že máme dobrý vztah.

Velmi detailně jsme se v rozhovorech dotýkali vztahů v rodinném systému. S tématem mezer v rolích či parentifikací souvisí do jisté míry ambivalentní vztahy. Dítě stále potřebuje rodiče, kteří naplní jeho potřeby i když má opakovanou zkušenost, že jeho očekávání a kapacita rodičovských osob tato očekávání naplňovat, se mnohdy mívá. Na tuto skutečnost reaguje různě, zde patrně, že kupříkladu distancí od matky, zlostí atd. Zároveň, což vyplývá z předchozí subkategorie, velmi chápe, že rodiče potřebnou kapacitu nemají a do jisté míry s nimi soucítí, bývá k dispozici, brzy vstupuje s potřebným rodičem do virtuálního partnerství – sdílí navzájem např. své starosti. A to i tehdy, když rodič v určitých oblastech a do jisté míry pečuje. O to více si ho dítě považuje, viz níže zmíněná pozitivní vztahová dimenze matek a dcer. Mateřský vztah v této subkategorii vykazuje zpravidla určité nesoulady. Rozporuplnost nalézáme jak mezi svébytnými subkategoriemi, tak uvnitř nich, zj. této negativně laděné. D., A. ani P. již nebydlí s rodiči a se svojí matkou se nestýkají často, u každé však panuje odlišný důvod. D. o vzájemném vztahu tvrdí: „*Překonaly jsme období, kdy byl náš vztah opravdu špatný. Ted' se vidáme málo, tak jednou za*

dva měsíce, ale setkání většinou probíhají poklidně, v rodinném duchu.“ Lze tedy vycítit, že tento vztah se vyvinul do podoby lepší, jistě se ale jednalo o dlouhodobý proces, ve kterém figurovaly vzájemné kompromisy. Naproti tomu A. nedostatek kontaktu netěší a maminka jí chybí: *„Mou starostí je, že se s mamkou tolik nevidám a ani nevolám, i když já se snažím.*“ Zde je možné pozorovat opačnou tendenci, zhoršení vztahu a neuspokojující zájem ze strany matky. Ačkoli J. hovoří o dobrém vztahu, dodává: *„jen v některých oblastech si nerozumíme, možná nám chybí nějaký respekt k odlišnostem, a to mezi nás jakoby vnáší nesoulad.*“ P. vskutku nekompromisně uvádí: *„Celý život jsem si říkala, že kdyby nebylo mámy, tak je nám všem dobře. Je sama o sobě problém a my ostatní jsme měli vždycky problémy z ní.*“ V souvislosti s potřebami figuruje její matka pouze jako ten, kdo udává limity, hovoří o řádu, pravidlech a trestech. Tato disharmonie je očividně velmi hluboko zakořeněna a jistě má své opodstatněné důvody.

Pozitivní rysy ve vztahu k matce naznačuje M., A. a J. Velmi kladný vztah vykazuje M.: *„Nejvíc se asi pořád spoléhám na mamku, na tu se, si myslím, budu spoléhat vždycky nejvíc. Máme to tak nějak spolu nastavený. V mejch očích byla jako dokonalá máma.*“ Její důležitost ve svém životě reflektuje i na potřebě místa: *„Určitě u mamky a je jedno kde... vždycky u ní.*“ Také A. o své matce hovoří láskyplně, avšak v minulém čase: *„Hodně mě podporovala mamka.*“ V současnosti však v souvislosti s podporou hovoří o jiných členech rodiny, o otci, prarodičích a příteli. J. své mamince důvěřuje: *„téměř se vším chodím právě za mamkou“* a hodnotí kladně jejich vzájemnou komunikaci.

Subkategorie č. 3: Harmonie v rodové linii otců respondentek.

Kódy:

- Navštěvují se, pomáhají si, navzájem se o sebe zajímají.
- Děda s babičkou jsou stále spolu.
- Mají mezi sebou kamarádský vztah.
- Pomáhají si.
- Mají dobrý vztah, rozumí si.

Tato subkategorie přinesla zjištění, že otcové našich respondentek zažívali v dětství oproti matkám více harmonického soužití svých rodičů. Z této zkušenosti

pak těžší otcové i ve vztahu ke svým dcerám (konkrétně viz níže respondentky A., M. a P.), které vypověděly, že s otci vycházely dobře a vztahy s nimi hodnotí jako uspokojivé.

V případě A. M. a P. je znatelná sounáležitost v rodové linii otce. Dobré vztahy plynou od samotných respondentek k otcům, od něho k jeho rodičům, ale také ve vztahu účastnic šetření k jejich prarodičům. A. mezi těmito členy své rodiny hovoří o společném smíchu, vzájemné pomoci a vztazích na úrovni přátelství. „*Vycházeli jsme dobře, hráli jsme si spolu, staral se o mě,*“ vzpomíná M. na svého tatínka. V této části rodiny nachází harmonii i P., s otcem se vzájemně respektují, může se na něho obrátit. Stejně tak její otec se svojí matkou se „*navštěvují, pomáhají si a navzájem se o sebe zajímají.*“ Sama P. o své babičce hovoří hezky: „*mám ji moc ráda a chybí mi.*“ Můžeme pouze polemizovat nad tím, zda v tomto případě vnučce kompenzovala milující roli matky nebo byla P. ve větší míře odkázána pouze sama na sebe. Vztahy v rodině J. jsou v obou liniích vyrovnané, někde spíše neutrální, ojediněle se vyskytují mírné neshody. D. v této kategorii tvoří opozici, neboť větší harmonie je vykazována v linii matky. S otcem z pochopitelných důvodů není v kontaktu, „*odešel od rodiny, když mi bylo 9 let. Jediná komunikace za posledních 10 let probíhala přes soud.*“ Nezdravý vztah udržuje její otec i se svojí matkou: „*otec svou matku využívá většinou jen kvůli penězům. Když je zaopatřený, vztah s ní neudrží.*“ Ze vzájemných neshod plyne také neharmonický vztah respondentky s její babičkou: „*nevídáme se, když jsme se dříve vidaly, bylo mi dost často vyčítáno chování mé matky.*“ V celkovém obraze jsou však vztahy v rodinách našich respondentek přívětivější v rodové linii otců nežli na straně matek.

DVO2: Jak respondentky reflektují naplňování potřeb svých rodičů stran jejich rodičů?

Kategorie č. 2: Rozdíly v syčení potřeb v dětství matky a otce.

Subkategorie č. 1: Matky své dcery spíše limitovaly.

Kódy:

- Na zákazy a pravidla byla spíš babička a mamka.
- Pravidla nastavovala její mamka, protože je ráznější povahy.
- Limitovala ji matka.

- Asi nastavovala limity spíš maminka.

Z našeho šetření vyplynulo, že matky respondentek pocit bezpečí zažívaly u různých rodinných příslušníků, avšak v žádném případě na prvním místě nefiguruje konkrétně matka. Navzdory tomu stojí matky v první řadě jako tvůrci hranic a pravidel. Takové zjištění je pro nás překvapující. Kategorii se z části vymyká situace J., která popisuje dětství matky ve šťastné a fungující rodině: *„cítla se v bezpečí doma u rodičů a zároveň u prarodičů.“* Při rozhodování, kdo stál za rodinnými limity, však zaznělo: *„spíš její maminka, můj děda byl vždycky celkem flegmatik, tak si nemyslím, že by limity nastavoval on.“* A. popisuje situaci: *„Nejvíce se cítila v bezpečí u svého táty, a pak u babiček... u své maminky taky, ale v menší míře, protože je ráznější.“* Díky její povaze byla uvedena jako člověk, udávající řád. Také u výpovědi M. se objevuje matka až na třetím místě: *„U svého dědy, babičky a mamky. Žili v jednom domě, takže s nima byla každý den. Později u mého tatky.“* Zároveň v souvislosti s limity hovoří v první řadě o matce a babičce: *„Na zákazy a pravidla byla spíš babička a mamka.“* D. vypráví dokonce o tom, že se její maminka ráda uchylovala k tetě z otcovy strany do Harrachova: *„byla to malá chatička ve stráni, teta tam bydlela sama a vždycky se o všechny návštěvníky ráda starala... člověk se u ní cítil vážně dobře.“* O obou rodičích hovoří naopak v souvislosti s *„lehčími fyzickými tresty, striktně danými pravidly – návraty domů, večerkou, jasně daným rozvrhem.“* P. si dokonce myslí, že její maminka o pocitu bezpečí nijak nepřemýšlí. *„Celkově se nad takovými věcmi moc nezamýšlela, což bylo vždycky na škodu.“* I v tomto případě figuruje matka primárně jako tvůrce limitů. Z uvedených fragmentů lze konstatovat, že matky jsou častěji spojovány s limity oproti bezpečí a otázkou k diskusi zůstává, jak velmi pevně „držené“ bezpečí zaniká ve svém významu jako potřeba ochrany, zvláště s ohledem na uvedenou interpretaci respondentek, které zde hovoří o limitování a striktních pravidlech. Teorie PBSP v tomto kontextu upozorňuje na to, že limity mají být pevné, ale přitom flexibilní a láskyplné – pak mohou být pro dítě srozumitelné, bezpečné a akceptovatelné. Za zajímavé zjištění zde shledáváme osoby mužů, kteří jsou respondentkami vnímáni jakožto bezpečné osoby. A odvoláváme se na kontext s kategorií 1, která vyhodnotila rodovou linii otce jako více sytící.

Subkategorie č. 2: Matkám respondentek chyběla rodičovská podpora.

Kódy:

- Pozornost rodičů byla orientovaná spíš na výkon.
- Nezáměřím o mamku, ale jen o její výsledky.
- Nikdo se moc nezajímal o podporu duševní.
- Spíše zažila shazování.
- Babička není taková, že by se s někým objímala.
- Láskou ji zahrnovali také prarodiče.

Také subkategorie 2 podává informace o konkrétním chybění, které bylo součástí osobní historie matek našich respondentek a o němž účastnice výzkumu vědí, zaujímají k němu tedy konkrétní postoje. Tvrzení P., D. a A. se setkávají v bodě, který naznačuje, že jejich maminky neměly v dětství oběma rodiči optimálně uspokojenou potřebu podpory a sycení, která se pojí s láskou, zájmem a pozorností. P. se nechala slyšet, že její matce tuto potřebu „asi nikdo“ nenaplňoval a že „zažila spíše shazování.“ Zatímco matce D. „jako jediná dávala osobní pozornost a zajímala se o ni“ výše zmíněná teta, „pozornost doma od rodičů byla orientovaná spíš na výkon, jestli je všechno hotové, jestli jsou vypracované úkoly, jestli se povedl trénink, jestli má samý jedničky.“ D. detailně popisuje dětství své maminky a jejich důraz na výkon: *Mamka byla dobrá ve sportu, a právě proto, že tím získávala pozornost navenek, snažila se tak ukojit to prázdno, který tam vložili rodiče tím nezajmem o mamku jako takovou, ale jen o její výsledky. Nikdo se moc nezajímal o podporu duševní, všechno muselo být jak podle pravítka a ve všem musely být vynikající výsledky.* A. o saturaci potřeb své matky hovoří pozitivněji, avšak popisuje jistou odměřenost: *„Od mamky vždy dostala dobrou radu nebo odpověď na svoje otázky, ale není taková, že by se s někým objímala. Obětí a porozumění měla spíš od táty a babiček.“* U respondentek M. a J. se zdá situace harmonická ve vztahu k rodičům i prarodičům. M. vypráví, že matka „jako malá nejvíc času trávila s dědou, hodně mu pomáhala krmit zvířata a on ji vysvětloval a učil různé věci. S babičkou a mamkou zase třeba vařila.“ Její otec prý trávil hodně času v práci, a tak jeho roli zastupoval právě dědeček. J. hovoří o láskyplné výchově své matky, které však byl v některých ohledech netradičně blíže její otec nežli matka. Častěji ji sytil jídlem, zajímal se o ni a přitahoval ji jeho aktivní způsob života: *„byl dost sportovní*

typ, rád jezdil na výlety, dovolené, kdežto její maminka ne, ta byla raději doma.“ Hezky J. vypráví o obou rodičích, ale i prarodičích své matky, „*rozmazlovali ji, povídali si s ní, zajímali se.“*

Subkategorie č. 3: Otcové respondentek měli dostatek rodičovské podpory.

Kódy:

- Dětství si asi užil.
- Myslím, že tátu podporuje.
- Měl doma porozumění a náklonost.
- Podporovali ho všichni v rodině na 100 %.
- Podporovali ho i ve vzdělání.
- Vždy obětí a otevřená náruč.

Také zde můžeme konstatovat, alespoň u otců, kteří byli v rodinách respondentek přítomni dostatek času, aby byly tyto informace známy, adekvátní sycení potřeb. Bohužel vlivem některých událostí v rodinách našich participantek nedokážeme vytvořit hodnotnou a objektivní analýzu, neboť D. a M. nemohly tyto otázky z pochopitelných důvodů zodpovědět. A. a P. však vykazují shodné znaky, které lze chápat jako žádoucí podporu v rodinách jejich otců. A. zcela přesvědčivě tvrdí, že jejího otce „*podporovali všichni v rodině na 100 %, byl to nadaný fotbalista. Táta si s ním šel zakopat, pomohli mu koupit oblečení a kopačky a podporovali ho i ve vzdělání.“* Kromě materiální podpory mu bylo dopřáváno i „*porozumění, náklonost, vždy obětí a otevřená náruč.“* P. je v tomto případě také pozitivní: „*Když si vezmu, jak se chová babička ke mně, tak si myslím, že i tátu podporuje.“* Dodává však, že se u nich o emocích nikdy nemluvalo. J. v tomto případě představuje protipól a o podpoře svého otce rodiči polemizuje v souvislosti s jeho vztahem k ní samé: „*Tak tady se obávám, že moc podpory nebylo, nebo aspoň si to myslím... Protože když si uvědomím, že podpora z tátovy strany byla spíš nulová, tak se to neměl moc kde učit.“* Když se však zamyslí nad jeho orientační rodinou a prioritami rodičů, dodává: „*nejsou to lidi, kteří by měli nějaký ambice a neočekávají nic extra ani od svých dětí... takže asi neměli potřebu je nějak podporovat.“*

DVO3: Jak respondentky reflektují naplňování potřeb svých rodičů vzájemně mezi sebou?

Kategorie č. 3: Čím dál méně vzájemné lásky.

Kódy:

- Žádné projevy náklonnosti.
- Otec ji nenaplňoval nijak.
- Nepřítomnost kompenzoval finančně.
- Chodili na procházky, ale teď to už tak není.
- Lásky byla přebitá těma hádkama.
- Postupem času se ukazovaly nedostatky.
- Byla naplňována málo.
- Táta byl hodně žárlivej.
- Mamka asi potřebovala víc lásky.
- Lásky mezi nima brzy vyprchala.

Z našeho šetření lze vypožorovat, že potřeba lásky mezi rodiči respondentek není/nebyla uspokojována v žádoucím rozsahu. A. s M. se shodují, že vztahy jejich rodičů měly regresivní charakter, ve kterých však reflektují pozitivní i negativní jevy. A. vzpomíná na dřívější časy: *„Několik let zpět se měli rádi, šli spolu ven, dali si pusku a tak... Chodili spolu na procházky, sednout si na kafe jinam než doma, ale teď to už tak není.“* J. také tvrdí, že náklonnost *„mezi nima velice brzy vyprchala, a pak už si neměli moc co říct.“* O lásce, která tam určitým způsobem zůstala, ale byla přebyta hádkami, *„který pak byly už i kvůli maličkostem a to se pak vždycky to hezký schová za to špatný,“* hovoří M. Zmiňuje též žárlivost svého otce, *„což někdy může bejt hezký, ... ale někdy to člověka pěkně štve.“* Přesto vnímá, že se jeden o druhého zajímali, mluvili spolu a vyznávali si lásku. I J. zmiňuje, že *„táta byl hodně žárlivej a jel si prostě pořád dokola to svoje a mamce prostě nedal moc prostoru, aby ten vztah mezi nima nějak posilovala.“* Její matka prý potřebovala více projevu lásky, důvěry a tolerance. J. se zmiňuje, že její otec by byl spokojený s někým, *„kdo neutrácí jeho peníze. Táta mamčinu potřebu rozhodně nenaplňoval. Mamka tu tátovu ze začátku jo, fakt jsme nikam nejezdili, na výlety jen výjimečně, na dovolené vůbec, nic extra jsme si nekupovali.“* Když však ani tyto oběti otce neuspokojovaly, matka

od spořivé strategie ustoupila, začala dětem dopřávat a tím se vzdalovala od představy svého tehdejšího muže. D. v souvislosti se zájmem a pozorností hovoří též primárně o financích a reflektuje skutečnost, že *„otec se snažil kompenzovat nám lži a svou nepřítomnost finančně a materiálně, ale i v tom selhával vzhledem k dluhům.“* Její matka tehdejšímu manželovi dávala důvěru, kterou v něho vkládala, najevo *„při půjčkách a hypotékách, kde se podepisovala jako ručitel a místo si u něho hledala fyzickým kontaktem.“* D. svoji matku staví do role kolegyně *„ve všech otcových podnikatelských fišcích.“* P. stručně a věcně konstatuje, že u rodičů *„nikdy žádné projevy náklonnosti, lásky nebo pozornosti neviděla.“* Z výpovědí účastnic našeho šetření lze vycítit jistou rezervovanost, kterou ve vztazích rodičů reflektují, a to buď jako fenomén původní, či postupem času získaný. Za faktory negativně ovlivňující vztah lze v kontextu s výše uvedeným vyzdvihnout žárlivost a otázku financí.

Kategorie č. 4: Více saturovala matka, otec občas sekundoval.

Kódy:

- Matka přespříliš a otec nijak.
- První roky dostatečně až nadlimitně, postupem času málo.
- Ke konci vztahu málo až nijak.
- Táta mamčinu vůbec, ale mamka tátovu jo.
- Rozhodně málo.
- Nedostatečně.
- Mamka přespříliš a táta málo.
- Otec jen materiálně.
- Ručila při půjčkách a hypotékách.
- Pomáhala mu s rodinou, doma...
- Vzala všechnu práci na sebe, když musel být v práci.
- Podporovala ho, když měl autonehodu a zjistili mu rakovinu.
- Snažila se ho zaktivizovat, aby se realizoval.
- Podkopával jí sebevědomí.
- Když měla přejít do jiné práce, říkal jí, že to nezvládne.

Z výše uvedených kódů lze vyvodit, že míra uspokojení základních životních potřeb – místa, sycení, podpory a limitů je mezi rodiči účastnic našeho šetření

v případě A., D., J., M. i P. alarmující. Opět zaznamenáváme několik vzorců, které jsou si podobné. Prvním schématem je důraz na postupný úpadek vzájemné saturace potřeb, který reflektují A., D. a M. Co je zde signifikantní skutečností, je snaha matek partnersky sytit svého muže v jeho, případně jejich společných potřebách, která je zpočátku i velmi intenzivní, přetrvává i v těžkostech a postupně se vytrácí. Otcové naopak saturaci svých potřeb stran partnerek spíše přijímají či vnímají jako samozřejmost, než aby byli poskytovateli potřeb. Tak, jak tomu bylo u mužů dříve, v jejich dětství, jsou i v rámci partnerství opečováváni svými blízkými, tentokrát partnerkami. Zde pak možno polemizovat nad rovinou saturace potřeb v dětství otců, která, jak se zdá, nevedla vždy k autonomní schopnosti naplňovat své potřeby a nebo minimálně k určitému „pohodlí“, které jejich ženy byly ochotny respektovat jen po určitý omezený čas, což může souviset s následujícím: deficity vyskytnuvší se v dětství matek mohly vést k receptivitě obrácené navenek, tedy k nevědomé tendenci znovu i v tomto generačním soužití obstát v nedostatku a „vydávat“ se pro blízké okolí v naději být součástí tohoto naplňování alespoň v roli pozorovatele. A to zvláště v situaci, kdy partnerova ochota naplňovat partnerčiny potřeby zpočátku byla přítomna – žena tedy zažívala nějaký čas sycení, které jí dříve chybělo. V souvislosti s potřebou místa a sycení A. uvádí, že byla uspokojována *„kdysi dostatečně, dnes málo.“* D. také tvrdí, že se její matka *„do určité doby možná až moc snažila otce vyzdvihovat a věřit mu, pak ale přišla rezignace.“* M. o vývoji vztahu rodičů a potřebě místa tvrdí: *„První roky vztahu si myslím, že byla naplňovaná dostatečně... možná nadlimitně. Postupem času se ale ukazovaly nedostatky až to doplynulo do bodu, kdy byla naplňovaná málo.“* Druhým vzorcem je situace, kdy se matka snaží potřeby partnera uspokojovat, avšak otec toto počínání neopětuje. Zde se setkávají výpovědi D. a J. Přestože D. tvrdí, že její matka měla snahu otcovy potřeby saturovat *„přespříliš“*, její otec *„se nesnažil nijak, pouze planými sliby. Otec mamku nikdy nepodporoval, spíše sliboval růžovou budoucnost.“* Obdobně o problematice uspokojování potřeb vypráví J.: *„Táta mamčinu vůbec, ale mamka tu tátovu jo... i když nechtěla, ale nebyla jiná možnost.“* Svěbytnou skupinu tvoří odvážné výpovědi P., která v souvislosti s potřebou podpory uvádí: *„Taťka mámu docela dlouhá léta živil, protože byla bez práce. Takže vzhledem k tomu, že se s ní nerozvedl, měla kde bydlet, co jíst a tak... tak jí vlastně podporoval.“* Reakcí na míru podpory nám bylo: *„Hlady neumřela, teplá voda vždycky tekla, elektřinu jsme taky měli...“*

Celkový obraz vzájemného uspokojování potřeb je dle našeho názoru velmi znepokojující.

Pokud se řekne podpora, každému se vybaví zcela odlišné jednání, její projevy se, jak bylo uvedeno výše, zejména v průběhu dlouhodobého vztahu modifikují. Několik zajímavých výroků nám poskytly naše respondentky. Rysy pozitivní podpory jsme shledali u A., M. a J. Podporu mezi rodiči vztahuje A. na úpravu rodinného domu: *„Rozhodnutí dělají společně, když se v době něco předělává, domluvěj se, co a jak se předělává, aby se to líbilo oboum.“* Poté dodává: *„Podrželi se, a i teď se podrží v každé situaci, co nastane.“* M. situaci blíže objasnila na problematice výchovy: *„Snažili se být jednotní ve výchově,... snažili se vždycky domluvit, aby nám s bráchou jeden neřek něco a druhý zas něco jinýho.“* Opět byl vyčten i emocionální rozměr pojmu: *„A když si jeden z nich něco přál, tak ho v tom ten druhý podporoval.“* Rodinné situace J. a D. integrují příklad žádoucí i nežádoucí podpory. Maminka J. *„tátu podporovala, kde se dalo, pomáhala mu s rodinou, doma, v létě, kdy musela všechnu práci doma brát na sebe, protože táta jako traktorista byl od rána do večera v práci. Pak taky když měl autonehodu a zjistili mu rakovinu. Nebo se ho i snažila zaktivizovat, aby se někde realizoval, ale nikdy to nedokázal ocenit.“* Naopak její otec matku náležitě nepodporoval, dokonce jak tvrdí sama J.: *„nebojím se říct, že ji psychicky týral. Vždycky jí dost podkopával sebevědomí a třeba v momentě, kdy mamka měla přejít do jiné práce a hrozně se toho bála, jí říkal, že to nezvládne, že na to nemá a zachoval se prostě fakt hnusně.“* D. nekompromisně hovoří o tom, že otec matku nikdy nepodporoval, zatímco ona mu poskytovala již zmíněnou záštitu v jeho finančních počínech. P. reflektuje pozoruhodně odměřený projev podpory ve své rodině a na otázku, co jeden od druhého v souvislosti s podporou potřebovali, odpovídá: *„Tak asi každá matka očekává, že když dá chlapovi dítě, tak se na ní chlap nevykašle a neudělá z ní bezdomovce. Takže asi typický potřeby... jídlo, bydlení.“* Je evidentní, jak subjektivní mohou být projevy podpory v odlišných rodinných systémech.

DVO4: Jak respondentky reflektují naplňování svých potřeb stran jejich rodičů?

Kategorie č. 5: Babička s dědou nahrazovali někdy rodiče a byli „saturanti“ mých potřeb.

Kódy:

- U babiček a dědečků.
- Babičky i dědové mě vždy vyslechnou, pomůžou a poradí.
- Od rodičů i prarodičů jsem měla nastavený pravidla.
- Babička s náma třeba dělala úkoly, vařila nám.
- Pak jsem měla dobré místo i u dědy.
- Naoko mě podporovali všichni, rodiče i prarodiče.
- Ráda jsem si hrála u babičky na pískovišti.
- Příjemné chvíle jsem zažívala občas s babičkou.

Lze si povšimnout, jak důležitou roli v životech respondentek zaujímají prarodiče. Jedná se o významné osoby v uspokojování základních životních potřeb jedince. Obvykle výchovu dítěte doplňují, v některých případech však roli rodiče převyšují nebo ji zastupují. P. nereflektuje mnoho příjemných vzpomínek z dětství na své rodiče, avšak babička v jejích tvrzeních vystupuje jako jediný člověk, na kterého vzpomíná s radostí: *„Když jsem byla uplně malá, tak jsem si ráda hrála u babičky na pískovišti. Na to vlastně teďka vzpomínám, jako na hezkou vzpomínku z dětství.“* Na saturování své potřeby sycení reaguje znepokojivě: *„Asi nikdo. Příjemný chvíle jsem zažívala občas s babičkou, když si na to tak vzpomenu... Ale v tu chvíli jsem to tak stejně asi nebrala.“* Také A., J. a M. hovoří o svých prarodičích v souvislosti s potřebami. J. své dobré místo měla nejen u matky, ale *„i u dědy z mamčiny strany, u něj bylo vždycky hezky. Děda byl takový moderní prarodič, měl doma počítače, takže jsme si na nich mohli hrát, vždycky měl nějakou tu dobrůtku, bral nás často na výlety vlakem. Bylo to u něj fajn a ráda na to vzpomínám.“* Prarodiče v odpovědích M. figurují u každé potřeby, s babičkou a prababičkou z matčiny linie bydlela v rodinném domě, a tak pokud rodiče nebyli doma, přebíraly rodičovskou roli ony. *„Babička s náma třeba dělala i úkoly, vařila nám, nebo nás budila do školy.“* Je však znatelné, že M. byla zahrnuta láskou a podporou celé rodiny. Také A. často

zmiňuje prarodiče, v souvislosti s místem, pocitem bezpečí, sycením, podporou i limity. „Babičky i dědové mě vždy vyslechnou, pomůžou a poradí. Ať už se strany rodičů nebo prarodičů sem ale měla nastavená pravidla. Myslím si, že je to dobře, do nějaký míry jsme byli kamarádi, ale jakmile sem to přesáhla, už tam byl rodič, nebo nějaká autorita.“ Pozoruhodně o své pseudopodpoře v dětství hovoří D.: „Já si myslím, že mě naoko podporovali všichni, rodiče, prarodiče (děda od maminky, babička od tatínka)... Ale zpětně se mi to jeví jako taková povrchní podpora. Jakože všichni byli rádi, když mě něco nadchlo nebo mě něco bavilo, protože se mi nemuseli tak moc věnovat... Ale třeba jim křivdim.“ Přestože prarodiče v životech respondentek zastávají různě silná postavení, s odlišnou mírou pozitivního vlivu, beze sporu se jedná o rodinné příslušníky, kteří výrazně ovlivňují všestranný vývoj každého jedince.

Kategorie č. 6: Různé hodnocení saturace potřeb.

Subkategorie č. 1: Bezpečí u různých osob a na různých místech.

Kódy:

- Doma u rodičů, ale opět i u babiček a dědečků.
- U přítele a u babiček a dědečků.
- U mamky a taťky.
- Nejlíp se cejtím doma.
- Klidně i sama.
- S rodinou, přítelem nebo blízkějma kamarádama.
- Asi u mamky.
- Přilepila jsem se ke komukoli, kdo byl k dispozici.
- Asi jen u sebe samotné.
- Nikde.
- Ve své současné práci.

Zajímavou komparaci nabízí výpovědi účastnic šetření na téma pocitu bezpečí a zážitku bezpečného místa, a to zejména při porovnání dětství s nynějším stavem. Objevují se zde přirozené proměny významu místa i poskytovatelů této potřeby v průběhu toku času. Stejně tak je patrné, jak byly respondentky schopny postupně se zabezpečit náhradními objekty (jiní lidé než nějakým způsobem

absentující rodičovské osoby, bezpečné místo v zaměstnání atd.). V rovině interpretace musíme uvažovat také brzké vytvoření self struktury osobnosti (neochvějně schopnosti postarat se o sebe pouze sebou samým, protože odjinud toto nepřicházelo a jediným mistrem v tomto ohledu tak může být jedinec sám), pakliže saturace potřeb v raných fázích vývoje jedince chybí. Jako pozitivní vnímáme výpovědi respondentek, které korespondují s jejich schopností sytit své potřeby autonomně, případně sdílet své potřeby v rámci partnerství. Konkrétní příklady následují: P. v dětství nenalezla útočiště nikde, v současnosti ale zažívá jistotu a cítí se „v bezpečí ve své současné práci,“ na pozici technicko-administrativní podpory. Zdůvodňuje svoje tvrzení: „*Můžou za to vlastně i mí kolegové, kteří jsou fajn a taky stovební dispozice kanceláře, kde jsem ze dvou stran chráněná zdí a přede mnou je velký kancelářský stůl a ještě pult, za kterým jsem schovaná.*“ D. nám poskytla rozsáhlou odpověď, která popisovala její dětství: „*Jako malá jsem byla neuvěřitelně důvěřivá. Takže jsem se přilepila ke komukoli kdo byl k dispozici. Většinou jsem si nejvíc rozuměla se staršími muži, asi jsem si tím kompenzovala tátu. U těch mi bylo vždycky dobře. Když se mi někdo z nich věnoval, cítila jsem se v bezpečí.*“ Přestože se pro ni matka snažila ztělesňovat životní jistotu, D. oplývala bezstarostností a všichni a všechno ji přišlo bezpečné. V současnosti však cítí pocit bezpečí „*asi jen u sebe samotné.*“ M. také okrajově zmiňuje fakt, že nejlíp se cítí doma, „*klidně i sama,*“ vzápětí dodává: „*jinak bezpečí cejtím když jsem s rodinou, přítelem, nebo blízkejma kamarádama.*“ Stejně důležitou roli hráli rodiče i v jejím dětství: „*U mamky a tatky, na místě nezáleželo... když jsem byla s nima, tak jsem se cítila dobře.*“ V případě J. se odpověď neliší, stejně jako nyní i dříve cítila pocit bezpečí „*u mamky, u ní člověk vždy věděl, že pomůže, že se postará... u táty takový pocit chyběl.*“ A. v dětství jistotu dodávali rodiče a prarodiče, v nynější době je však její odpověď jiná: „*U přítele a u babiček a dědečků.*“ Rodiče jako tvůrci pocitu bezpečí byli nahrazeni partnerem. Taková situace však pravděpodobně souvisí s nedostatečným kontaktem ze strany matky. Překvapivá je pro nás rozmanitost odpovědí, od rodičů a „*kohokoli*“, přes zaměstnání či samu sebe.

Subkategorie č. 2: Sycení od obou rodičů až autonomie.

Kódy:

- Celá moje rodina.
- Nejvíce samozřejmě rodiče.
- Rodiče a prakticky celá rodina.
- Jídlem mě sytili oba rodiče nastejno.
- Láskou více mamka.
- Bavilo nás hraní s tátou.
- Já sama.
- Můj nejlepší kamarád.
- Asi nikdo.
- Lásku si dávám sama a dává mi ji taky partner.

Potřeba sycení, nejen jídlem, ale zejména láskou, zájmem, pozorností a podněty je pro každého jedince již od raného dětství směrodatnou. Z výpovědí respondentek je zřejmá pestrost. Materiálně se zdají být syceny od obou rodičů v podobné míře. Osoba matky zde vyvstává jako více sytící emocionálně. Tento typ opory pak dcery svým matkám opětvují, když dospějí. Současně se v tomto období stává významnou osobou, která je nositelem sycení respondentek, partner. A. a M. se shodují a označují celou rodinu. M. situaci rozvíjí: *„Na každého člena mám určitý vzpomínky. Nejvíce ale samozřejmě rodiče a pak babička s prababičkou. Mamka s náma s bráchou dělala všechno, taťka taky, ale tím, že umřel, když mi bylo 9 těch vzpomínek moc nemám.“* Hovoří i o prababičce, které pomáhala na zahrádce a venkovních hrách se svým bratrem. V současnosti ji zahrnují zájmem tytéž osoby, navíc také i její partner. A. říká o celé rodině: *„všude sem měla lásku, bezpečí, pozornost a zájem.“* V dnešní době má otevřenou náruč u přítele, otce a prarodičů. J. vypráví o dětství a snaží se komparovat péči otce a matky: *„Jídlem mě sytili oba rodiče tak nastejno, ve vaření se táta s mámou střídali. Co se týče zájmu a podnětů, to bylo taky tak na střídačku. Je pravda, že mamka byla více konstantní, kdežto táta podle nálady. Ale hraní nás bavilo vždycky více s tátou. No a lásku dávala najevo více mamka než táta a s postupem času ta láska od táty pořád ustupovala.“*

Z analýzy vychází, že J., D. a P. si potřebu sycení saturují primárně samy. V současné době je tato potřeba uspokojována samotnou J. a její matkou, o jídlo se

již více stará sama, „o podněty a zájem se s mamkou dělíme asi na půl.“ D. odděluje sycení v dětství materiálního a duchovního charakteru: „Materiálním to byli rodiče, mamka se snažila se mnou trávit čas a věnovat se mi, ale vzhledem k tomu, že byli s tátou podnikatelé, moc se to nedařilo.“ Nyní si tuto potřebu saturuje sama, ale tvrdí: „určitě taky můj nejlepší kamarád a poslední dobou, co se nám lepší vztah s mamkou, tak i ona.“ O P. v dětství v tomto směru nikdo nepečoval a nyní hodnotí svoji situaci: „Lásku si dávám sama. Dávám si ji tím, že respektuju svoje limity, přijímám svoje potřeby a snažím se relaxovat. Lásku mi dává i partner, ale velkou oporou mi prozatím není.“ Z výroků lze usoudit, že člověk, který neměl v dětství plně saturovanou potřebu sycení, má v dospělosti často tendenci spoléhat se pouze sám na sebe. V některých případech mohou lidé shledávat potíže při navazování důvěrných vztahů a schopnosti otevřít se druhým.

Subkategorie č. 3: Od anarchie po striktní vyžadování limitů.

Kódy:

- Neměla jsem víceméně žádný řád.
- Vše se točilo jen kolem práce.
- Divoké samostatné dítě.
- Limity a pravidla řešil táta.
- Od rodičů i prarodičů.
- Nejvíce pravidla nastavovali rodiče, taťka byl přísnější.
- Máma, prostředí, babička a asi i můj vlastní mozek.

Problematika limitů v rodinném systému vykazuje též pestrost, v některém případě jsou pravidla nastavena žádoucím způsobem, jinde jsou nepřiměřeně vynucována, nebo zcela chybí. P. o nastavení hranic ve svém dětství hovoří rozsáhle v širších souvislostech. Za tvůrce limitů označuje svoji matku, prostředí, babičku z matčiny strany a vlastní mozek. Mnoho věcí do dnes nechápe (zášť, agresi, zlost, nenávisť), neví, proč se takové jevy dějí. Zná poctivost, spravedlnost a diví se, že tyto hodnoty ostatní nevyznávají. „V dětství jsem pro ostatní byla jenom divná. Ted' už vím, že to je tím, že razím jiný hodnoty a mám v hlavě věci jinak urovnaný, než většina ostatních.“ P. obvykle končí zklamaná, neboť nepředpokládá, že se ostatní chovají neeticky. „Proto se lidí bojím a straním se jich... a to mě dost limituje jak

ted', tak i kdysi.“ O pravidlech a trestech hovoří v souvislosti s matkou. *„Teda jako i táta dával pravidla a zákazy, ale od něj to bylo v pohodě. Ten sice křičel, ale agresivně si vybil třeba na nějaké věci, ne na mě,“* vzpomíná P. V případě J. nebylo hranic třeba, přesto *„ty limity a pravidla řešil táta, co řekl, to muselo platit, jinak přišel hned trest. A protože jsem se ho dost bála, tak jsem je dodržovala.“* Matka pravidla naopak někdy porušovala, pokud dětem dovolila to, co otec zakázal a tím se s nimi stavěla do opozice. V rodině M. *„nejvíce pravidla nastavovali rodiče, tatka byl přísnější, mamka míň, ale když byl průšvih, tak jsme měli nahnáno z obou.“* Pokud však rodiče zastupovaly babičky, *„byly o dost mírnější a daly se často ukecat.“* O přátelských vztazích, ale přesto jasně nastavených pravidlech a respektu k autoritám v rodině hovoří A.: *„Pravidla byla řečená, nebo když sem něco udělala, byla sem upozorněná, ať to nedělám a pamatovala jsem si to.“* D. samu sebe označuje za samostatné a divoké dítě, které si tvořilo řád samo. *„Tím, že jsme měli kemp, penzion a hospody, neměla jsem víceméně žádný řád. Po nocích jsem bývala sama a když jsem chtěla být s mamkou, znamenalo to jít ve tři ráno do hospody a koukat se na ni při práci za barem.“* Ve dne D. matce s prací pomáhala. *„Vlastně se všechno točilo jen kolem práce a té se vše přizpůsobovalo. Když si to práce žádala, byla jsem uvolněná ze školy, protože to nebyla priorita.“* Považujeme za důležité zmínit, že stejně jako všechny ostatní, i potřeba limitů je pro dítě velmi důležitá. Musí mít však žádoucí podobu a zajišťovat dítěti jistotu a adekvátní řád.

DVO5: Kdo byl v rodinách respondentek tzv. „potřebnou“ osobou, jaký typ péče vyžadoval a kdo o tuto osobu pečoval?

Kategorie č. 7: Matka potřebovala a potřebuje oporu.

Kódy:

- Tak nějak se snažím starat o mamku.
- Na oplátku se jí snažíme pomoc my.
- Možná mamce potřebu opory.
- Mamka se dost trápila, hrozně mě bolelo, že jsem ji nemohla pomoci.
- Se ségrou jsme soucítily s mamkou, že doma není šťastná.
- Mamce hodně chyběla její babička.

V některých výrocích lze zachytit signály, které asociují péči proti směru času. V konkrétních případech je však důležité polemizovat nad mírou adekvátnosti takového jednání. M. a J. se shodují na tom, že se snaží pečovat o svoji matku a vynahradit jí tím péči o ně samotné. Citujeme výroky M.: *„Tak nějak se snažím starat o mamku, asi se jí snažím vynahradit to, jak se starala o mě a o bráchu. Když umřel táta, tak na tom byla samozřejmě špatně, ale na péči o nás to nebylo znát.“* S podobným pochopením k náročné životní situaci se chová ke své matce J.: *„Pokud je na tom mamka špatně psychicky, což se občas stane, tak se jí na oplátku snažíme pomoci my. Že jsme s ní a povídáme si, vyslechneme jí... nebo v případě, když je nemocná.“* Na otázku, zda někomu v rodině J. naplňuje jeho potřeby, odvěti: *„Možná mamce potřebu opory, protože nemá nikoho bližšího, o koho se mohla opřít, na koho se spolehnout.“* J. v péči o matku byla limitována strachem z otce. V obou případech se respondentky snaží zaplnit mezeru v roli otce, který u M. chybí fyzicky, u J. psychicky. J. dále tvrdí, že nejčastěji pečuje matka o ni a sestru. *„Myslím, že se spolu staráme o všechny navzájem, když jsme si tak zbyly.“* Z výzkumného šetření vyplynulo, že J. a M. soucítí se svými matkami. J. říká: *„Já se ségrou jsme soucítily s mamkou, že doma není šťastná, že jí táta ubližuje.“* M. s matkou prožívala náročnou životní situaci, když jí umřel manžel a po letech, když se rozešli s partnerem. *„Mamka se dost trápila a já si pamatuju, že mě hrozně bolelo, že jsem jí nemohla nějak pomoci.“*

Mezi řádky můžeme identifikovat určitou snahu být k dispozici, pakliže v rodině někdo významný chybí. Takové chování je v těchto situacích zcela přirozené a především nevědomé. Respondentky tedy takové jednání vyhodnocují jako samozřejmost, nenapadlo by je jednat jinak, dobře vědí, že je-li někdo potřebný, má-li někdo těžkosti, je třeba mu být nablízku a oporou. Objevuje se zde příklad nevědomého vyplňování mezery v roli po chybějící osobě. Otázkou k diskuzi pak zůstává, zda takováto péče o potřebnou osobu příliš nezasahuje do života respondentek – tj., zdali mají čas a prostor žít svůj vlastní život a jak dalece se, v daném období, obecně zhostili kréda „být k dispozici“ na svůj úkor.

Kategorie č. 8: Sourozenci potřebovali mámu.

Kódy:

- Dost se starám i o bráchu.
- Už při jeho narození byla péče o něj vlastně mou záležitostí.
- Občas jsem se o něj starala nebo jsem pomáhala s výchovou.
- Hlídala jsem sestru.

P. se zmiňuje o pomoci otci s výchovou bratra, jelikož je o 9 let mladší, „*tak už při jeho narození byla péče o něj vlastně mou záležitostí. Takže spíš než jako bratra, tak ho beru jako své dítě, které jsem vlastně pak ale neviděla vyrůstat. Takže pro mě to stále bude to malé miminko, které jsem držela v náručí, krmila, přebalovala...*“ Když byl bratr starší, měl problém s přijetím P. v roli sestry, zároveň ji nepovažoval za svoji matku. „*Takže mě vlastně nevzal tak, ani tak.*“ I zde se objevuje péče proti směru času. V současnosti jsou v kontaktu zejména díky tomu, že si rozumí s P. partnerem. Na všechny předchozí žárlil, „*to jsem nikdy s nikým pomalu být nemohla, protože to brácha nezvládal.*“ Obvykle je přiměřená péče o mladší sourozence i starost o ty starší přirozeným jevem. Dle našeho názoru však v případě P. nastala situace, kdy v rodině nebyly jasně definované role. Taková okolnost může poškodit fungování celého rodinného systému. J. má mladší sestru, kterou hlídala, pokud rodiče nebyli doma. Dočasná role rodičovské sestry však do jejich vztahu vnášela hádky a nepochopení. Mladšího bratra má D., narodil se v době, kdy jí bylo 16 let, „*takže když bylo občas potřeba, starala jsem se o něj nebo jsem pomáhala s výchovou.*“ M. o svého bratra pečovala v období bujaré adolescence: „*Starala jsem se o bráchu, když se opil nebo měl průšvih... měla jsem o něj strach, bránila jsem ho před ostatními, když bylo potřeba.*“

Kategorie č. 9: Respondentky jako potřebné osoby.

Subkategorie č. 1: Potřebovala jsem rodiče a měla jsem je.

Kódy:

- Všichni se o mě starají.
- Už se taky starám sama o sebe.
- Ony se o nás staraly.
- Nejčastěji mamka o mě a o bráchu.

- Nejčastěji mamka o nás děti.
- Starali se oba rodiče stejně.

A. a M. se shodují na tom, že přijímají péči od rodinných příslušníků. A. jmenuje rodiče, prarodiče a přítele, kteří se o ni starají, když jí „*není dobře nebo se něco děje. Promluví si se mnou a snaží se mi pomoci.*“ V současnosti však bydlí s přítelem, a tak „*se stará sama o sebe. Samozřejmě když potřebuje kterýkoliv člen rodiny pomoci, jsem tu pro něj... Rodiče to teď mezi sebou nemají dobrý, ale když se něco děje, postarají se vzájemně o sebe.*“ Obdobně tak M. reflektuje: „*Nejčastěji pečuje mamka o mě a o bráchu. S mamkou se o sebe a o domácnost staráme tak nějak vzájemně, i když mamka asi pořád převládá.*“ V rodině panuje tradiční dělba rolí, žena vždy pečuje o domácnost, muž má na starosti zahradu a venkovní práce. P. otázku o péči opět vztahuje k finanční situaci a domácím pracím: „*Tak finance zajišťuje táta... nákupy, vaření, praní, a tak dělala máma.*“ Obraz péče v těchto rodinách se jeví optimálně, pokud péče v rodině probíhá, děje se tomu žádoucí formou po směru času.

Subkategorie č. 2: Potřebovala jsem rodiče nebo aspoň někoho a neměla jsem je.

Kódy:

- Chybí mi někdo, kdo by mi rozuměl.
- Do dneška nám chybí táta a asi už vždycky chybět bude.
- Mě teď ve větší míře chybí mamka.
- Mně určitě chyběl otec.
- Přiznám se, že mi teď chybí babička.

Do životů našich respondentek vstoupily i události a skutečnosti, které je vystavily konkrétním podobám chybění. Některá chybění logicky přetrvávají. M. vzpomíná na svého tatínka: „*Do dneška mi, a nejen mně, chybí táta a asi už vždycky chybět bude, i když je ta bolest už teď dá se říct snesitelná. Když se to ale stalo a pak v pubertě to bylo někdy fakt až nesnesitelný, bolest byla jak psychická, tak fyzická... Jaký to muselo být pro mamku si neumím představit,*“ soucítí M. Také reflektuje vztah s novým přítelem matky: „*Mně roli táty nějakým způsobem*

vynahradil mamky bývalý přítel, se kterým jsem vycházela dobře, i když vztah jako dcera-otec tam samozřejmě nikdy nebyl. Měl mě ale rád, zajímal se o mě a taky mě podporoval.“ Roli otce se snažila dětem vynahradit i sama matka. Jiným způsobem, přesto silně, postrádá otce i D., které tuto roli nikdo nezastupoval: „Mně určitě chyběl otec, asi ani ne ten můj konkrétní, ale ta osoba otce ztělesňující autoritu, bezpečí...“ A. díky ztrátě kontaktu s matkou postrádá právě ji. Jejich vztah se kvalitativně zhoršil a A. tvrdí, „přijde mi, že se uzavřela do sebe. Co je přesně mamčinou starostí nepovím, když sem se snažila o tom s ní promluvit, nechtěla o tom mluvit.“ Její roli nahrazují babičky, za co je A. velmi vděčná, „ale mamka je mamka.“ P. s nadhledem polemizuje nad tím, že v jejím životě naopak někdo přebývá, matka. „Ale přiznám se, že mi teď chybí babička. Vidím se s ní jednou, maximálně dvakrát za rok a chybí mi... čím jsem starší, tak mi chybí víc.“ J. chybí prarodiče, babičku neměla možnost nikdy poznat a dědeček zemřel před pěti lety, byl však pro rodinu podporou. „Pak mně chybí někdo, kdo by mi rozuměl, komu bych se mohla svěřit absolutně se vším... není to nikdo konkrétní, spíš... jen taková osoba v mém životě zatím není.“

DVO6: Jak respondentky aktuálně vnímají a akceptují pomoc druhým lidem?

Kategorie č. 10: Pomáhání je mojí součástí, pomáhám ráda a často.

Kódy:

- Ráda pracuju s lidma, s dětma... pomáhám jim.
- Vždycky jsem ráda pomáhala ostatním.
- Pomáhám ráda a nějak asi pomáhat potřebuju.
- Pomáhání je mi nějak vlastní.
- Pokud někdo pomoc potřebuje, udělám pro něj 110 %.
- Umím pomáhat a dělám to ráda.
- Jsem ta, která vždycky všem pomáhá.
- Stále o někoho pečuju, ne, že by mě to bavilo, ale pečuju.
- Když ho znám, snažím se mu pomoci.
- Jako malá jsem pořád někomu chtěla pomáhat.
- Snažím se pomáhat lidem kolem mě.
- Ráda bych pomáhala a opravdu se snažím...

- Potřeba, snaha mu nějak pomoci.

Každá z účastnic šetření má určitý vztah k pomáhání, který se utvářel pod vlivem autentických životních zkušeností. V obecné rovině je považováno za jev přirozený a žádoucí. Co ale svědčí o důsledcích vyplňování mezer v rolích v rodinném systému respondentek je převažující tendence pomáhat za každých okolností a všem v maximálním či nadlimitním rozsahu. Z hlediska vývojové psychologie existuje dětské období, kdy jsou – a také mají být – děti přirozeně velmi egocentrické, až sobecké. Jsou orientovány výhradně na své potřeby, nikoli na potřeby druhých, nevidí je a nejsou často ochotné ani na vyžádání obrátit pozornost od sebe navenek. Není tedy běžné a adekvátní, že dítě chce od mala pomáhat druhým lidem, pokud tak nevědomě nečiní proto, aby pomohlo druhým (tj. postarat se nejprve o jejich potřeby), ve snaze, aby pak konečně někdo pomohl jemu (tj. satureoval potřeby dítěti). M. se vyjadřuje k pomáhání: *„Je mi to nějak vlastní... Pomáhám ráda a nějak asi pomáhat potřebuju.“* Vypráví o pobytu bratra své kamarádky v psychiatrické léčebně kvůli závislosti na drogách, navštěvovala ho, naslouchala mu, ale jak říká: *„zase jsem ho rozhodně nelitovala, jen jsem ho nechala mluvit o čem chtěl a brečet, kdy chtěl.“* A. o pohnutkách pomáhat ostatním hovoří i v souvislosti se svým dětstvím: *„Jako malá jsem pořád někomu chtěla pomáhat, a to mi taky zůstalo. Snažím se pomáhat lidem kolem mě, když maj problém.“* M., A. i J. se shodují, že by v budoucnu rády pracovaly s dětmi. D. je ve schopnosti pomáhat ostatním ovlivněna vlastními nenaplněnými potřebami z dětství: *„Ráda bych pomáhala a opravdu se snažím, ale mám nějakou vnitřní blok v tom, že mně samotný taky nikdo nepomáhal, když bylo potřeba.“* Rozvíjí svoji hlubokou sebereflexi, která si zaslouží obdiv: *„proto po jakékoli pomoci mám pocit, že se mi to musí 10x vrátit... a uvědomuju si, že to není dobře.“* P. se nechává slyšet, že umí pomáhat a dělá to s radostí, *„ale jen těm, kteří si to zaslouží.“* Cítíme, jak toto téma respondentku naplňuje emocemi: *„Když si ale někdo nafláká pět dětí bez toho, aby se o ně uměl a mohl postarat, tak si žádnou pomoc nezaslouží. Tohle není pomoc, to je neskutečná drzost chtít po pracujících lidech, aby si sami odtrhli od pusy... To samé samoživitelky, pokud má ženská tři děti a každý s jiným chlapem, tak ať si třeba umře hlady. Neměla být hloupá.“* Svěrázně popisuje dvě výjimky, které *„jí pijou krev.“* Je znatelné, že P. nemá pochopení pro pomoc, kterou lidé zneužívají: *„Pokud ale někdo vyžaduje pomoc ve věcech, které by měl zvládat sám a jen vlastní leností nebo*

vyčůraností je nezvládá, tak to mě neskutečně vytáčí...“ P. tvrdí, že pomáhání jí způsobuje únavu, vyčerpání a někdy i zlobu, má pocit, že se v současnosti na pomoc druhého spoléhá natolik, že bývá zneužívána. Lidé ochotně pomoc přijímají, ale mnohdy se aktivně nepodílí na svépomoci. „Když pomůžu někomu cizímu na ulici nebo tak, prostě taková ta spontánní pomoc, tak z toho mám dobrý pocit. Ale to je otázka nezištné pomoci. Třeba koupit bezdomovci tašku jídla, dát mu deku... To člověku udělá takový dobrý pocit.“ Pokud ale při péči přebírá zodpovědnost za život druhého, vykonává tak proto, že je žádána a má „volnou kapacitu na to, jim pomoci.“ To ji však stojí vlastní energii, která se k ní v žádné podobě nevrací. Zde můžeme vidět důsledek parentifikace nejen směrem k volbě povolání, respektive ke studiu oboru pomáhající profese, ale také negativní zásah tohoto procesu do života respondentky. Její tendence pomáhat je spojena s únavou, vztekem na to, že dovoluje lidem ji takto využívat. Lidé, jejichž součástí je téma parentifikace, se okolí jeví jako silní, svým zvláštním způsobem „přitahují“ další potřebné i mimo systém rodiny. J. o pomáhání hovoří v obecné rovině, odosobněně: „Je to potřebná věc... každý člověk někdy v životě potřebuje pomoc a je důležitý, aby se mu jí dostalo a každý kdo může, by měl pomoc poskytnout.“

Kategorie č. 11: Někde jsem to viděla, společnost to přece očekává a at' mají jiní lepší život než já.

Kódy:

- Nechci, aby se lidi cejtli tak, jak jsem se cejtla já.
- Jakási společenská odpovědnost.
- Myslím si, že jsem to okoukala.
- Dělali to jiní, chtěla jsem to dělat taky.
- Když někdo pomoc odmítá, jsem úzkostná a bezradná.
- Když máš sama nějaký problémy, tak tě to prostě zajímá.

V souvislosti s pomáháním lze z výpovědí konstatovat, že motiv pomoci je u každé z respondentek utvářen již od dětství a determinován jejich životním příběhem. A. volí příměr s pomocí členům rodiny s domácími pracemi: *„Myslím, že sem to okoukala... když šel někdo sbírat jablka na zahradu, tak sem šla taky. Pomáhala sem mamce s nádobím. Dělali to jiní, chtěla jsem to dělat taky...takže*

bych to viděla. “ Můžeme tedy zaznamenat vliv výchovy na ochotu pomáhat, jestliže je pomoc mezi rodinnými příslušníky normou, jedinec považuje pomáhaní za přirozené i v dospělosti. Zdá se, že J. je motivována touhou vyhnout se výčitkám svědomí a zklamání sebe sama: „*Snažím se všemožně pomoci, když je to možný nebo ho nějak nasměrovat k někomu, kdo mu pomůže. Pokud by to byl někdo, kdo by pomoc odmítal, pak jsem většinou dost úzkostná a bezradná... a úplně se s tím neumím smířit.*“ Na tomto místě připomeneme syndrom pomocníka, o kterém blíže pojednáváme v podkapitole 4.2. Motiv M. vychází z rodinné situace, s empatií tvrdí, že pomáhat potřebuje: „*nechci, aby se lidi cejtili tak, jak jsem se cejtila já, když jsme přišli o tátu... já taky byla ráda, že nám tenkrát někdo pomohl, tak se teď snažím, když je potřeba, pomáhat ostatním zase já.*“ P. své pomáhaní zavdává společenské odpovědnosti: „*Vnímám to asi jako něco, co prostě musím udělat... Přijde mi to normální a asi i jakýmsi způsobem očekávaný. Prostě pokud mám přístup k vědomostem, dovednostem nebo zdrojům a jiní je nemají, tak mi přijde normální, že ty věci s nima sdílím.*“ Na téma však nahlíží i z jiného úhlu pohledu, osobněji: „*Když si projdeš peklem, sama máš nějaký problémy, vyzkoušíš si léčebny... tak tě to prostě zajímá, chceš vědět, co se teda s tebou děje. Jdeš to studovat a pak se stejnýma lidma třeba i pracuješ, protože ty jim rozumíš...*“ Vědomý motiv pomoci u našich respondentek má například charakter nápodoby, vděku, předcházení nežádoucích emocí či společenské odpovědnosti.

Kategorie č. 12: Mám soucit s potřebnými.

Kódy:

- Spouští ve mně takovej ochranářskej reflex.
- Někdy to ve mně vzbuzuje i lítost.
- Určitě to bude soucit, úzkost, smutek.
- Když ho znám, snažím se mu pomoci.
- Ráda bych mu pomohla.

Potřebný člověk v účastnicích šetření vzbuzuje rozličné odezvy, M. a J. se ve svých výpovědích stýkají. M. má zkušenost se „spuštěním“ ochranářského reflexu: „*Ráda bych mu pomohla, někdy to ve mně vzbuzuje i lítost, zvláště když ten člověk třeba nemá nikoho blízkýho, nebo co hůř, když má, ale jim je jeho situace jedno a on*

je na všechno sám.“ Obdobně empatickou reakci zaznamenáváme u J., která zmiňuje i možnost delegování: *„Co se týče pocitů... určitě to bude soucit, úzkost, smutek... asi i bude záležet, za jaký situace to bude. A chování... to si myslím, že by byla potřeba, snaha mu nějak pomoci, nebo aspoň ho k té pomoci nasměrovat.“* A. odpověď vztahuje k jedinci, kterého zná: *„Když ho znám, snažím se mu pomoci, snažím se s ním si o tom povídat, když má zájem. Snažím se s ním najít nějaký východisko ze situace.“* P. a D. se svými postoji vymykají kategorii. Uvnitř P. se opět rozproudí emoce při slovu „potřebný“: *„Já už od začátku nechápu to, proč se těm lidem říká potřební... sakra, oni potřební nejsou... Potřebný je člověk, který je co platný jiným lidem, ne ten, který právě jiný lidi zneužívá.“* Zde se patrně minulo pochopení termínu potřebný člověk jako osoba, která potřebuje pomoci. Přesto považujeme toto za zajímavé a to zj. s ohledem na následující skutečnost - P. je již několik let dobrovolníkem, doučuje děti, pomáhá cizincům, má zkušenost s mládeží z výchovných ústavů. Registrujeme však její postavení do opozice, odsuzující jedince, kteří zneužívají pomoc ostatních a svojí pasivitou se odkazují na pomoc státu. Upřímnou sebereflexí opět reaguje D., potřebný člověk v ní vyvolává závist. *„To, že já zatím tu pomoc nedokážu rozdávat nezištně a tak, jak bych si přála. Ale zároveň má někdo takový můj obdiv.“*

DVO7: Jak respondentky aktuálně vnímají a akceptují pomoc, kterou jim nabízí jejich okolí?

Kategorie č. 13: Vděk vs. pocit osobního selhání spojené s nabídkou pomoci zvenčí aneb měla bych to zvládnout sama.

Kódy:

- Když na to přijde, mám pocit selhání.
- Ano, byla jsem ráda.
- Přišlo mi to divný, byla jsem odtazítá.
- Byla jsem ráda.
- Jsem ráda, když se můžu někomu svěřit, uleví se mi.
- Mám pocit, že někoho otravuju.
- Jako malá jsem ji přijímala stejně jako ostatní děti.
- Někdy mě ta péče jakoby ubíjí.

- Jsem za péči vděčná.
- Za péči a starost jsem byla samozřejmě ráda.
- Dojímá mě to.
- Kompenzace absence táty.

Analýza pocitů, které respondentky vnímají při přijímání péče je rozdělila do dvou táborů. A. a M. péči hodnotí pozitivně, s radostí a vděkem. Zde neshledáváme specifické důsledky mezer v rolích. A. reflektuje obdobně dětství i současnost: *„Jsem za to moc ráda, když se můžu někomu svěřit, uleví se mi. A hlavně, když je to člověk, kterému můžu věřit.“* Za starost byla ráda i M., cítila, že je milovaná. Nyní dokonce tvrdí: *„Dojímá mě to, péče totiž podle mě ukazuje, že na vás druhým záleží.“* Pomyslnou opozici tvoří P., D. a J., které péči vnímají rozporuplně a jsou si vědomy toho, že ji nedokáží vřele přijmout bez pocitu vlastního selhání či adekvátní důvěry v ostatní. Tyto respondentky sice respektují pomoc zvenčí, ale tato je spojena s pocitem selhání – zvnitřněným nastavením nezatěžovat okolí, které možná nemá dost sil a nachází se také v těžké situaci a ony jej žádají o pomoc. Pozorujeme tedy důsledek parentifikace v rodinném systému, kdy dítě vyplňující mezery v rolích často zaujímá postoj k pomoci zvenčí, že jí může výjimečně využít, když není jiná možnost, a i v tomto případě o sobě pochybuje. Jedním z důsledků vyplňování mezer v rolích je totiž také obava o část své identity, která je vybudovaná na poselství pomoci směrem ven – tak má jedinec v rodině jisté místo. Strachuje se, co bude poté, když tuto schopnost ztratí. Na druhé straně brzké vytvoření self struktury osobnosti brání péči od druhých přijmout z důvodu nedůvěry k lidem – k jejich schopnosti porozumět a pomoci adekvátně. Vnitřní hlas, který je tomuto příznačný, by zněl následovně: *„Buď silná, radši si to zaříd' sama, ty to musíš umět nejlépe.“* P. staví péči v dětství na úroveň potřeb, které mají existenční charakter: *„Neznám nikoho, kdo by si třeba v pěti letech stěžoval, že mu táta platí nájem a dává mu najíst. To si asi ani stěžovat nejde, takže ano, byla jsem ráda.“* Z tohoto obrazu rodiny jistě vychází nynější vztah k přijímání péče: *„Tak on se nikdo moc nestará... když se občas někdo zajímal, tak mi to přišlo divný, byla jsem odtažitá, neznala jsem to.“* Dodává, že pomoc již přijímá, *„byla bych hloupá, kdyby ne,“* hovoří však například o pomoci s nákupem, dalo by se říci o formě instrumentální nikoliv emocionální. J. ne vždy pomoc přijímá, neboť má pocit, *„že toho člověka otravuju, že se bude*

muset překonávat, že přidělávám starosti.“ Raději se bude dlouho pokoušet o zvládnutí situace svépomocí a pokud to nebude v jejich silách, o pomoc si požádá. V dětství potřebnou péči přijímala stejně jako ostatní malé děti. O dospělosti tvrdí, že je za péči věčná, avšak ji kvůli její introverzi „ta péče jakoby ubíjí. Mamka mě třeba často nechápe, že mi nevadí být doma sama... tak mě do toho často tlačí. V tom případě jsem pak uzavřenější a mám pocit, že mi nikdo nerozumí a tlačí mě někam, kam nechci.“ D. dříve přijímala péče jako „skvělou kompenzaci absence táty.“ V současnosti hodnotí, že ji od ostatních žádá, „ale když na to přijde, mám pocit drobného selhání a vrátí se mi myšlenky typu – celej život jsem na to byla sama, tak teď zatnu zuby a zvládnou to dál.“ Své limity vnímá a snaží se na nich pracovat.

Kategorie č. 14: Radši jsem se naprogramovala na autonomii.

Kódy:

- Když si neporadím sama, tak už to nikdo jiný neudělá.
- Spíš jsem naprogramovaná nemít potřeby.
- Ale co se starání týče, tak o sebe se starám jen a pouze já sama.
- Jsem ten typ, co se snaží si všechno vyřešit sám v sobě.
- Já si o pomoc moc neříkám.
- Moje osobní selhání, když něco nezvládnou sama.
- S přijímáním pomoci mám trochu problém.
- Tu pomoc neumím přijmout.
- Už od mala jsem měla potřebu být co nejvíc samostatná.

Ve vysoké míře hovořily účastnice šetření o své autonomii, spoléhání na sebe sama o potřebě vlastní dokonalosti. Za zmínku stojí výše uvedené kódy, které korespondují s důsledky mezer v rolích či parentifikací – péčí proti směru času o potřebné dospělé osoby, kdy tato byla na prvním místě, rodiče neměli kapacitu pečovat o své děti a děti nyní v dospělosti mají vnitřní program – MUSÍ být autonomní a stalo se jim to vlastní příliš brzy a nesprávnou měrou. Jejich role je dávat, o mnoho méně nebo vůbec pak přijímat. Nebo dávat tolik, že druzí pojmou ideu o jejich neochvějně síle a vzájemnou pomoc jim ani nenabízí. Tato varianta působí nesrozumitelně, vnitřně tito lidé po pomoci touží, ale toto přání nevyslovují, čekají, až to druzí uvidí sami (úloha rodičů je vidět a vědět, že jejich děti něco

potřebují) a pomoc poskytnou. To je mj. doklad o tom, že nedosycení potřeb přišlo v raných fázích. Podobnosti vykazují výpovědi J. a M., které vnímají svoji sníženou schopnost přijímat péči a pomoc. Citujeme J.: „*Pomoc neumím přijmout, tak ji asi ani moc neočekávám, jsem ten typ, co se snaží si všechno vyřešit sám v sobě.*“ Obdobně se nechává slyšet M.: „*Už od mala jsem měla potřebu být co nejvíc samostatná, s přijímáním pomoci mám trochu problém, snažím se věci zvládat co nejvíc sama.*“ D. má kolem sebe několik lidí, na které se může spolehnout, přesto tvrdí: „*Ale co se starání se týče, tak o sebe se starám jen a pouze já sama.*“ Z její zpovědi je znatelné, že se na této skutečnosti podepsala rodinná situace v dětství. „*Snažím se tu pro kamarády být, ať se děje co se děje a jakmile se mi to jednou neopětuje, mám pocit, jak kdybych jim měla vmést do obličeje celej svůj život... něco typu všichni na mě v životě kašlali, tak jak mi to můžeš udělat ještě ty?*“ Přiznává, že za těchto okolností reaguje neadekvátně.

5.5 Diskuse výsledků

Ad DVO1: Jak respondentky reflektují vztahy vyjádřené komunikací a intergováním v jejich rodinách?

K zodpovězení této otázky nám sloužila analýza grafických znázornění získaná prostřednictvím genogramů, díky kterým zjišťujeme na úrovni deskripce – tedy „pouhého“ přehledu vzájemných vztahů rodičů respondentů se svými rodiči, rodiči mezi sebou a rodičů s respondenty. Míjíme za důležité poukázat na míru harmonie v rodinách respondentek. Reflektovány byly konfliktní interakce rodičů, zejména byly vyjádřeny regresivní tendence v kvalitě vzájemné komunikace. Rodiče D. a J. jsou rozvedení, neshody jsou tak přirozeným doprovodným jevem. I ostatní účastnice šetření však vykazují negativní rysy v rodičovském vztahu, a to i přesto, že vzájemné potřeby manželů byly dříve saturovány dostatečně až nadlimitně. V krajním případě spolu rodiče nekomunikují a neprojeví o sebe zájem. Kvalita vztahu rodičů i konkrétně jejich komunikace byly vyjadřovány totožným stupněm na škále. Lze tedy konstatovat, že úroveň vzájemné komunikace determinuje povahu celého vztahu.

Zásadním výzkumným tématem pro nás byl vztah respondentek se svou matkou, jejichž povaha vykazuje určitou ambivalenci. D., A. i P. již s rodiči nesdílí

domácnost a se svojí matkou se nestýkají často, okolnosti jsou však rozmanité. Také spolu s J. hovoří o vzájemných nesouladech rozličné míry. Od kvalitativně narušeného vztahu v dětství, současné distance a poklesu zájmu ze strany matky, přes nedostatečný respekt k jedinečnosti dcery až po hluboce zakořeněnou vzájemnou disharmonii. A. a J. hovoří zároveň o pozitivním náhledu na vzájemný vztah a tím tvoří přirozenou bilanci. Z ryze kladného hlediska byla matka M. označena za dokonalou, neboť zastávala roli matky a po smrti svého muže i otce, za což si zaslouží dcery uznání. Určitá rozmanitost reakcí (distance, zlost) na neuspokojování potřeb jedince rodičem s parentifikací souvisí. Přesto však dítě chápe nedostatečnou kapacitu rodiče pečovat, soucítí s ním a snaží se mu být k dispozici.

Výrazným ukazatelem kvality vztahů byla harmonie v rodové linii otců respondentek. Jejich otcové tak v dětství zažívali harmoničtější soužití svých rodičů nežli jejich matky. Tato skutečnost podmiňuje žádoucí vztah respondentek k jejich otcům, od něho k jeho rodičům, ale také vztah účastnic šetření k jejich prarodičům z otcovy strany. V případě P. byli dokonce otec s babičkou označováni za jediné „pozitivní“ osoby v rodině, které v některých ohledech mohly kompenzovat roli matky. Ačkoliv je obraz rodin našich respondentek přívětivější v rodové linii otců nežli matek, D. tvoří pomyslnou opozici. Její otec odešel od rodiny v době, kdy ještě navštěvovala první stupeň základní školy. Z těchto důvodů udržuje nezdravý vztah s ním i s babičkou z jeho strany, stejně tak reflektuje jako neosobní pouto i mezi nimi.

Při vzájemné komparaci lze konstatovat, že respondentky reflektují vztahy ve svých rodinách ve větší míře negativně. Disharmonie jsou vykazovány zejména mezi jejich rodiči, a to dlouhodobého charakteru či postupnou regresí s úpadkem společného života. Překvapivé pro nás byly i některé výpovědi, zaznamenávající hluboké antipatie ve vztahu respondentek ke svým matkám.

Ad DVO2: Jak respondentky reflektují naplňování potřeb svých rodičů stran jejich rodičů?

Otázky v interview byly zaměřeny zejména na triádu generací – na respondenta, jeho rodiče, prarodiče a jejich vzájemné vztahy v kontextu naplňování základních životních potřeb. Důraz byl kladen na rozdíly v sycení potřeb v dětství matek a otců respondentek. Bylo zjištěno, že maminky respondentek hovoří o svých matkách v souvislosti s tvorbou limitů a pravidel oproti pocitu bezpečí. Přestože rodinný řád je v určité míře žádoucí, předpokládali jsme, že matky budou pro své dcery představovat ono útočiště, pocit jistoty. To však bylo až na situaci J. zcela vyvráceno. Pocit bezpečí, který hodnotíme v souvislosti s potřebou místa matky respondentek zažívaly například u svých otců, prarodičů či dokonce u tety. Zde sledujeme souvislost s vyhodnocením rodové linie otců za více sytíci.

Analyzována byla též míra saturace potřeby podpory a sycení. Matky respondentek byly syceny různými osobami a různou měrou, od zájmu až po ponižování. P., D. a A. se shodují, že jejich maminky neměly optimálně uspokojenou potřebu sycení láskou a pozorností a chyběla jim rodičovská podpora. Respondentky tak reflektují konkrétní formy chybění v osobní historii svých matek. Mezi důvody se řadí nesprávný rodinný vzorec ponižování dítěte, orientace na výkon či citová oploštělost. Objekt a porozumění hledaly matky účastnic šetření nejčastěji opět u svých otců, prarodičů a u tety. Lze tedy konstatovat, že jednotlivé potřeby tvoří provázaný komplex, pokud rodiče nenaplňují jednu potřebu, pravděpodobně nebudou optimálně saturovány ani ostatní. Jestliže dítě nemá u svých rodičů dobré místo spolu s pocitem bezpečí, nedostává se mu ani dostatek lásky, zájmu, podpory a zdravých limitů. Navzdory výše zmíněným zjištěním byla naopak častěji reflektována výrazná podpora v orientační rodině otců respondentek. Pouze však těch, které měly možnost otázky zodpovědět.

Naopak otcové respondentek, kteří byli v rodinách přítomni dostatek času, se setkávali s adekvátní rodičovskou podporou. Obecně lze usuzovat, že respondentky reflektují naplňování potřeb svých otců jako dostatečné, zatímco matkám se optimální saturace očekávání nedostávalo. Dle našeho názoru existuje příčinná souvislost mezi neadekvátním uspokojováním potřeb matek respondentek a negativními vztahy některých respondentek s jejich matkami.

Ad DVO3: Jak respondentky reflektují naplňování potřeb svých rodičů vzájemně mezi sebou?

Respondentky vnímají absenci žádoucích projevů lásky ve vztazích jejich rodičů. V některých případech lze hovořit o kvalitativní přeměně pouta v individuálním časovém horizontu. Náklonnost mezi manželi vyprchala, neshody převýšily chvíle harmonie. Za zajímavé považujeme, jako faktory ovlivňující kvalitu vztahu, uvést žárlivost či otázku financí. Dokonce jsme se setkaly s výpovědí, podle které otec svoji nepřítomnost rodině kompenzoval materiálními prostředky. Opakujícím se schématem byla jednostranná snaha matky uspokojovat potřeby svého manžela bez žádoucí odezvy. Míra saturace potřeb byla tedy v první řadě ovlivňována iniciativou matek, až poté otce, pokud vůbec. Na ženy tedy lze nazírat jako na obětavé a za rodinou stojící mírotvorce. Pozitivní podpora mezi rodiči byla často vztahována k výchově, bydlení a až poté k citové stránce jedinců. Pokud byly integrovány ambivalentní rysy, jednalo se opět o podporu ze strany matky, která nebyla opětována. P. hovoří o ryze instrumentálních formách vzájemné podpory (potrava, zázemí, teplá voda), z jejich výroků nelze vypozařovat žádný emocionální rozměr vztahu rodičů.

Snaha matek sytit své partnery je zpočátku intenzivní, přetrvává i v náročných životních situacích a poté se vytrácí. Otcové péči svých žen přijímají, stejně jako tomu bylo v jejich dětství ve vztahu s matkami. Míra saturace potřeb otců v dětství nevedla ve všech případech k autonomii v naplňování svých potřeb či dostatečnému vděku, což jejich ženy respektovaly pouze po omezený čas. To však mohlo být determinováno tím, že matky měly díky emočním deficitům v dětství tendenci péči dávat na úkor jejího přijetí, počáteční starost partnera navíc přinesla sycení, které jim doposud scházelo. Respondentky reflektují naplňování potřeb svých rodičů vzájemně mezi sebou za nedostatečné. Pokud zaznamenáme snahu o osobní podporu a zájem, pak je iniciativa vždy na straně matek. Zejména potřebu sycení a podpory hodnotíme vzhledem k výpovědím účastnic za nenaplněnou.

Ad DVO4: Jak respondentky reflektují naplňování svých potřeb jejich rodiči?

Z šetření vyplynulo, že v mnohých případech jsou prarodiče zmiňováni jako ti, kteří saturují potřeby svých vnuček. V případě P. byla babička dokonce zmiňována jako jediná žena, se kterou pěstovala harmonický vztah a která pro ni byla důležitá. Prarodiče v životech dívek nahrazovali rodičovskou roli nebo ji doplňovali v jejich nepřítomnosti. D. pozoruhodně hovoří o podpoře celé rodiny, kterou však subjektivně hodnotí za povrchní a neosobní. Adekvátními tvůrci pocitu bezpečí jsou rodiče, pokud se od nich požadovaného jednání nedostává, jedinec automaticky hledá útočiště jinde. V případech našich respondentek ho naplnili ostatní významní druzí, zaměstnání nebo dokonce osoby prakticky cizí. V posledním případě byla dívka nepřiměřeně důvěřivá a pokud se jí někdo věnoval, zejména starší muži, kterými si kompenzovala roli otce, cítila se v bezpečí. Přirozenou se nám jeví situace, ve které jsou v dětství reflektováni rodiče či prarodiče a v současnosti partner či osoba sama. Dítě, které však nemá adekvátně sycenou potřebu bezpečí, hledá její naplnění u jiných lidí, na jiných místech a velmi brzy zjišťuje, že se o své bezpečí musí postarat samo. V kontextu hodnocení saturace potřeb samotných respondentek jsme analyzovali pocit bezpečí a zážitek bezpečného místa v souvislosti s různými osobami a různými místy. Přirozeně zaznamenáváme proměny dobrého místa i poskytovatelů této potřeby v kontextu proměn času. Respondentky, jejichž rodiče ji nenaplňují, jsou schopny si pocit bezpečí zabezpečit náhradními objekty (zaměstnání, partner). Uvažujeme též o předčasném rozvoji self struktury osobnosti, která jedince žene k naprosté autonomii, neboť odjinud saturace potřeb nepřicházela.

Z hlediska potřeby sycení se na jedné straně respondentky shodují na péči svých rodičů či prarodičů. Materiálně rodiče sytí své dcery obdobným způsobem, matky jsou však více spojovány se sycením emocionálním. To je jim později respondentkami opětováno, zároveň se osobou sytící stává pochopitelně také partner. Emocionální starost matky je považována za konstantní, oproti tomu otcové přinášejí určitou nejistotu, ačkoliv si s dětmi více hrají. V jiném případě se matka v současnosti z neznámých důvodů od své dcery distancuje, což ji přes její snahy mrzí. Respondentky, které si v dospělosti potřebu sycení saturují primárně samy zřejmě neměly optimálně uspokojené potřeby v dětství a nynější důvěru vkládají v první řadě samy do sebe. Míra limitů v rodinném systému vykazuje též rozmanitost,

od jejich absence, přes žádoucí úroveň po jejich nepřiměřené vynucování. Pokud limity chyběly a výchova neměla pevný řád, bylo to v důsledku rodinného podnikání, které bylo prioritou, dokonce vyšší nežli vzdělávání. Naopak v souvislosti se strachem a tresty jsou v některých případech spojováni otci.

Dle našeho názoru respondentky reflektují ambivalenci při naplňování svých potřeb jejich rodiči. Objevují se jak dívky, jejichž potřeby byly saturovány řekněme dostatečně, tak ty, jejichž potřeby nebyly naplněny prakticky v žádné míře. Kvůli tomu jsou v dospělosti odkázány primárně samy na sebe. Za alarmující považujeme zaměstnání, „kohokoliv“ a výhradně samu sebe jako zdroj pocitu bezpečí.

Ad DVO5: Kdo byl v rodinách respondentek tzv. „potřebnou“ osobou, jaký typ péče vyžadoval a kdo o tuto osobu pečoval?

V rodinách respondentek zaznamenáváme signály, které evokují péči proti směru času. Respondentka s matkou se starají o sebe navzájem po rozvodu rodičů. Zde cítíme jistou snahu být k dispozici v případě, že role otce není plněna. Zaznamenáváme též snahu pečovat o svoji matku z důvodu vynahrazení péče o děti, kterou matka vynaložila po smrti svého muže, tu se dcera snaží dodatečně opětovat. Také byla zaznamenána pomoc a starost o maminku v náročných životních situacích souvisejících s rozvodem. V tomto případě dívka vědomě reflektuje skutečnost, že matce pravděpodobně saturuje potřebu podpory. V těchto případech je mezera v roli zapříčiněna fyzickou či psychickou nepřítomností otce v rodině. Setkali jsme se však i s tím, že dcera svému otci nahrazovala partnera v obchodně právních záležitostech, vedli společné konverzace. Tato situace přetrvává i v přítomnosti a odehrává se na základě telefonické komunikace. Zároveň dříve významně participovala na výchově svého mladšího bratra. Míra její péče dokonce zapříčinila, že se její sourozenec neztotožnil s její osobou v roli sestry ani matky.

Výroky, jež reflektovaly soucit respondentek s jejich matkami pro nás byly velmi cenné. K takovým situacím docházelo z důvodu disharmonie v manželském vztahu či náročné životní situace spojené se smrtí manžela. Dívky s maminkami soucítily a byly nešťastné, že nemají možnost jim pomoci. V jiném případě hovoří účastnice šetření obecně o výrazném soucitu s lidmi, kteří si ho zaslouží. Přestože dívky rozumí potřebám druhých a ochotně o ně pečují, samy se někdy dostávají do role potřebné osoby. M. hovoří o ztrátě svého otce a o bolesti, kterou tato událost

provázela, přesto se ke konci dostává opět ke své mamince a v této situaci vyjadřuje soucit a obdiv právě jí. A. s matkou ztrácí kontakt, a proto jí schází, snaží se však být pro ni oporou a o jejím trápení mluvit, ona se však svěřit nechce. D. rezervovaně přiznává, že v její rodině se soucit nevyskytuje, že na ten se „nehraje“. P. upouští od rodinné situace a přiznává, že cítí tolik soucitu, že má dojem, že ji exploduje hlava.

Z výše zmíněného vyplývá, že potřebnou osobou v jejich rodinách byla nejčastěji matka. Účastnice šetření s ní soucítily, snažily se ji podporovat a zaplnit tak mezeru v roli otce. Zajímavou skutečností pro nás představovala i situace, kdy dcera místo své matky podporovala otce v právních záležitostech i s výchovou bratra. Přestože se v tomto případě se jedná ve větší míře o spousifikaci, v menší o parentifikaci. Znatelná je však snaha být k dispozici, pokud v rodině významný člen chybí. Participantky výzkumu toto chování hodnotí jako přirozené. V celkovém obraze hodnotíme rodinné situace respondentek jako vykazující mezery v rolích se snahou o jejich zaplnění. Nedokážeme však posoudit, do jaké míry tak činí na úkor vlastních potřeb a zda péče o potřebnou osobu ovlivňuje kvalitu jejich života.

Z výpovědí vychází též různá míra participace na výchově mladších sourozenců. Účastnice šetření se pohybují v mezích od občasné výpomoci po velmi významnou roli ve výchově jedince. Pozoruhodná je situace M., která má bratra staršího, přesto v tomto kontextu hovoří o starosti, strachu i ochraně. Zde zaznamenáváme signály péče i o osobu mimo rodičovský subsystém. V některých případech se samy participantky stávaly potřebnou osobou, zj. pokud jejich potřeba milujících rodičů nebyla naplněna. Zde máme na mysli skutečnosti, které respondentky vystavily konkrétním podobám chybění. M. zemřel otec, jehož roli ji do určité míry vynahradil matky nový partner. Přestože se o ni zajímal, podporoval ji a sytil náklonností, otcovský vztah kompenzovat nedokázal. D. vztah s jejím otcem byl natolik narušený, že po jeho odchodu z domu nepostrádá konkrétně jeho, avšak osobu ztělesňující autoritu a bezpečí. J. schází osoba, která by jí rozuměla a mohla se jí se vším svěřit. Participantky tak čelí chybění fyzickému, které je spojeno s konkrétní osobou, nebo strádání psychickému, které vychází z určité role, která jim v životě schází.

Ad DVO6: Jak respondentky aktuálně vnímají a akceptují pomoc druhým lidem?

Účastnice šetření mají již utvořený vztah k pomáhání, který ovlivnily jejich osobní zkušenosti, ale třeba také výchova. Pomáhání je jim ve většině případů vlastní, hovoří o potřebě pomáhat. O existenci mezer v rolích a jejich vyplňování svědčí převažující tendence pomáhat za každých okolností, a to nadlimitně a všem. V některých případech mají tendenci pomáhat již od dětství. V dětství však bývají děti egocentrické, a tak není běžné, aby v raném věku měly snahu pomáhat druhým. P. pomáhá s radostí těm, kteří si to zaslouží a snahu ostatních nezneužívají, emotivně se vyjadřuje o těch, kteří využívají sociální systém. Pomoc ostatním ji však stojí vlastní energii, která se jí zpět nevrací, což lze považovat za důsledek parentifikace v souvislosti s volbou povolání. Vyčerpání je zapříčiněno vědomím, že dovoluje lidem ji využívat. Můžeme potvrdit, že P. působí jako velmi silná osobnost, a tak je pravděpodobné, že potřebné osoby svým způsobem přitahuje. D. je díky svému nenaplněnému dětství v pomyslné opozici, ráda by byla nápomocná, avšak cítí vnitřní konflikt, neboť v dětství sama pomoc nedostávala, a tak nedokáže pomáhat nezištně.

Analýza motivů pomoci nám téma pomáhání u respondentek přiblížila. V konkrétních případech se jednalo o nápodobu pramenící z raného dětství a vzájemné pomoci v rodině. Dále jsme se setkali se snahou být jakkoliv nápomocna, neboť odmítnutí pomoci vyvolává úzkost a bezmoc. Zde se odvoláváme na syndrom pomocníka, kterému jsme se věnovali dříve. Dalším motivem bylo vyjádření vděku za pomoc, kterou respondentka obdržela v situaci, kdy ji sama potřebovala. Z tohoto důvodu chce pomáhat, aby se lidé necítili tak, jako tehdy ona. Poslední pohnutkou je společenská odpovědnost a zároveň snaha porozumět sobě sama, pokud zažiješ nepříjemné situace nebo nenaplněné dětství. Dívka klade důraz na hlubší porozumění a empatii v roli pomáhajícího odborníka, který si sám určité životní zkoušky prožil.

Nepříznivá životní situace významných druhých ve člověku spouští soucit, to je za běžných podmínek zcela přirozené. Některé účastnice šetření však hovoří i o cizích lidech, kteří jsou nějakým způsobem potřební. Vzbuzují v nich lítost, úzkost a „ochranářský“ reflex. V jiných případech jsme zaznamenaly výpověď vztahující se pouze ke známým lidem i závist k tomu, že dívka pomoc nezištně poskytovat nedokáže. Reflektováno bylo též rozhořčení z pojmu „potřebný“, který

respondentka pojí se zneužíváním oné pomoci. Pokud však hovoříme o osobě, která objektivně potřebuje pomoc, neboť svépomoc není účinná, tato participantka jí zaručeně pomůže. Respondentky aktuálně vnímají a akceptují pomoc druhým lidem velmi pozitivně, reflektují náhled na zneužívání pomoci a snaží se o zdravý odstup. Pomoc je ve většině případů přirozenou součástí jejich života. Pokud je pomoc vnímána jinak nežli kladně, jedná se o hlubší provázanost s nenaplněným dětstvím konkrétního jedince. I v takovém případě jsou však tyto limity uvědomovány a je vynaložena snaha k jejich modifikaci.

Ad DVO7: Jak respondentky aktuálně vnímají a akceptují pomoc, kterou jim nabízí jejich okolí?

Z šetření vyplývá, že přijímání pomoci u respondentek vzbuzuje mnoho různých pocitů. A. a M. ji hodnotí pozitivně, vzbuzuje v nich radost a vděk. Hovoří dokonce o dojetí, neboť péče mezi lidmi signalizuje starost a lásku. Zde nebyly shledány specifické důsledky mezer v rolích. Ostatní účastnice však vnímají péči k nim směřující ambivalentně a jsou si vědomy toho, že ji nedokáží vřele přijmout. Někdy je to zapříčiněno tím, že jim pomoc nebyla v plné míře nabízena v dětství. Když poté někdo projeví zájem, vzbuzuje to odtažitost a nedůvěru, člověk na to není navyklý. V jiném případě není pomoc přijímána z nepříjemného pocitu obtěžování ostatních, přidělování starostí. Proto dívka volí cestu svépomoci, nebude-li účinná, o pomoc si požádá. Vzhledem k její introvertní povaze ji intenzivní zájem a péče vysiluje, má pocit nepochopení a vnějšího tlaku. Zajímavý je i poslední příklad, kdy dívka pomoc od ostatních vyžaduje, ale poté má pocit vlastního selhání, neboť doposud vše musela zvládat sama. Participantky tak mají nastavený program nezatěžovat okolí, které pravděpodobně nemá kapacitu na to pomoci. Důsledkem mezer v rolích a parentifikace je pak postoj k výjimečné pomoci zvenčí, která se ale také pojí s pochybnostmi o sobě sama.

V kontextu s přijímáním pomoci hovořily respondentky ve vysoké míře o vlastní autonomii. Rodiče pravděpodobně neměli kapacitu adekvátně pečovat o své děti, které se naprogramovaly na vlastní autonomii příliš brzy a nesprávnou měrou. Některé dívky pomoc nedokáží přijmout, proto ji ani neočekávají a snaží se být co nejvíce samostatné. V překvapivém množství se objevily výroky, které podtrhávají odkázání respondentek na sebe samu. Výrazně se tyto myšlenky projevují u D. a P.,

jejichž dětství nebylo harmonické. Druhá zmíněná dokonce hovoří o tom, že je naprogramovaná nemít vlastní potřeby, žije tak, jako by na ní nezáleželo. Respondentky vnímají a akceptují pomoc, kterou jim okolí nabízí různě. Ve větší míře je vykazována neschopnost pomoc přijmout bez pocitů vlastní selhání či nedůvěry. Těchto okolností jsou si vědomy a hovoří o nich s pozoruhodnou sebereflexí. Přijímání pomoci se pojí se zakořeněnou snahou vlastní autonomie, která je znatelná zejména u respondentek, které nemají optimálně saturovány potřeby z dětství.

Ad HVO: Jaké aspekty parentifikace se objevují u budoucích pomáhajících pracovníků – žen?

Primárně je pozornost zaměřena na aspekty parentifikace v životech respondentek. Sekundárně nás zajímá vztah tématu parentifikace a volby pomáhající profese. Protože je téma parentifikace asociováno s transgeneračním přenosem v podobě syndromu předků, vymezili jsme na začátku vybrané aspekty, které jsme podrobněji sledovali, a nyní je zde zopakujeme a vyhodnotíme: Ad 1) přítomnost deficitů v naplňování základních vývojových potřeb v rodině otce a matky respondentek způsobené fyzickým či psychickým chyběním rodičovských osob – zaznamenali jsme deficitní saturaci potřeb především v rodových liniích matek. Otcové se zdají být dle výsledků saturováni z dětství uspokojivě. Respondentky nezmiňovaly žádná zásadní chybění ani intruze či přesycení v rodových liniích svých otců. Ad 2) chybění v saturaci potřeb u respondentek – zde jsme zjistili různé druhy chybění a též od různých osob, které byly dány kapacitou rodičů, a tedy jejich zážitků s významnými druhými, bohužel zde zaznělo i chybění nevyhnutelné v kontextu úmrtí. Zpravidla to byly matky, které se snažily zajistit své děti tak, aby toto chybění pocíťovaly co nejméně. Pozorovali jsme, že tak, jak matky strádaly po osobách, které by saturovaly jejich potřeby, také respondentky zmiňovaly, že postrádají někoho, komu by se mohly svěřit – tedy důvěryhodnou postavu. Ad 3) soucit s potřebnými osobami v rodinách respondentek – matky našich respondentek se snažily přes těžkosti zažité v dětství i v partnerství sytit své dcery maximálně s ohledem na potřeby dětí, byly jimi však shledány jako potřebné osoby a opatřeny soucitem a snahou dětí sdílet se svými matkami starosti společně, vypomáhat si navzájem. Jak vidno, vyplňování mezer v rolích není otázkou pouze

jedné generace, tendence k parentifikaci anebo nevědomé vytváření prostoru pro tento typ jednání se u našich respondentek předává od předků a dle našich zjištění prozatím pokračuje. Kontext parentifikace s volbou pomáhající profese jsme sledovaly dle receptivity respondentek orientované především navenek (pro naše potřeby vymezenou jako ochotu pomáhat komukoli a kdykoli) a nižší schopnosti akceptovat pomoc zvnějšku. Také v této souvislosti lze usoudit, že si respondentky nevědomě, a přitom velmi logicky vybraly pomáhající profese, neboť zde mohou v plné míře uplatnit svoji orientaci na potřeby druhých spíše než na potřeby své. Vědomou volbou byl výběr této profese motivován uplatněním zájmu o druhé lidi, zejména pak o lidi, kteří potřebují nějaký typ pomoci a reflektování svých schopností empatie a dovedností pomáhat.

Zobecnění, které nepřesahuje náš výzkumný vzorek nyní zkonkretizujeme na vybraných příkladech. Účastnice šetření ve vyšší míře reflektují své neadekvátně naplněné potřeby v dětství a následné odkázání se na sebe sama. V situaci M. a J. registrujeme výraznou lítost a soucit s matkami v náročných životních situacích a zároveň náznaky snahy o zaplnění mezery v roli jejich otce. Dokonce je popisována vědomá saturace potřeby podpory své maminky. V souvislosti s potřebnou osobou se objevovaly výpovědi hovořící o těžkém životě matek. P. naopak nahrazovala otci partnerku v obchodně právních záležitostech a participovala na výchově mladšího bratra. Její angažovanost nahrazující roli matky zapříčinila difuzi rolí v rodinném systému, díky které nebyla bratrem přijata jako sestra ani matka.

Pomoc je ve většině případů přirozenou součástí života respondentek, která evokuje pozitivní emoce. Pokud je jedinec naprogramován péčí ve větší míře dávat, nedokáže ji často vřele přijímat. P., D. a J. se do tohoto schématu řadí a hovoří o nedůvěře, pocitu vlastního selhání či obtěžování ostatních, které se s pomocí k nim směřující pojí. Dle našeho názoru lze v případech M. a J. vnímat trvalé mezery v rolích, ve kterých se dítě alespoň částečně stává poskytovatelem péče, rozvíjí empatii a soucit, což jak bylo výše uvedeno, může mít vliv na budoucí studium pomáhajících profesí. Též v situaci P. pozorujeme jisté náznaky spousifikace i parentifikace – zástupná role partnerky otce, péče o mladšího sourozence, následná potřeba pomáhat těm, kteří si to zaslouží. V tomto případě je však zřejmé, že studium pomáhajících profesí bylo ovlivněno zejména zcela nenaplněnými potřebami

v dětství a touhou porozumět sama sobě, a tak mohou být naše úvahy pomyslnou částí z celku.

ZÁVĚR

Práce se věnovala mezerám v rolích s akcentem k fenoménu parentifikace, který je chápán jako výměna role mezi dítětem a rodičem a s ní souvisejícímu předčasnému převzetí odpovědnosti za péči o dospělého člena rodiny. Naší snahou bylo identifikovat konkrétní aspekty parentifikace u našich respondentek a následně analyzovat vztah mezi výskytem parentifikace a studiem pomáhajících profesí. Okrajově jsme se pokusili vztáhnout problematiku k tématu transgeneračního přenosu v rodině.

Výzkumné šetření prokázalo, že za některých okolností lze hovořit o charakteristikách emocionální parentifikace související s mezerou v roli. Zaznamenaný byl zejména soucit i péče a uspokojování základních životních potřeb rodiče dítětem. Saha (2016) tvrdí, že k těmto situacím dochází v náročných životních situacích a my s tímto výrokem souhlasíme. Konkrétně se jednalo o smrt otce a rozvod rodičů našich respondentek. O rozpadu vztahu manželů se zmiňuje Garber (2011), který shledává jeho souvislost s parentifikací neboli poruchou rodinných rolí. Ztotožňujeme se též s Pivodovou & Lacinovou (2016), podle kterých jsou právě děti z neúplných rodin nuceny prožívat dlouhodobý partnerský konflikt a tím jsou okolím postaveny do nepříznivé situace. Účastnice šetření ve vyšší míře reflektují své nenaplněné potřeby v dětství. Z výpovědí také vyplynuly zkušenosti s péčí proti směru času, ačkoli určitými osobami byly jejich vlastní potřeby uspokojovány. Za zmínku stojí, že matky jsou považovány respondentkami současně za pečující i za potřebné. Lze tedy usuzovat na velké pochopení dcer pro těžký úděl a život matek i obdiv ke snaze saturovat jejich potřeby přes tyto nesnáze. Vnímaly zároveň, že jejich matkám chyběli partneři, kteří by byli adekvátními poskytovateli vzájemné podpory. Dovedly a dovedou být namísto těchto partnerů k dispozici.

Pozoruhodným zjištěním byla kombinace rysů parentifikace a spousifikace. Jednalo se o respondentku, jejíž potřeby byly v dětství výrazně upozaděny, zejména ze strany její matky. Hovoří o výrazné participaci na výchově mladšího sourozence, která zapříčinila rozostření rodinných rolí a hranic subsystémů. Bratr se z těchto důvodů nedokázal ztotožnit s dívkou v roli sestry ani matky, a proto jejich vztah nevykazoval harmonii. Spousifikaci neboli partnerství mezi dítětem a rodičem shledáváme v přiznání respondentky, která otci byla společnicí při vzájemných

konverzacích a řešení právních záležitostí. Tato situace přetrvává i v dospělosti a probíhá na základě telefonické komunikace.

Z odborných výzkumů je zjištěno, že k výměně rolí v rodině nejčastěji dochází mezi matkou a dcerou. Naše šetření toto tvrzení potvrzuje, ve vyšší míře soucítily dcery, potřebnou osobou tak byla matka. Můžeme též zprostředkovat příklad, ve kterém je koalice tvořena otcem a dcerou. Přijímáme tak vyšší míru pravděpodobnosti parentifikovaných dcer matkou. Ve své podstatě ale předesíláme možnost různých podob výměny rolí, odvíjející se od individuální rodinné situace. Dle našeho názoru právě spousifikace probíhá častěji mezi rodičem a dítětem opačného pohlaví, které kompenzuje neuspokojivou roli druhého dospělého. V našem případě respondentka intelektuálním způsobem pomáhala svému otci, neboť jeho žena nesaturovala potřeby v jejich vzájemném vztahu ani směrem k dětem. Zároveň byla oporou svému otci a zaplňovala mezeru v roli matky ve výchově svého bratra, zde potvrzujeme rozměr parentifikace.

Problematicke transgeneračního přenosu jsme se věnovali velmi okrajově, naše práce byla limitována mírou dostupných informací o předchozích generacích, které měly respondentky k dispozici. Pokusili jsme se však pomocí genogramů potvrdit či vyvrátit možnost transgeneračního přenosu v rodině v kontextu parentifikace. V prvním případě vnímáme respondentku v mezeře v roli otce, saturující potřebu podpory své matky. Zaměříme-li se na předchozí generaci, konkrétně na matku respondentky ve vztahu ke svým rodičům, považujeme za důležité uvést ryze harmonický vztah s jejím otcem a předčasnou smrt její matky. Lze usuzovat, že matka respondentky se též mohla pohybovat v mezeře v roli, avšak své matky a soucítit tak s otcem. V druhém případě figuruje respondentka v mezeře v roli otce, která po jeho smrti výrazně soucítí se svojí maminkou. Ta ve vztahu ke svým rodičům vykazuje harmonii, zejména pak ke své matce. Důležitá je však skutečnost, že vzájemný vztah jejich rodičů byl spíše neharmonický. Polemizujeme tak nad možností, že dcera kompenzovala oběma rodičům potřeby, které nebyly saturovány v jejich manželství. Ve třetí situaci je respondentka partnerem svého otce v obchodně právních záležitostech a významně participuje na výchově svého bratra. Staví se tak částečně do mezery v roli své matky. Zde nelze subjektivně hodnotit rodinné vztahy, neboť v linii otce vykazují jednoznačně harmonické rysy a v linii matky naopak silné disharmonie.

V celkovém obraze respondentky považují pomoc ostatním za přirozenou součást života a evokuje v nich příjemné emoce. Zároveň si také snaží udržovat zdravý odstup, aby jejich pomoc nebyla zneužívána. Dle našeho názoru mají jejich sklony pomáhat bližním menší či větší souvislost se zakořeněným soucitem a péčí o své matky. V extrémním případě respondentka nedokáže poskytovat pomoc nezištně, neboť má zakódováno, že jí se v životě pomoc nedostávala. S touto sebereflexí však dokáže dle našeho názoru s daným limitem postupně pracovat. Motiv pomoci jsme zaznamenali v různých podobách, například jako nápodobu, předcházení úzkosti, vděčnost či společenskou odpovědnost. Potřebný člověk v jejich očích vzbuzuje lítost, úzkost, „ochranářský“ reflex, ale také závist k těm, kteří mu dokáží pomáhat nezištně nebo například rozhořčení a spojování tohoto pojmu se zneužíváním pomoci. Za zmínku stojí názor respondentky, že člověk, který si prožil náročné životní situace je schopen hlubšího porozumění a empatie v roli pomáhajícího pracovníka, což tvrdil i Dicaccavo (2006) a stejně tak my se k tomuto názoru přikláníme.

V kontextu přijímání pomoci jsme se setkali se dvěma protipóly. Některé respondentky péči přijímají pozitivně, vykazují naplněné potřeby, ačkoliv v případě M. vnímáme zaplnění mezery v roli otce. Z toho vyplývá, že mezera v roli a s tím související soucit s rodičem nemusí být podmiňována neadekvátně saturovanými potřebami. Naopak se jedinci v této roli mohou cítit komfortně a pak je mezera v roli vnímána za běžnou součást života. Z praxe je též známo, že některým jedincům „pobyt“ v mezeře v roli vyhovuje, nehodlají ji opustit, a naopak se snaží vymístit kohokoli, kdo by ji chtěl obsadit. Ostatní účastnice šetření však mají s přijímáním pomoci potíže, z toho důvodu ji často ani neočekávají a zakládají si na vlastní autonomii. Potvrdilo se, že přijímání pomoci činí výrazné potíže zejména dívkám, jejichž potřeby nebyly v raném dětství uspokojeny. Tento proces se tak pojí s pocity vlastního selhání, nedůvěry v okolí, obtěžování ostatních. P., která do určité míry zaplnila mezeru v roli své matky dokonce hovoří o tom, že je naprogramovaná nemít potřeby a žít tak, jako by na ní zcela nezáleželo. To považujeme za důkaz mezery v roli, kdy dítě má zkušenost, že jeho existence a místo v životě jsou podmíněny vydáváním jeho energie navenek a důrazem na potřeby druhých.

Pokusili jsme se též analyzovat vztah výskytu parentifikace a studia pomáhajících profesí. Vycházíme z úvah, které tyto dvě proměnné spojují v jednu teorii. Pesso, Boyden-Pesso a Vrtbovská (2009) hovoří o trvalých mezerách v rolích,

jež svým dlouhodobým charakterem u dítěte předčasně rozvíjí schopnost empatie a soucitu. Takové okolnosti mohou v budoucnu zapříčinit tendence k seberealizaci v oboru pomáhajících profesí. V běžném životě některých našich respondentek lze hovořit o tom, že jsou „naprogramované“ péči dávat, ale ne přirozeně přijímat, v krajním případě nemají ani příležitost být opečovávané. Tato iniciativa se dle našeho názoru později projevila v odpovídajícím pracovním uplatnění. Respondentky reflektují jako náplň svého profesního života například činnosti radit, vést, šířit pravdu a vzdělanost, rozvíjet lidi, pracovat s dětmi, pomáhat lidem.

Vnímáme určité limity, které kvalitativní strategie výzkumu svým charakterem přináší. Jedná se především o nízký počet respondentů, který nám brání vztáhnout danou problematiku k celé populaci. Dalším aspektem je genderově nekorektní vzorek, přestože právě mezi ženami je větší pravděpodobnost zachytit rysy parentifikace, nemáme nyní možnost komparovat výsledky mezi jednotlivými pohlavími. Za poslední významný limit považujeme osobní a citlivou povahu zkoumaného tématu, která mohla v účastnících výzkumu vzbudit rozličné emoce a tím jejich výpovědi zkreslit či zamezit přirozenému proudění informací při rozhovoru. Z těchto důvodů by bylo jistě zajímavé analyzovat téma ve výzkumu zahrnujícím větší počet participantů, který by mohl komparovat výskyt parentifikace mezi pohlavími.

Dle našeho názoru byl cíl práce naplněn, a i přes vědomí výše zmíněných limitů registrujeme její výpovědní hodnotu. S oporou o dostatečný počet odborné literatury byla analyzována jednotlivá témata od obecných po konkrétní. Věnovali jsme se rodinnému systému zejména v kontextu teorie attachmentu, resp. významu rané vztahové vazby mezi matkou a kojencem a na to navazujícímu sycení základních životních potřeb z pohledu PBSP. Zde je důležité vyzdvihnout potenciál sociálních pedagogů, kteří se při svém působení v dětských domovech, nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež, ale také ve školských zařízeních pravděpodobně setkají s dětmi citově deprivovanými, které budou potřebovat vhodnou intervenci. Pomáhající pracovník by tak měl disponovat spektrem odborných znalostí, ale zejména schopností aplikovat vhodné postupy v praxi. Tvořit souvislosti mezi maladaptním jednáním osoby a prožitou deprivací, pokoušet se pátrat po příčině problému, adekvátně s ní pracovat či jedince vhodně delegovat. Pozornost byla směřována k tématu parentifikace a péče proti směru času. Teoretické

poznatky i výpovědi respondentů by mohly umožnit lepší orientaci v tématu, které není dostatečně probádáno a zprostředkovat hlubší pochopení této problematiky.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

AINSWORTH, M. Effects on Maternal Deprivation: A Review od Findings and Controversy in the Context of Research Strategy. In: Bowlby, J. (Ed.): *Deprivation of Maternal Care. Schocken Books, New York.*

AUGUSTYN, J. *Být otcem*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2004. ISBN 80-7192-581-0.

BARRAL W., *Le corps de l'enfant est le langage de l'histoire de ses parents*, předmluva Anne Ancelin Schützenberger, úvod Michel Cazenave, Petite Bibliothèque Payot, ed. « Psychanalyse », 2011.

BECK, U. *Riziková společnost: na cestě k jiné modernitě*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004. ISBN 80-86429-32-6.

BRISCH, K. H. *Poruchy vztahové vazby: od teorie k terapii*. Přeložil Petr PATOČKA. Praha: Portál, 2011. Spektrum. ISBN 978-80-7367-870-8.

DICACCAVO, A. Working with parentification: Implications for clients and counselling psychologists. *Psychology and Psychotherapy: Theory, Research and Practice*, 2006, 79.3: 469-478.

GARBER, B. D. Parental alienation and the dynamic of the enmeshed parent-child dyad: Adultification, parentification, and infantilization. *Family Court Review*, 49, 322-335, 2011.

GÉRINGOVÁ, J. *Pomáhající profese: tvořivé zacházení s odvrácenou stranou*. Praha: Triton, 2011. Psyché. ISBN 978-80-7387-394-3.

GUGGENBÜHL-CRAIG, A. *Nebezpečí moci v pomáhajících profesích*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-302-4.

HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.

CHASE, N. D. (ed.). *Burdened children: Theory, research, and treatment of parentification*. Sage, 1999.

HELLINGER, B., WEBER, G. & BEAUMONT, H. *Skrytá symetrie lásky: co podporuje lásku v partnerských vztazích*. Praha: PRAGMA, c2000. ISBN 8072057596.

HOOPER, L. M. The application of attachment theory and family systems theory to the phenomenon of parentification. *The Family Journal* [online]. 2007, 15(3), 217-223 [cit. 2018-12-20]. Dostupné z: https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/1066480707301290?casa_token=BjUIB_U50JMAAAAAA%3AZAWXt6NGJkZMjJ6EfAeOEc4dd0JNMUV1T7Ogg6NbduwK3OFk6Rq7YMH_OhabtafBII8hQcrma0h

JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*. 2., aktualizované a doplněné vydání. Praha: Stanislav Juhaňák - Triton, 2018. ISBN 978-80-7553-414-9.

KOPŘIVA, K. *Lidský vztah jako součást profese*. 8. vyd., 7. vyd. v Portále. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1147-1.

KRAMER, H. CH.: *Becoming a family therapist*. New York, Human Sciences Press 1980.

KRAUS, B. *Životní styl současné české rodiny*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015. ISBN 978-80-7435-544-8.

LOVASOVÁ, L. *Rodinné vztahy*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí o.p.s., 2006. ISBN 80-86991-66-0. Dostupné z: <http://www.viod.cz/editor/assets/download/publikace/rodinne%20vztahy.pdf>

MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*. 2. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-502-8.

MATOUŠEK, O. & PAZLAROVÁ, H. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny: v kontextu plánování péče*. 2. rozšířené vyd. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0522-7.

MICHALÍK, J. *Zdravotní postižení a pomáhající profese*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-859-3.

MINUCHIN, S. *Rodina a rodinná terapie*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0371-1.

MINUCHIN, S., MONTALVO, B., GUERNEY, B., ROSMAN, B., & SCHUMER, F. *Families of the slums*. New York: Basic Books. 1967.

MIOVSKÝ, M. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. Psyché. ISBN 80-247-1362-4.

PESSO, A. *Mezery v rolích*. Přeložila Zora VANČUROVÁ. *Česká asociace Pesso Boyden psychomotorické psychoterapie* [online]. 2003, [cit. 2019-02-25]. Dostupné z: <http://www.pbsp.cz/texty/txtpps2.htm>

PESSO, A., BOYDEN-PESSO, D. & VRTBOVSKÁ, P. *Úvod do Pesso Boyden System Psychomotor: PBSP jako terapeutický systém v kontextu neurobiologie a teorie attachmentu*. Tišnov: Sdružení SCAN, 2009, [6] s. barev. obr. příl. ISBN 978-80-86620-15-2.

PIVODOVÁ, L. & LACINOVÁ, L. Fenomén spousifikace: Studie o partnerském vztahu mezi rodičem a dítětem. *E-psychologie* [online]. 2016, roč. 10, č. 1, s. 1-17 [cit. 2018-19-12]. ISSN 1802-8853. Dostupné z: https://e-psycholog.eu/pdf/pivodova_lacinova.pdf

PLAŇAVA, I. *Manželství a rodiny: struktura, dynamika, komunikace*. Brno: Doplněk, 2000.

SAHA, A. Parentification: Boon or Bane? *Journal of Psychosocial Research* [online]. 2016, 11(2), 289-301 [cit. 2018-12-20]. ISSN 09735410. Dostupné z: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&an=121178916&scope=site>

SCHMIDBAUER, W. *Syndrom pomocníka: [podněty pro duševní hygienu v pomáhajících profesích]*. 2. vyd. Praha: Portál, 2015. Spektrum. ISBN 978-80-262-0865-5.

SIRÍNEK, J. Mesiášský gen, pudový zdroj altruismu? (O vztahových systémech v teorii a praxi PBSP). *Psychoterapie*, 3(3-4), 2013.

SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. 3. vyd. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0217-2.

SOKAČOVÁ, L. *Kariéra, rodina, rovné příležitosti: výzkumy postavení žen a mužů na trhu práce*. Praha: Gender Studies, 2006. ISBN 80-86520-12-9.

TENENBAUM, S. *Deprese, odkaz předků: transgenerační přenos*. Přeložila Hana HOLUBKOVÁ. Praha: Portál, 2018. Spektrum. ISBN 978-80-262-1301-7.

TEUSCHEL, P. *Tajemství předků: transgenerační přenos jako výzva a šance*. Přeložil Petr BABKA. Praha: Portál, 2017. ISBN 978-80-262-1267-6.

TITL, S. *Psychoanalytická párová terapie*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0701-6.

TÓTHOVÁ, J. *Úvod do transgenerační psychologie rodiny. Transgenerační přenos vzorců rodinného traumatu a zdroje jeho uzdravení*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-856-2.

TRAPKOVÁ, L. & CHVÁLA, V. *Rodinná terapie psychosomatických poruch: rodina jako sociální děloha*. 2. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-561-5.

VÁGNEROVÁ, M. *Současná psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0696-5.

PŘÍLOHY

Příloha A: Položky dotazníku

- Jak bys popsala vzájemný vztah Tvých rodičů?

harmonický spíše harmonický spíše neharmonický disharmonický

Konkrétní příklad:

- Jak bych popsala svůj vztah se sourozenci, pokud nějaké máš?

harmonický spíše harmonický spíše neharmonický disharmonický

Konkrétní příklad:

- Jak bys popsala vzájemnou komunikaci Tvých rodičů?

harmonický spíše harmonický spíše neharmonický disharmonický

Konkrétní příklad:

LINIE MATKY

VZTAHY

- Jaký bys popsala svůj vztah s matkou?

harmonický spíše harmonický spíše neharmonický disharmonický

Konkrétní příklad:

- Jak bys popsala vzájemný vztah prarodičů z matčiny strany?

harmonický spíše harmonický spíše neharmonický disharmonický

Konkrétní příklad:

- Jak vnímáš vztah Tvé matky s její matkou (Tvou babičkou)?

harmonický spíše harmonický spíše neharmonický disharmonický

Konkrétní příklad:

- Jak vnímáš vztah Tvé matky s jejím otcem (Tvým dědečkem)?

harmonický spíše harmonický spíše neharmonický disharmonický

Konkrétní příklad:

- Jak bys popsala Váš vztah s babičkou z matčiny strany?

harmonický spíše harmonický spíše neharmonický disharmonický

Konkrétní příklad:

- Jak bys popsala Váš vztah s dědečkem z matčiny strany?

harmonický spíše harmonický spíše neharmonický disharmonický

Konkrétní příklad:

- Jaký byl vztah Tvé matky a její babičky – matky jejího otce?

harmonický spíše harmonický spíše neharmonický disharmonický

Konkrétní příklad:

- Jaký byl vztah Tvé matky a jejího dědečka – otce jejího otce?

harmonický spíše harmonický spíše neharmonický disharmonický

Konkrétní příklad:

- Jaký byl vztah Tvé matky a její babičky – matky její matky?

harmonický spíše harmonický spíše neharmonický disharmonický

Konkrétní příklad:

- Jaký byl vztah Tvé matky a jejího dědečka – otce její matky?

harmonický spíše harmonický spíše neharmonický disharmonický

Konkrétní příklad:

KOMUNIKACE

- Jak bys popsala Vaši komunikaci s matkou?

harmonický spíše harmonický spíše neharmonický disharmonický

Konkrétní příklad:

- Jak bys popsala vzájemnou komunikaci prarodičů z matčiny strany?

harmonický spíše harmonický spíše neharmonický disharmonický

Konkrétní příklad:

- Jak vnímáš komunikaci Tvé matky s její matkou (Tvou babičkou)?

harmonický spíše harmonický spíše neharmonický disharmonický

Konkrétní příklad:

- Jak vnímáš komunikaci Tvé matky s jejím otcem (Tvým dědečkem)?

harmonický spíše harmonický spíše neharmonický disharmonický

Konkrétní příklad:

- Jak bys popsala Vaši komunikaci s babičkou z matčiny strany?

harmonický spíše harmonický spíše neharmonický disharmonický

Konkrétní příklad:

- Jak bys popsala Vaši komunikaci s dědečkem z matčiny strany?

harmonický spíše harmonický spíše neharmonický disharmonický

Konkrétní příklad:

- Co zjistíš, pokud se zeptáš matky na její komunikaci s její babičkou z otcovy strany?

harmonický spíše harmonický spíše neharmonický disharmonický

Konkrétní příklad:

- Co zjistíš, pokud se zeptáš matky na její komunikaci s jejím dědečkem z otcovy strany?

harmonický spíše harmonický spíše neharmonický disharmonický

Konkrétní příklad:

- Co zjistíš, pokud se zeptáš matky na její komunikaci s její babičkou z matčiny strany?

harmonický spíše harmonický spíše neharmonický disharmonický

Konkrétní příklad:

- Co zjistíš, pokud se zeptáš matky na její komunikaci s jejím dědečkem z matčiny strany?

harmonický spíše harmonický spíše neharmonický disharmonický

Konkrétní příklad:

LINIE OTCE

VZTAHY

- Jak bys popsala svůj vztah s otcem?

harmonický spíše harmonický spíše neharmonický disharmonický

Konkrétní příklad:

- Jak bys popsala vzájemný vztah prarodičů z otcovy strany?

harmonický spíše harmonický spíše neharmonický disharmonický

Konkrétní příklad:

- Jak vnímáš vztah Tvého otce s jeho matkou (Tvou babičkou)?

harmonický spíše harmonický spíše neharmonický disharmonický

Konkrétní příklad:

- Jak vnímáš vztah Tvého otce s jeho otcem (Tvým dědečkem)?

harmonický spíše harmonický spíše neharmonický disharmonický

Konkrétní příklad:

- Jak bys popsala Váš vztah s babičkou z otcovy strany?
 - harmonický spíše harmonický spíše neharmonický disharmonický
 - Konkrétní příklad:
- Jak bys popsala Váš vztah s dědečkem z otcovy strany?
 - harmonický spíše harmonický spíše neharmonický disharmonický
 - Konkrétní příklad:
- Co zjistíš, pokud se zeptáš otce na jeho vztah s jeho babičkou z otcovy strany?
 - harmonický spíše harmonický spíše neharmonický disharmonický
 - Konkrétní příklad:
- Co zjistíš, pokud se zeptáš otce na jeho vztah s jeho dědečkem z otcovy strany?
 - harmonický spíše harmonický spíše neharmonický disharmonický
 - Konkrétní příklad:
- Co zjistíš, pokud se zeptáš otce na jeho vztah s jeho babičkou z matčiny strany?
 - harmonický spíše harmonický spíše neharmonický disharmonický
 - Konkrétní příklad:
- Co zjistíš, pokud se zeptáš otce na jeho vztah s jeho dědečkem z matčiny strany?
 - harmonický spíše harmonický spíše neharmonický disharmonický
 - Konkrétní příklad:

KOMUNIKACE

- Jak bys popsala Vaši komunikaci s otcem?
 - harmonický spíše harmonický spíše neharmonický disharmonický
 - Konkrétní příklad:
- Jak bys popsala vzájemnou komunikaci prarodičů z otcovy strany?
 - harmonický spíše harmonický spíše neharmonický disharmonický
 - Konkrétní příklad:
- Jak vnímáš komunikaci Tvého otce s jeho matkou (Tvou babičkou)?
 - harmonický spíše harmonický spíše neharmonický disharmonický
 - Konkrétní příklad:
- Jak vnímáš komunikaci Tvého otce s jeho otcem (Tvým dědečkem)?
 - harmonický spíše harmonický spíše neharmonický disharmonický
 - Konkrétní příklad:

- Jak bys popsala Vaši komunikaci s dědečkem z otcovy strany?
 - harmonický spíše harmonický spíše neharmonický disharmonický
 - Konkrétní příklad:
- Jak bys popsala Vaši komunikaci s babičkou z otcovy strany?
 - harmonický spíše harmonický spíše neharmonický disharmonický
 - Konkrétní příklad:
- Co zjistíš, pokud se zeptáš otce na jeho komunikaci s jeho babičkou z otcovy strany?
 - harmonický spíše harmonický spíše neharmonický disharmonický
 - Konkrétní příklad:
- Co zjistíš, pokud se zeptáš otce na jeho komunikaci s jeho dědečkem z otcovy strany?
 - harmonický spíše harmonický spíše neharmonický disharmonický
 - Konkrétní příklad:
- Co zjistíš, pokud se zeptáš otce na jeho komunikaci s jeho babičkou z matčiny strany?
 - harmonický spíše harmonický spíše neharmonický disharmonický
 - Konkrétní příklad:
- Co zjistíš, pokud se zeptáš otce na jeho komunikaci s jeho dědečkem z matčiny strany?
 - harmonický spíše harmonický spíše neharmonický disharmonický
 - Konkrétní příklad:

Příloha B: Otázky k semistrukturovanému interview

- Kde, u koho měla Tvoje maminka dobré místo?
- Kde a u koho se cítila v bezpečí?
- Kdo, jak a jakou měrou ji sytil nejen jídlem, ale také láskou, zájmem, pozorností a podněty?
- Kdo, jak a jakou měrou ji podporoval?
- Kdo, jak a jakou měrou ji limitoval, utvářel a nastavoval hranice – udával řád a pravidla?
- Kde, u koho měl Tvůj tatínek dobré místo?
- Kde a u koho se cítil v bezpečí?
- Kdo, jak a jakou měrou ho sytil nejen jídlem, ale také láskou, zájmem, pozorností a podněty?
- Kdo, jak a jakou měrou ho podporoval?
- Kdo, jak a jakou měrou ho limitoval, utvářel a nastavoval hranice – udával řád a pravidla?
- Jaké podle Tebe měli Tví rodiče u sebe vzájemně místo?
- Co vlastně jeden od druhého v souvislosti s místem potřebovali?
- Jak si tuto potřebu vzájemně naplňovali?
- Jakou měrou – ve smyslu dostatečně (potřeba byla uspokojená) nebo málo (něco chybělo) či naopak nadlimitně (přespříliš)?
- Jak se podle Tebe Tví rodiče vzájemně sytili láskou a pozorností?
- Co vlastně jeden od druhého v souvislosti s láskou potřebovali?
- Jak si tuto potřebu vzájemně naplňovali?
- Jakou měrou – ve smyslu dostatečně, málo či naopak přespříliš?
- Jak se podle Tebe Tví rodiče vzájemně podporovali?
- Co vlastně jeden od druhého v souvislosti s podporou potřebovali?
- Jak si tuto potřebu vzájemně naplňovali?
- Jakou měrou – ve smyslu dostatečně, málo či naopak přespříliš?
- Jak se podle Tebe Tví rodiče vzájemně limitovali, udávali pravidla?
- Co vlastně jeden od druhého v souvislosti s limity potřebovali?
- Jak si tuto potřebu vzájemně naplňovali?
- Jakou měrou – ve smyslu dostatečně, málo či naopak přespříliš?

- Vyprávěj mi o tom: Kde, u koho jsi měla jako malá dobré místo?
- Kdo a jak se o Tvé místo staral?
- Kde a u koho máš dobré místo teď?
- Kdo a jak se o Tvé místo nyní stará?
- Vyprávěj mi o tom: Kde a u koho ses jako malá cítila v bezpečí?
- Kdo a jak se o Tvé bezpečí staral?
- Kde a u koho se cítíš v bezpečí teď?
- Kdo a jak se o Tvé bezpečí nyní stará?
- Vyprávěj mi o tom: Kdo, jak a jakou měrou Tě v dětství sytil nejen jídlem, ale také láskou, zájmem, pozorností, podněty?
- Kdo, jak a jakou měrou Tě sytí nejen jídlem, ale také láskou, zájmem, podněty nyní?
- Vyprávěj mi o tom: Kdo, jak a jakou měrou Tě v dětství podporoval?
- Kdo, jak a jakou měrou Tě podporuje teď?
- Vyprávěj mi o tom: Kdo, jak a jakou měrou Tě v dětství limitoval, kdo Ti utvářel a nastavoval hranice – udával například pravidla, řád?
- Kdo, jak a jakou měrou Tě limituje, kdo Ti utváří a nastavuje hranice nyní v dospělosti?
- Vyprávěj mi o tom, jak probíhá péče u Vás v rodině? Kdo se o koho nejčastěji stará?
- Jak probíhala péče u předchozích generací ve Vaší rodině?
- Kdo to měl/má ve Vaší rodině těžké? Kdo ve Vaší rodině nějak strádal/strádá? Komu něco chybělo/chybí?
- Co měl/má za starosti?
- Kdo (se) o něj/ji/ně staral/pečoval? Jak?
- Kdo (se) o něj/ji/ně stará/pečuje nyní? Jak?
- Měl někdo ve Vaší rodině někdy v životě pocit, že mu někdo z rodiny psychicky či fyzicky chyběl/chybí? A Ty/Tobě?
- Pokud ano, kdo jeho roli zastupoval?
- Kdo se komu mohl svěřovat a kdo se komu svěřuje nyní?
- Kdo komu dával/dává pochopení?
- Kdo s kým cítil anebo cítí soucit?

- Naplňovala jsi/naplňuješ někomu v rodině potřeby Ty? Pokud ano, jakým způsobem, komu a jaké události tomu předcházejí?
- Pokud máš nějakého sourozence, bylo někdy potřeba, aby ses o něho/ně staral? Pokud ano, jak takové situace probíhaly?
- Jaké pocity v Tobě vyvolává téma pomáhání?
- Jak hodnotíš obecně skutečnost, že někteří lidé nebo lidé v některých situacích a za nějakých okolností potřebují/vyžadují pomoc někoho dalšího?
- Jaké pocity a tendence k chování v Tobě vyvolává člověk, který je nějak potřebný?
- Co děláš, když někoho takového máš ve svém blízkém okolí, v rodině?
- Jak dokážeš nárok na pomoc např. delegovat na někoho jiného?
- V jaké profesi chceš pracovat, resp. jaké povolání chceš vykonávat?
- Jaké bylo Tvé vysněné povolání, když jsi byla malá? A jak je to teď – jak se tento sen (ne)naplňuje a jak to hodnotíš?
- Co Tě profesně naplňuje – například ve smyslu činností, směřování či zaměření, hodnot atd.?
- Jaká je Tvoje zkušenost s nabídkou pomoci pro Tebe? Kdo se o Tebe staral/stará? A dělal/dělá to podle Tebe dostatečně?
- Pokud vnímáš, že pomoc, kterou bys očekávala od okolí, nebyla/není dostatečná, jak to hodnotíš? Jaké jsi měla/máš pro to pochopení? A jak ses k těmto lidem chovala? Jak se k těmto lidem chováš?
- Jak jsi přijímala případnou péči od ostatních, když jsi byla malá?
- Jak nyní přijímáš péči od ostatních? Jaké pocity to doprovázejí?

Příloha C: Genogramy

